

Н.А.Павлович

Свети равноапостолни
архиепископ Јапански

Николај

Животопис

Православни Универзитет друштвених наука светог Тихона

Москва, 2007.

(Н.А.Павлович, Святой равноапостольный архиепископ Японский Николай.
Жизнеописание)

*Поводом 170 година од рођења
и 95 година од блажене кончине*

Предговор

Рад Надежде Александровне Павлович "Свети равноапостолни Николај Јапански" написан је поводом прослављања светитеља, а објавио га је архиепископ Мински Антоније (Мељников) под својим именом у часопису "Богословски радови" (т. 14, 1975., стр. 5-61).

У то време је Надежда Александровна била принуђена да крије да је она аутор дела посвећених заштити и проповеди православља како не би била искључена из Савеза совјетских писаца. Молила је блиске познанике да штампају њене радове као своја сопствена дела. Између осталог, владика Антоније (Мељников), који ју је добро познавао, под својим именом и на њену молбу није објавио само житије светог Николаја Јапанског, већ и рад "Победник смрти" под насловом "Из јеванђељске историје" (Богословски радови, т. 6, 1966.).

Издавање житија светог Николаја уз навођење имена истинског аутора помаже нам да боље схватимо ово дело, као и да успоставимо историјску правду. Несумњиво је да су многе мисли Н.А.Павлович повезане и с поукама њеног духовног оца, светог оптинског старца Нектарија, и с утицајем многих истакнутих православних пастира и богослова с којима се познавала, као што су митрополит Венијамин (Федченков) и духовник Н.А.Павлович, Ришки митрополит Леонид (Пољаков). Природно је да су и владика Антоније и Надежда Александровна претпостављали да ће тајна ауторства бити откривена кад спољашње околности томе буду погодовале.

Са старцем Нектаријем се Н.А.Павлович упознала кад је имала двадесет година, убрзо након смрти песника А.Блока, који је на њу имао велики утицај. Ради општења с њим она се преселила у Петроград из Москве напустивши посао секретара Н.А.Крупске, која је била на челу Наркомпроса и која ју је веома волела.

Утицај светог старца Нектарија је у потпуности променио живот Н.А.Павлович. Она се придружила групи мирјана-интелектуалаца, који су живели при Оптиној пустињи и често се сусретали са старцем.

После затварања Оптине Пустинје Надежда Александровна је спречила прогонство старца у крај који је био удаљен од Оптинског манастира. Представивши старца Нектарија као свог деду она је уз помоћ Н.К.Крупске издејствовала да старцу буде дозвољено да живи у селу Холмишчи на њену одговорност. Калушке власти су од Белобородова лично (председник Јекатеринбуршког савета, који је донео одлуку о стрељању царске породице) добиле налог да оставе старца на миру. Због тога су чекисти претпостављали да Надежда Александровна извршава тајне задатке бољшевика и дозвољавали су јој да присуствује претресима, што јој је омогућавало да шгити монахе од дрскости и самовоље.

Надежда Александровна се много потрудила у организовању сусрета старца с људима који су код њега долазили из далека, помагала му је да се дописује тајно од надзорника.

Пред смрт је о.Нектарије завештао Н.А.Павлович да чува гробове стараца, да се брине за чување манастирског скита. Ово послушање је Надежда Александровна ревностно испуњавала до краја свог живота (упокојила се 20. фебруара / 4. марта 1980. године).

Не умањујући значај истраживања и дела која су се појавила последњих деценија, а посвећена су светитељу Николају, не треба заборавити ни посебан значај рада који нудимо. Приликом избора аутора везаног за прослављање житија посебно се морало испољити дејство Промисла Божијег и воља самог светитеља. Много боље од аутора овог предговора ово мишљење су у писмима Н.А.Павлович изразили митрополит Антоније (Мељников) и архиепископ Пимен (Хмељовски).

Писање житија светитеља Николаја које је саставила Надежда Александровна постало је могуће захваљујући изузетној сарадњи с Владиком Антонијем (Мељниковом), до које је дошло за време објављивања њеног дела "Из јеванђељске историје".

Следећи одломци из писама митрополита Антонија говоре о припреми за штампу рада "Победник смрти" ("Из јеванђељске историје"). Рад на житију се одвијао у сличним условима.

6.3.1970.

Драга Надежда Александровна!

Честитам Вам почетак спасоносног Великог поста!

Завршио сам читање Вашег рада и журим да одмах изразим своје мишљење.

Сјајан рад. Свештена историја Новог Завета изложена је врло занимљиво, тачно...

Ваша дубока вера и заједно с вером потпуно схватање Живота, као и умнучника, осећање песникиње и перо прозаика – учинили су Ваш рад оним што је требало да буде по Вашој замисли – проповед о Христу за Ваше ближње (а под овим "ближњима" Сам Господ ће изабрати жетву).

Божји благослов се примећује на Вашем делу и зато се оно чита радосно и с насладом.

А сад моје примедбе. Молим Вас да их пратите имајући у рукама повезани примерак, јер ћу бројеве страница наводити по овом примерку.

Стр. 17. Кажете да постоји предање о неслози у породици св.Јосифа.

То би се могло и прећутати, али у току Свештене историје ово повезујете с другим догађајима, и зато се може оставити и како јесте.

Помињете "другог Христовог ученика". У свим тумачењима се наводи да је "други" увек Јован Богослов, како себе назива због свог смирења.

У Вашем раду је то речено врло неодређено.

Стр. 22. "У назаретској синагоги је Исусу Христу дозвољено да чита Свето Писмо, значи, људи су Га познавали и потишавали."

Јевреји су имали правило по којем се сваком непознатом посетиоцу нудило да прочита нешто из Светог Писма и да то протумачи.

Стр. 60. Помињете Туринску плаштаницу, али читаоци тешко да за њу знају. То је врло битан моменат и овде би било добро испричати о томе детаљније. У прилогу Вам шаљем кратке податке о томе (молим да ми вратите листић).

Стр. 69. Пишете о играма стражара у Пилатовом преторијуму.

Сматрам да би било веома потребно да обавезно прочитате диван чланак професора Н.Д.Успенског у ЖМП за 1961. годину бр. 5, 6 и 7 "У име јединства и мира" (Ходочашће Патријарха Алексија по светињама Истока). Проф. Успенски овим поводом наводи врло важне и прецизне податке.

Стр. 70. "Се Человјек".

Пожељно је да се ово место опише детаљније, јер је једно од најважнијих.

Овде се срео пагански свет (Диоген, Сократ, који су тражили Човека). Уп. с јеванђељским казивањем "человјека не имам" (Јован, 5).

Више ништа не могу да кажем осим – нека Вас спаси Христос – Победник смрти!

Ваши А.Антоније.

P.S. Желим да (уз Вашу дозволу) упознам с Вашим радом неке чланове Уредништва и да размотрим могућност његовог штампања у Богословским радовима.

А.А.

4.7.1970.

Главна је то што је одлучено да Ваши Победник смрти буде објављен у шестом зборнику који ће бити предат следећег месеца. Одлучено је да треба променити назив. "Победник смрти" звучи добро, али не за "Богословске радове". Можда, "Исус Христос, Спаситељ – Победник смрти".

Ако се сложите може се ставити моје име. Владика Питирим сматра да је рад веома занимљив.

5.10.1970.

Наше Уредништво је овог пута било у ужем саставу и тада атмосфера бива радна, али и врло интимна.¹

Упознао сам присутне с Вашим последњим радовима. Замислите да је њихово заједничко мишљење било исто као моје – све је веома паметно и лепо, али захтева дораду.

26.8.1971.

Молим вас да засад не разглашавате нашу тесну књижевну сарадњу, јер завидљивих и лоших људи има јако много. Шести зборник ми се јако свиђа и бесконачно ми је драго што је Јеванђељска историја угледала светлост дана и што ће послужити на корист за дуго година.

26.4.1972.

¹ Даље се у тексту помињу чланови уредништва – нови ректор Лењинградске академије епископ Мелитон (Соловјов) и А.В.Ведјорњиков. Вероватно је био још и епископ Волоколамски Питирим (Нечајев).

Знам за друго издање "Јеванђељске историје" и радујем се. Слава Богу за то! Не журите да нашироко причате о аутору да не покварите будуће могућности.

14.10.1972.

Благодарим Богу за Јеванђељску историју,² која заиста има заслужени успех. Нека Вам је Бог у помоћ и у Вашим новим делима.

Ново дело је житије светог Николаја Јапанског. Надежда Александровна је прво по благослову владике Антонија написала акатист ствџителју.

26.6.1970.

Сматрам да је Ваше расположење сад потпуно одговарајуће и да можете да напишете акатист светом равноапостолном Николају Јапанском. Не бојте се!

26.9.1970.

Управо Вам шаљем акатист светом Николају. Лако се чита, мисли су дубоке, али је очигледно да ћете га још мало поправити.

У току рада на житију владика Антоније је на све начине помагао Надежди Александровној и истовремено је био њен строги критичар.

10.8.1970.

Што се тиче светог Николаја не слажем се с Вама у потпуности да не треба журити, али материјале треба добро проучити. У Лењинградској духовној академији је недавно написан рад о ствџителју.

24.9.1970.

Одмах Вам шаљем одштампани текст. Прочитао сам га с великим интересовањем, али ћу рећи поштенo – очекивао сам више.

На податке о свечаностима у Токију наилазио сам и раније у штампи и детаљније, а што се тиче филолошке анализе превода Јеванђеља, ово место ми не звучи сасвим упечатљиво и убедљиво.

2.6.1972.

Мислим да сте ме схватили у мом последњем писму. Пожељно је истраживање свих страна делатности светог Николаја. По могућству шире коришћење постојећих материјала – обавезно их искористите.

Ако Вам је потребан новац за копије – пишите ми.

13.6.1972.

Отац Анатолије Просвирњин ми је рекао од сте успели да у Лењинграду наићете на траг необјављених материјала који могу садржати занимљиве податке о светом Николају Јапанском. Желим да поставим ово питање на састанку уредништва и да позовем професоре Лењинградске Духовне академије да се овим позабаве.

Хвала Вам на писму, на жељи да се код мене чува написани део о светом Николају.

² У тексту писма је без знакова навода.

Навешћемо сад одломке из писама епископа Саратовског и Волгоградског Пимена (Хмељовског). Прочитавши чланак "Из јеванђељске историје" владика је писао:

7.2.1976.

...чланак у књизи Богословски радови је изванредан, дубок и представља богословско истраживање у популарној форми, намењен управо савременом читаоцу.

...Између осталог, до недавно сам мислио да је "Из јеванђељске историје" написао владика Антоније лично. Сад ћу рад обавезно поново прочитати и биће ми драго да имам на уму да сте Ви прави аутор!

26.2.1976.

Неколико вечери пре сна сам с одушевљењем читао Јеванђељску историју и дивио се Вашем приступу, Вашој методи. У праву сте да Христа треба гледати, спознавати и слушати с позиције обичног слушаоца. А уједно у храму треба схватати и осећати многе људске стране. Јер није случајно што је Он ради нашег спасења постао истински Човек, и зато наше богословље тврди да је Христос и истински Бог и истински Човек. А неки, заборављајући на то, у Њему више виде Бога него Човека и из тога настају разне јереси.

...Ваше драматичне сцене у Назарету, у Јерусалиму, оставиле су на мене снажан утисак, премда су то само цртице.

Знате ли, да ли сам Вам писао, да сам преко две године живео у Палестини, био сам начелник Духовне мисије, обилазио света места и корачао светим стазама? Исто као Ви замислио сам све људски и истовремено чудесно.

У закључку објављујемо у целини оцену владике Пимена о житију светитеља Николаја које смо прештампали.

5.6.1976.

Драга Надежда Александровна!

Пишем Вам још неколико редова, детаљније. Ових дана сам добио "Богословске радове" бр. 14 и с одушевљењем сам прочитао чланак о светом архиепископу Јапанском Николају. Чланак се не чита само с интересовањем и лако, већ и благодатно. Свуда су изванредна поређења с апостолским веком. Свуда је благо, нежно прослављање великог човека, без громких дитирамба, без натезања. Читалац чита и види својим очима све што се дешавало и како се дешавало.

Изванредан је језик чланка. Нема ниједне гломазне фразе, мисао тече лако, јасно. Чини ми се, драга Надежда Александровна, да је управо као што је неко обавезно морао постати просветитељ Јапана и постао је то по промислу Божијем архиепископ Николај, исто тако неко морао написати управо овај чланак о архиепископу Николају и по промислу Божијем, нашао се такав аутор.

Прочитавши овај чланак од почетка до краја, помислио сам да човек нема шта да му замери. У њему постоји све што је потребно. Али, замерио сам: Нисте написали да је цар послао венац на гроб светитеља...

Врло је занимљиво документовано и душевно испричано о преводима на јапански језик не просто књига, већ и речи, термина. Маса цитата, фус-нота! Обављен је колосални посао, а спољашња форма чланка је таква да је све у њему једноставно, овај колосални труд се не примећује.

То је оно што укратко могу да кажем о "Богословским радовима" – 14.

Могуће је да ће неки читаоци имати примедба на рад Н.А.Павлович, али смо сигурни да ће и њима, као и владики Пимену бити драго да се с њим упознају.

Јереј Александар Шчелкачов

1970. године Руска Православна Црква је канонизовала архиепископа Николаја Јапанског (у свету Иван Димитријевич Касаткин), који је родом био из смоленског краја, а упокојио се у Јапану 3. фебруара 1912. године (по старом календару). Приликом канонизације због своје мисионарске делатности у овој земљи био је назван равноапостолним – то је једно од највиших духовних звања.

Саме ове чињенице имају дубок значај: наизглед, у другој половини XX века вера опада, али се као јасна светлост пали нова звезда на црквеном хоризонту, сведочећи о непрестаности раста Цркве као Царства Божијег.

А само називање свеца "равноапостолним" говори о вези која се не прекида између савремене Цркве и ранохришћанске, апостолске.

Навикли смо на апостолство у историјском смислу као на појаву, која је у свету већ окончала своје дело. Међутим, апостолство је пре свега појава духа, један од облика светости. Светост је јединствена, али је разноврсна. Она увек представља стицање Духа Светог, по речима преподобног Серафима Саровског, изреченим у беседи с Н.А.Мотовиловом, али има много путева за њено стицање; да бисмо изашли из уско историјских оквира треба да схватимо саму духовну природу апостолства. Оно нам се открива у Јеванђељу и у посланицама светог апостола Павла.

Господ Исус Христос је од Својих многобројних ученика изабрао прво дванаесторицу, а затим седамдесеторицу апостола. Већином су то били прости необразовани галилејски рибари, али је међу њима било и цариника, био је и лекар и уметник – будући јеванђелиста Лука.

Међутим, сви ови изабраници су поред разлике у карактерима и социјалном положају имали нешто заједничко и обавезно, што је Христу рекао свети апостол Петар: "Ето, ми смо оставили све и за Тобом пошли" (Мт. 19, 27). Ови људи још нису били свети, они су после избора и падали, и бавили се локал-патриотским споровима, и одрицали су се, као сам Петар, па чак су могли и духовно да погину као Јуда, али је њиховом избору претходио њихов избор: да остану у ранијем животу или да напусте све претходно, што им је било драго, и да крену за Христом, да оставе рибарске мреже на дан најбогатијег улова, а не у дан оскудице. Призивање ових галилејских рибара је најдетаљније описано код светог јеванђелисте Луке. Симон, који се с друговима узалуд трудио целе ноћи, по Христовој речи баца мрежу и "уловише велико мноштво риба те им се мрежа поче цијепати". То је било богатство за њих и за њихове породице.

Симон "припаде кољенима Исусовим говорећи: Изиђи од мене, Господе, јер сам човјек грјешан": од овог улова риба које су ухватили страх је обузео и њега и све оне који су били с њим, као и Јакова, и Јована, синове Зеведејеве, који су били Симонови пријатељи. А рече Исус Симону: "Не бој се, од сада ћеш људе ловити" (Лк. 5, 6-11).

"Ловити људе" из мора греха представља смисао апостолства. О томе је прва реч Господа о апостолству, а прво дело призваних је да оставе све лично ради Господа и да иду за Њим.

А ево сличне поуке дате дванаесторици апостола, кад их је Христос слао на проповед: "Болесне исцјељујте, губаве чистите, мртве дижите, демоне изгоните; на дар сте добили, на дар и дајите" (Мт. 10, 8).

Ова реч "на дар" нема уско материјално значење. То значи и не продајите чуда која чините, али то значи и не прослављајте себе, на приписујте себи, не користите чудесне дарове за себе лично.

У "Дјелима светих апостола" говори се о Симону чаробњаку, који "довођаше у чудо народ самаријски, говорећи да је он нешто велико" (Дап. 8, 9).

А кад је у овај град с проповеђу дошао свети апостол Филип многи су поверовали у Исуса Христа и крстили се.

Занимљиво је да је тада поверовао и сам Симон и да је кад се крстио био стално с Филипом видећи како се дешавају велике силе и знамења. Боравећи у Јерусалиму апостоли су чувши да су Самарјани примили реч Божију послали код њих Петра и Јована, који су дошли и помолили се да приме Духа Светог (Дап. 8, 13-15).

А Симон, кад виде да се кроз рукополагање апостола даје Дух Свети донесе новац и рече им: "Дајте и мени ту власт да кад положим руке на некога прими Духа Светога" (Дап. 8, 18-19).

Симон је без обзира на то што је "поверовао" помислио да је могуће куповати и продавати благодат и апостолство и користити их за своју личну корист и славу. Он је од самог почетка желео управо то, представљајући се "неким великим".

Знајући да је ово искушење својствено палој људској природи чак и верујућих људи, Господ је шаљући Своје ученике на проповед, истакао апсолутну несребичност подвига апостолства: благодат се апостолу даје на дар и он је на дар предаје у најширем и духовном, и материјалном смислу.

А апостол Петар је одговорио Симону чаробњаку: "Новци твоји с тобом да буду на погибао, што си помислио да се дар Божији може добити за новце. Нема теби дијела ни удјела у овој ријечи" (Дап. 8, 20-21).

И као да се одазива на ову заповест дату апостолима свети апостол Павле пише Коринћанима, који су почели да приписују својим апостолима и духовним руководиоцима већи значај него самој хришћанској идеји: "Ја посадох, Аполос зали, али Бог учини да узрасте... А онај који сади и онај који залијева једно су... јер ми смо Божији сарадници" (1 Кор. 3, 6, 8, 9).

Господ је упозорио апостоле на тежину и опасност њиховог подвига. Шаљући их на проповед Господ рече: "Ето, Ја вас шаљем као овце међу вукове" (Мт. 10, 16). У првој глави друге Посланице Коринћанима светог Климента, епископа Римског, савременика светих апостола Петра и Павла, и по предању, ученика апостола Петра, вероватно по његовим речима, говори се о овој беседи Господа с апостолима нешто детаљније него у Јеванђељу. "А Петар као одговор на ово (на ове речи Спаситеља) рече: "А ако вукови растргну јагњад?" Исус рече Петру: "Јагњад не треба да се плаше вукова после своје смрти. И ви се немојте плашити оних који вас убијају и који не могу ништа више да учине, већ се бојте Онога Ко после ваше смрти има власт над душом и телом, власт да их баци у геену огњену" (уп. Мт. 10, 28; Лк. 12, 4, 5).³

Дакле, последње речи Спаситеља, које представљају одговор на питање апостола Павла наводе још један услов апостолства: на спремност апостола да умру за своје служење, на земљску неустрашивост и на то да је једини страх - страх Божји.

Христос је рекао дванаесторици апостола: "А кад вас предаду, не брините се како ћете или шта ћете говорити; јер ће вам се у онај час дати шта ћете казати. Јер нећете ви говорити, него ће Дух Оца нашега говорити из вас" (Мт. 10, 19-20). У овој Христовој поуци апостолство се открива у сили чудотворења, укључујући и васкрсавање мртвих, што видимо у томе како је Петар васкрсао Тавиту, и у сили речи кад не говори сам човек, већ Свети Дух, Који обитава у њему, јер су само људи којима су дати слични дарови могли да дођу до краја земље (а они су дошли и до скитских степа, и до Индије, а да не говоримо о Риму, Грчкој, Македонији, Африци) и да обрате Христу на хиљаде људи.

³ Дела мужева апостолских. СПб., 1859., стр. 173.

Шаљући апостоле на проповед Господ је одмах рекао о њеном светском значају. На то да у свим народима треба да буде проповедано Јеванђеље Христос је указао као на један од знакова приближавања другог доласка и Страшног суда (Мк. 13, 10); није речено да ће сви народи прихватити Јеванђеље, већ да ће оно свима бити откривено, да би људи могли да начине слободан избор: да ли да га прихвате или одбаце.

Шаљући на проповед седамдесеторицу апостола давши им поуку скоро идентичну првој, Господ је истакао још једно: свим људима који су примили благовест, као и онима који је не приме они треба да говоре "да се приближило Царство Божије" (Лк. 10, 9). Ова вест о приближавању Царства Божијег треба да буде објављена чак и оним недостојним градовима, чији прах треба да буде отресен с ногу апостола. Из области доношења радосне вести не искључује се ниједан народ, ниједан град, ниједан дом, ниједан човек, без обзира да ли је добар или лош. Тако је дата заповест о томе да се апостолство односи на цео свет.

Апостол Павле каже да су кроз Господа Исуса Христа добијали благодат и апостолство да "ради имена Његовог приведу у послушност вјере све незнабошце" (Рим. 1, 5), односно припадност проповеди целом свету јесте предназначење апостолства.

Међутим, делатност апостола се није ограничавала проповеђу, они су оснивали и уређивали цркве, они су као "мудри градитељи" полагали чврст темељ и "темеља другога нико не може поставити осим постојећег, који је Исус Христос" (1 Кор. 3, 11).

"Тако да нас људи сматрају као слуге Христове и управитеље тајни Божијих" (1 Кор. 4, 1-2). Црквена проповед и домострој јесу збир апостолског делања које се у Цркви није прекинуло до данас – читаве две хиљаде година.

Иако су следећи периоди црквене историје углавном били посвећени усвајању Јеванђеља од стране људи који су већ поверовали и питањима личне светости, односно тежњи ка богосличности и узрастању новог човека, ни апостолство се није гасило, јер још увек нису сви народи чули јеванђељску проповед, или због пребивања у националној изолацији, или због духовне првобитне младости.

Али, кроз целу историју човечанства као муње блесну појаве народних просветитеља, чији се лични подвиг преплиће и слива с њиховим друштвеним служењем.

Тако је било у IV веку с равноапостолним царем Константином, који је учврстио хришћанство у Римском царству и који је тако усмерио духовни живот и културу народа који су улазили у њега.

Тако је било са светим равноапостолним Кирилом и Методијем – просветитељима Словена, којима и Чеси, и балкански народи, и ми Руси, не дугујемо само хришћанско просвећење, већ и основе наше културе.

Тако је било и са светим равноапостолним кијевским кнезом Владимиром, који је покрстио Русију. За њега знамо, како су се после крштења у корену изменили његов карактер и лични живот, како је постао милосрдан, целомудрен и праведан, како се борио с траговима паганства у сопственој души, али је удостојен и назива равноапостолног за своје друштвено служење.

Светост није савршенство. Светост је ватрено стремљење ка савршенству и што је оно интензивније, тим је она узвишенија. Савршен је само Бог. У земаљском животу је пут светости крсни пут и што је светост већа, тим мање се она затвара у бригу за своје лично спасење. А за апостола бригу за своје спасење покрива брига о људима, који су му поверени. Зато Црква у називу личног подвижништва апостола и не слави - ни њихов пост, ни бесребреништво, ни целомудреност, чак ни мучеништво – сав њихов лични подвиг се покрива речју "апостолство".

Чини нам се да се апосолство удаљило у дубину историје, да се на великом кнезу Владимиру, који је од нас удаљен скоро хиљаду година, апостолство у Русији прекида, ако се као везивна карика не рачуна проповед светог Стефана Пермског, друга преподобног Сергија, проповед заиста малом стаду, малом племену.

Међутим, у свету су постојали још милиони људи који нису знали за Христа или чак нису желели да спознају хришћанство као поглед на свет који им је био туђ. Западне цркве су слале своје мисионаре у Африку и у азијске државе.

Руска Православна Црква је такође посвећивала много пажње свом мисионарском раду и у Сибиру, и на Камчатки, и на Алеутским острвима, и на Аљасци, која је почетком XIX века још увек припадала Русији. Многи мали сибирски народи су и у XIX веку пребивали у паганству или су били крштени само формално, без дубоког разумевања хришћанских догми. Немајући своју писменост, нису имали ни Свето Писмо, ни богослужење на свом матерњем језику. Хришћанска веровања су код њих била помешана с паганским.

Бесмртан споменик руског мисионарског рада представља делатност данас већ канонизованог преподобног Германа Аљаског, којем своје рођење дугује Православна Америчка Црква. Делатност овог бившег валаамског калуђера с наших острва у Северном Леденом океану пренета је на Аљаску и на амерички континент, а он се у потпуности посветио служењу Богу као просветитељ и по својој сопственој дефиницији, "дадиља" слабих, полудивљих племена, која су насељавала ове пределе. Он је уносио и духовно, и опште културно просвећење у њихов свакодневни живот, и друштвени и породични, отварао је школе, градио цркве, бранио их је од злоупотребе и насиља локалних и придонских начелника и трговаца и пружао је својим самопрегорним животом пример истинског пастира и хришћанина.

Руска Православна Мисија у Пекингу представљала је пример братског односа према кинеском народу и споја религиозног и научног рада. Начелник Руске Православне Мисије средине XIX века архимандрит Иакинт Бичурин је постао познат руски стручњак за исток - синолог.

Кинезима с њиховом хиљадугодишњом културом били су потребни образовани мисионари, упознати с њиховом историјом, књижевношћу, уметношћу и философијом, које су дубоко проникле у сам дух овог народа. Кинезима је својствено поштовање знања и Руска Православна Мисија у Пекингу је стекла њихово поштовање. Она је и после револуције дуго очувала своју научну традицију и изванредну библиотеку, коју су користили европски и наши научници који су долазили у Кину.

Једна од нама блиских иностраних држава био је Јапан, паганска и будистичка земља, изузетно непријатељски расположена према хришћанству уопште. Још у другој половини XIX века у њему су владали закони по којима су се смртном казном кажњавали његови грађани за издају отаџбинске вере и примање хришћанства. Истина, до тада је већ ослабила напетост између Јапана и Европљана и почеле су да се успостављају, макар спољашње – политичке и културне везе с европском и руском државношћу, настаје трговина, која ублажава законе против странаца којима се такође дозвољава да отварају хришћанске храмове – католичке, протестантске и православне, али само за себе. А за Јапанце на снази и даље остају некадашњи, антихришћански закони.

Ипак, куцнуо је час истинске апостолске проповеди и за Јапан. Поље је сазрело за жетву. Промислом Божјим Руској Православној Цркви је било предодређено да постане Мајка-Црква јапанског православља и да пошаље тамо апостола, али је Јапанска Црква од самог почетка сачувала своје националне црте и градила се по образу и подобију ранохришћанске. Она није доносила Јапану русификацију и национално нивелисање. Овде није било ни јапанизације хришћанства, односно

примесе паганских и будистичких веровања. Веза с Руском Православном Цркву остваривала се у духу хришћанске љубави. Руска Црква је помогла и својим духовним искуством и материјално, а Јапанска Црква се развијала органски и самостално.

Крај XIX и почетак XX века постали су радосни сведоци чуда сличног ранохришћанском: рођења и раста нове Цркве у паганској земљи.

Да би се човек не само сетио овог Божијег чуда, које се појавило у време развоја технике, револуције, ратова великих и малих држава, у доба, наизглед оскудевања вере на земљи, већ да би се оно и појмило, треба схватити и оценити лик самог апостола Јапана – равноапостолног светитеља Николаја и његових најближих срадника – Јапанаца и Руса.

Ови људи се налазе на граници два света и две епохе, и због тога припадају, и прошлости и будућности, а не само садашњости, припадају и руском и јапанском народу.

Глава I Пре подвига

Свети равноапостолни архиепископ Николај (Иван Димитријевич Касаткин) рођен је 1. августа 1836. године у селу Берјозову, у Бељском срезу Смоленске губерније. Његов отац, Дмитриј Иванович, био је ђакон, а мајка Ксенија Алексејевна је умрла у 34. години, оставивши Вању као петогодишњака. То је била физички јака, дубоко верујућа жена која је умела да усади сину, чак и у тако раном узрасту, љубав према храму. Била је високог раста. Од ње је син наследио физичку снагу и издржљивост који су му касније добро дошли у Јапану, приликом мисионарског рада. Од оца је светитељ наследио чврсту вољу, енергију и самопрегорно служење Цркви. Кад је била потребна адаптација парохијске цркве ђакон Димитрије је преузео на себе и пословне бриге у државној благајни и другим установама и сам је кренуо да скупља прилоге у седам губернија.

Светитељ је веома волео оца, са захвалношћу га се сећао и бринуо се о њему до саме очеве смрти, шаљући му сваког месеца део своје плате.

У породици ђакона с много деце која је осиротела после смрти Ксеније Алексејевне, владала је страшна беда, али је Вању отац дао на школовање у Бељску духовну школу, а касније у Смоленску семинарију, где су у то време царовали сурови обичаји богословских школа. На распуст је кући понекад морао да иде и по 150 врста пешке. Ипак, дечак је одлично учио и није губио животну радост. Завршио је семинарију као један од најбољих ученика и био је упућен на Петроградску духовну академију, где је такође испољио и способност и жељу за учењем, али се ништа посебно ни у његовом лику, ни у његовом понашању није примећивало. Светитељ се сећао: "Пошто сам од природе радостан, нисам посебно размишљао о томе како ћу уредити своју судбину. На последњој години академије мирно сам се односио према будућности, колико сам могао, веселио сам се и једном приликом сам играо на свадби својих рођака, не размишљајући о томе да ћу после извесног времена постати монах. Пролазећи једном по собама академије потпуно махинално сам задржао поглед на листу белог папира који је ту био, на којем сам прочитао редове: "Да ли ће неко пожелети да оде у Јапан на дужност настојатеља цркве амбасаде у Хакодатеу и да приступи проповеди православља у наведеној земљи?" "Да одем можда?" запитао сам се. "И истог дана на бденију већ сам припадао Јапану."⁴

Говорећи о томе одједном је додао да се прочитавши овај оглас на њему чак "није ни задржао". Ипак је то била помало необична понуда.

⁴ Одмор хришћанина, 1912., бр. 2, стр. 320.

Руски конзул у Хакодатеу, Гошкевич, писао је у свом извештају Светом Синоду, који је предат преко Азијског департмана министарства иностраних послова, да на место настојатеља конзуларне цркве треба послати "некога ко је обавезно завршио курс духовне академије и ко би могао бити користан не само својом духовном делатношћу, већ и научним радовима, и ко би чак и својим приватним животом био у стању да пружи лепу слику о нашем клиру, не само Јапанцима, већ и странцима који овде живе."

Даље конзул пише о француском мисионару Мермеу де Котону – "човеку који је прилично образован и који је савладао јапански језик". Он је допутовао овамо да би довео у ред мисионарски рад. "Настојатељ православне цркве такође може помоћи у ширењу хришћанства у Јапану."⁵

Дакле, већ је у самој понуди конзула био планиран широк програм делатности настојатеља цркве у Хакодатеу, мисионарски рад и усвајање јапанског језика.

Свети Синод је о томе обавестио конзула Санкт-Петербуршког митрополита Григорија, а он духовну академију, да би се пронашао достојан кандидат.

Преломни моменат је наступио на обичан и наизглед неприметан начин. Исте вечери је на академији служено бденије. Очигледно, у храму се за време бденија и десило нешто што светитељ никоме није испричао, али што је радикално изменило његов живот. Осетио је да га Господ призива да проповеда православу веру у Јапану, да је управо ово поприште које му је намењено. У огласу није било речи о томе да је за будућег настојатеља у Хакодатеу пожељно да буде монах – свештеник који би допутовао требало је да буде ожењен. Иван Дмитријевич никад раније није размишљао о монаштву иако је знао да ће служити Цркви.

"Да ли да путујем?" упитао се. "Да, треба да путујеш," зачуо је у својој савести. "Само не као ожењен. Треба изабрати једно: или породицу, или мисију, и то још у таквој даљини и у непознатој земљи," испричао је преосвећени Николај архимандриту Сергију (Страгородском), потоњем Патријарху Московском и целе Русије, о својој одлуци да у Јапан путује као монах.⁶

Очигледно, управо о томе је размишљао на незаборавном бденију у храму Академије. Иван Касаткин је следећег дана отишао код ректора и замолио га је за постриг и за упућивање у Јапан. Ректор је његову молбу пренео Петроградском митрополиту и он је то благословио.

Епископ Нектарије, који је вршио постриг, младићу је дао име Николај и рекао му је: "Нећеш живети подвижничким животом у манастиру. Предстоји ти да оставиш и саму домовину, да идеш на служење Господу у земљу далеку и неверну. С крстом подвижника треба да понесеш жезал туђиноватеља, заједно с подвигом монаштва теби предстоји апостолски труд."

У јулу 1860. године јеромонах Николај је кренуо у место свог служења. Са собом је понео Смоленску икону Мајке Божије, коју је чувао целог свог живота. На његовој сахрани ношена је испред његовог ковчега.

Пут до Јапана је био дуг и тежак: тек у касну јесен стигао је до Николајевска на Амуру. Две године пре тога Николајевск је постао епархијски град за Камчатку, Курилска и Алеутска острва, а архијереј је био преосвећени Инокентије (Венијаминов), касније митрополит Московски и Коломенски, који је био познат по својој заиста хришћанској мисионарској делатности међу северним малим народима. Он се очински односио према младом јеромонаху и задржао га је код себе скоро годину дана делећи с

⁵ РГИА. Ф. 796., Јед. хр. 572., Д., 1859., л.4.

⁶ *Архим. Сергије*. На Далеком истоку. Изд. 2, Арзамас, 1897., стр. 95.

њим мисионарско искуство и дајући му мудре савете. То је била права мисионарска школа, онај "курс наука" који академија није могла да му пружи у пракси.

"Преосвећени Инокентије је у очима о.Николаја био нови Стефан Пермски, некадашњи просветитељ Зирјана. У младости је живећи на острву Уналашка Алеутског архипелага и неустрашиво пловећи океаном с острва на острво у чуну од фокине коже о.Инокентије Венијаминов методично и ревносно проучавао различите алеутске говоре и стално је записивао своја истраживања и посматрања. Тако је успео да напише алеутски буквар и речник, а затим и граматику. По сопственим уџбеницима је учио децу домородаца њиховом језику у школама које је основао. За своју паству написао је на алеутском језику књигу која је постала веома позната: "Указивање путева који воде у Царство Небеско" (доживела је низ из издања и на словенском и на руском језику у Синодалном издању). Лично је на алеутски језик превео Православни Катихизис и Јеванђеље по Матеју.

Архиепископ Инокентије је научио јеромонаха Николаја још једном: нужности да помаже својој пастви у њеним свакодневним и културним потребама, да је учи занатима, хигијени, санитарним навикама и борби против болести."⁷

Високопреосвећени (тада већ митрополит Московски) Инокентије поклањао је пажњу Јапанској Цркви и много година након испраћаја јеромонаха Николаја у Јапан.

Марија Александровна Черкасова сећа се у "Записима руске мисионарке" следећег упутства које јој је дао митрополит Инокентије: "Кад дођете у Јапан сами ћете видети да се ова Црква налази под посебним непосредним руководством Божијег Промисла и Господ на служење њој бира и саме људе." Сведоци ових речи били су преосвећени Амвросије и преосвећени Алексије.⁸

У Хакодате је јеромонах Николај допутовао тек 1861. године. Путовао је још увек чувајући младићке снове и замишљајући "свој" Јапан (*Јапан је на руском именица женског рода*) као невесту која га очекује с цвећем и пажљиво слуша јеванђељску радосну вест. Тим пре се надао топлом пријему код земљака у конзулату. Али ни ово се није обистинило: конзул га је дочекао надмено: "Руски конзул је оца Николаја остављао да сатима чека у ходнику препуштајући га понижењу у очима пагана, и одмах истрчавајући раширених руку кад би му било речено да га је бонза удостојио своје посете."⁹ Иако је сам конзул молио да му буде послат свештеник високог духовног образовања, очигледно да младост свештеника који је послат и манири који нису били светски нису изазивали поштовање у њему. Тек касније је отац Николај стекао поверење и топло опхођење дипломатског кора, па чак и инославних хришћана. У прво време је био усамљен. Пред њим је у потпуном смислу речи била туђина.

Светитељ се с горким хумором сећао свог сусрета с Јапаном: "Допутовао сам и видим: моја невеста спава на најпрозаичнији начин и чак ни не размишља о мени. Тада сам био млад и нисам био лишен уобразиље, која ми је сликала гомиле слушаца који су навирали са свих страна."

Живот је показао нешто друго. "Јапанци су на странце гледали као на звери, а на хришћанство као на злочиначку секту, којој могу припадати само преступници... Не само то, и влада је издала следећи декрет: "Кад би се и Сам хришћански Бог појавио у Јапану, и Њему би требало одсећи главу." "Људи су ми се смејали и гађали су ме камењем."¹⁰

⁷ *Казем-Бек. А.* Апостол Јапана архиепископ Николај (Касаткин). Поводом столећа Православља у Јапану // ЖМП. 1960., бр. 7, стр. 49.

⁸ Мисионар. 1879., бр. 43, стр. 366.

⁹ Духовни весник Грузијског Егзархата, 1904., бр. 19, стр. 12; Вера и разум. 1906., Књ. 2, јануар, стр. 63.

¹⁰ *Архим.Сергије.* Цит. дело, стр. 96.

Јапан за хришћанство није био девичанско тле. У XVI веку овде су већ проповедали католички мисионари. Први од њих био је Франциско Ксавије. Познат је одговор Јапанца Андзира на питање Франциска да ли ће Јапанци бити спремни да приме хришћанство: "Народ се неће одмах сложити с оним што му кажу, већ ће захтевати врло детаљна објашњења свега онога што му се говори о новој религији. И постављаће масу питања, а осим тога, пажљиво ће посматрати да ли се учење хришћанства слаже с понашањем његових представника. Ако све ово буде испуњено кнежеви, племићи и народ ће се несумњиво поклонити Христу, односно, Јапанци су нација која следи разум као свог водича."¹¹

Католички мисионари су углавном били језуити и францисканци. Прво су заиста самопрегорно проповедали и на хиљаде Јапанаца је примило хришћанство. У Јапану је 1851. године било 200 католичких цркава. Али, и пре тога су језуити почели да се мешају у политику земље, а за њима су дошли Европљани – трговци и колонијалисти за које је Јапан с његовим природним богатствима представљао добар залагај. Долазило је и до трговине робљем. То је изазвало опрез и у кнезовима и у народу и 1587. године објављен је декрет Тојотоми Хидајосија о прогонству странаца и забрани хришћанства. Почела су прва погубљења хришћана: било је разапето 6 францисканаца, 3 језуите и 17 Јапанаца, а 1624. године дошло је већ до масовних прогона хришћана.

Можда је један од најпотреснијих догађаја раног хришћанства у Јапану био Симабарски устанак хришћана, испровоциран од стране политичких побуњеника у северним кнежевинама, који су побегли на југ и искористили побуну хришћана против прогона који су започели. Двадесет пет година након прогонства Европљана у Симабари хришћани су саградили своју тврђаву у којој су се затворили са својим породицама. Било их је 80 хиљада. Прво су локални кнезови, а затим и сам шогун (реални светски владар) Јапана са својом војском покушали да освоје ову тврђаву, али нису могли да је заузму на силу, хришћане је сломила глад. Кад су се предали, сви до последњег су били убијени, зато што су сви, укључујући и жене и децу, одбили да згазе Ликове Богомајке и Христа у знак одрицања.

Архимандрит Николај негативно оцењује овај устанак у свом чланку "Јапан и Русија" који је потписан са А.Н.¹² Очигледно, сматрао је да војно противљење хришћана прогонима противречи јеванђељском духу. И заиста, немамо у животу светих примера оваквог пружања отпора. Осим тога, из јапанских материјала је сазнао да су главешине устанка, које су хтеле да остваре своје циљеве, користиле за пропаганду и народна сујеверја, и лажна чуда, и пророчанства, доводећи народ у заблуду, али остаје као чињеница мученичка чврстина ових преварених људи и њихова дубока љубав према Христу пуна страхопоштовања.

Распеће није било национална смртна казна у Јапану, али је земљу прекриво на хиљаде крстова, на којима су разапичане читаве хришћанске породице, укључујући и децу. А погубљења су била ужасна: хришћани су и спаљивани и живи закопавани у земљу. Огромна већина мученика је умирала храбро, не одричући се, али, наравно, било је и слабих људи. Прогони су били толико сурови да су трајали вековима и да су се наизглед заувек претворили у закон. Одрицање се захтевало не само од датог лица и његове породице, већ и од потомака у трећем и четвртном колену – требало је да понове одрицање предака. Из ових страшних времена сачувале су се ливене бакарне иконе Спаситеља и Богомајке, чије су ивице избрисане и изгажене. Људи који су се одрицали

¹¹ Селезњов В. Религиозна веровања Јапана. Томск. 1904., стр. 83.

¹² Древна и нова Русија. 1879. т. XV, октобар, стр. 219.

били су принуђени да газе ликове, али су се несрећници трудили да стану на ивице икона.

Цркве су биле разрушене, домаће иконе су биле уништене или зазидане и људи су се молили испред ових зидова не заборављајући да се у њима налази светиња. А унаоколо је било паганство са својим идолима и изображењима богова и богиња. Богиња Канон се приказивала у виду жене с дететом. Постепено су људи лик Пресвете Богородице мешали с изображењем Канон: то је било слично и безопасно. Култ Канон који је раширен у Јапану носи трагове поштовања Богомајке – милостиве Заступнице и Покровитељке.

И тако су протицали векови, све до краја XIX века. У народу се систематски укоренивала представа о хришћанству као о штетној секти издајица домовине и чаробњака. Док су у Јапану хришћани уопште били под сумњом, народ је према хришћанском клиру највише изражавао мржњу и презир.

У овакву атмосферу је доспео јеромонах Николај.

Сама земља се толико разликовала од свих његових представа о њој да је врло брзо схватио потребу и да је проучи, да с њеном историјом и културом научи и језик. Без тога је сва мисионарска делатност била немогућа. Управо о томе јеромонах Николај пише директору Азијског департмана министарства иностраних послова П.Н.Стремоухову: "Кренувши у Јапан у звању настојатеља конзуларне цркве, али с мисионарским циљем, трудио сам се да у току свег свог осмогодишњег боравка у њему проучим јапанску историју, религију и дух јапанског народа како бих сазнао у којој мери су тамо оствариве наде на просвећење земље јеванђељском проповеђу.

Наравно, у мисионарском раду нипошто нисам рачунао на сопствену снагу, али ми се чинило да је крађа светиње да тражим сараднике пре него што се уверим у то да њихове снаге, које нису усмерене на непосредно служење Русији, неће бити изгубљене за људе уопште. Што сам се више упознавао са земљом, тим више сам се уверавао да је врло близу време кад ће се реч Јеванђеља у њој зачути и брзо се пронети с краја на крај империје."

Већ у овом одломку писма огледају се и карактер и гледање на свет јеромонаха Николаја. Овде је и указивање на његово изучавање земље у ових првих 8 година пребивања у њој, и љубав према домовини, и осећање одговорности према њој; он је заиста своје служење Господу испуњавао "са страхом и трепетом".

Како је радио ових година проучавајући Јапан и његову културу и језик сазнајемо из следећег. Била су позвана тројица професора; умарали су се, али се ученик није умарао. "Први професор је с њим радио два дана и више није долазио плашећи се прогона."¹³

Међутим, свети Николај се није ограничавао узимањем часова код локалних професора. Није пропуштао прилику да посети неког од придошних беседника.¹⁴

О.Николај је одлазио да слуша и будистичке проповеднике. О истом том говори архимандрит Сергије у "Писмима руског мисионара". Ови подаци су драгоцени за откривање карактера светитеља Николаја и дубоке живости све његове делатности – и мисионарске и научне. Апостол Павле се, држећи беседу у Ареопагу позивао на грчког песника; светитељ Николај се припремао за проповед на јапанским шхунама и у јапанском друштву, у јапанској престоници и у северном рибарском селу. Морао је да усвоји и методе јапанске красноречивости и сам јапански начин размишљања. Зато се

¹³ *Архим.Сергије*. Писма руског мисионара // Богословски весник. 1896., мај, стр. 298-316.

¹⁴ Беседник је посебна врста професије у Јапану, попут нашег писца-белетристе. У сваком граду је постојала посебна јавна сала – "причаоница", у којој су се одвијала сабрања. У неколико предавања беседник излаже читаву историју. Све се то стенографише, а затим се штампа и роман је готов. Слушање оваквог беседника није корисно само ради учења језика, већ пре свега ради изучавања јапанског живота.

одваја од књига како би ишао у "причаонице", руча у јефгиним мензама, свраћа у идолишта. Требало је да сазна чиме овај народ живи умно, духовно и истински, и како се моли у граду и у селу.

Ако је апостол Павле за Грке постао Грк, светитељ Николај је за Јапанце постао Јапанац. Овај унутрашњи развој одвијао се кроз сав даљи живот и делатност светитеља Николаја.

Осам година касније јеромонах Николај је већ слободно говорио јапански, користећи књижевни језик. Историју земље знао је боље од многих Јапанаца, као што су сами то признавали.

Јеромонах Николај 1869. године у часопису "Руски весник" (бр. 11, стр. 207-227; бр. 12, стр. 416-460) објављује свој историјски есеј на основу јапанских извора "Шогуни и микадои", који је занимљив и данас. О њему у својој докторској дисертацији говори познати познавалац истока В.М.Константинов. О.Николај је осетио сам дух земље. А то се може појмити само ако се она заволи. О овом духу Јапана касније је говорио на Великом Сабору Јапанске Мисије 1903. године: "Смело могу да кажем да и данас, као пре, у такозваној "Јамато-дамасији" (јапанска душа или дух Јапанаца) живи самопрегорна смелост... Другом изванредном цртом Јамато-дамасије треба сматрати непоколебљиву веру у себе, која јапански народ приморава да упорно стреми ка циљевима које је једном одредио. И не само то. У дубини националног духа Јапанаца несумњиво живи задивљујућа религиозност, а стога и самопрегорност у служењу религији. Не сумњајући у то да ћете ако почнете да тражите и овде наћи такве очеве као што је јеванђељски Зеведеј, који није бранио својој деци да га напусте и да иду за Спаситељем, и такође ћете наћи своје синове Зеведејеве, спремне да оставе своје очеве и све да би служили свом Богу и Спаситељу."¹⁵

У то време научио је и енглески језик, који је у Јапану био међународни за странце. За скромну руску православну цркву у Хакодатеу и њеног настојатеља сазнали су и инославни хришћани, и већ у то време светитељ Николај је стекао њихово поштовање, а сам се према њима односио мирно и благонаклоно. "Међу инославним хришћанима тада није било лица духовног звања и о.Николај је постао пастир свих њих. Многи болесници су га позивали тражећи духовну утеху. Ниједан породични догађај и цивилни празници нису протицали без о.Николаја. Сви хришћани су се тако, без обзира на различитост вероисповести, окупили међу гомилом пагана у тесан кружок око оца Николаја."¹⁶

Своја запажања о Јапану јеромонах Николај је саопштио у писму Стремоухову: "Овде образовање није узвишено и није дубоко, али је зато скоро равномерно разликовано по свим слојевима народа... У пролеће идете улицом и видите гомилу дечице која пуштају змаја. Заинтересовала вас је чудовишна њушка намолована на змају. Упитате децу ко је насликан. Она ће почети да се такмиче у томе ко ће да исприча како је то Иејомори или Такаудзи или неко други, и будите сигурни да ће вам историју испричати на задовољавајући начин: мајка или старији брат су се правећи им змаја побринули да их истовремено упознају с овим историјским лицима; овде постоји такво мноштво јавних библиотека и тако баснословно мало узимају за читање књига да чак нема потребе да се трудите да идете у библиотеку зато што се књиге разносе свакодневно по свим улицама и буџацама."

Читајући ово писмо човек види како млади о.Николај хода јапанским улицама, разговара с децом, пажљиво и проницљиво проматра народни живот – породични и друштвени.

¹⁵ Црквене новости. 1903., бр. 13, стр. 516-517.

¹⁶ *Архим.Сергије*. Цит.дело, стр. 97.

Даље у писму следи философски закључак: "Народни геније не може да се развија без узајмног дејства с другим народима. Јапанци су обдарени задивљујућом еластичношћу духа."

Познати познавалац истока Г.Востоков такође говори управо о "еластичности" јапанског карактера: "Европљанин наилази на одређени народни карактер, који је поред све своје еластичности врло чврст и постојан."¹⁷

Јеромонах Николај даље даје очигледан пример ове јапанске "еластичности": "Сав нанос кинеске цивилизације као да је неко по договору допустио да постоји извесно време; сад он више није потребан, и Јапанци лако и слободно могу да га збаце као што се баца изношена хаљина, и смелом, може се рећи, дрском руком хватају све европско..." Све је то писано пре скоро 100 година, али како је сазвучно с забелешкама о савременом Јапану совјетског новинара В.Овчиникова, које су објављене у часопису "Нови свет" за 1970.г. бр. 2 и 3. "Јапански карактер је веома еластичан и попустљив, али уједно и чврст као бамбус." Или: "И нехотице човеку долази мисао да је привидна попустљивост јапанске природе слична захватима цудоа: човек попушта под притиском да би се одржао, односно он пристаје на промене како би остао оно што јесте."¹⁸

Говорећи о европском утицају на јапанску културу будући светитељ није могао да се не замисли о све већем значају атеизма. У реферату упућеном Стремоухову 12. јула 1869. године писао је: "У Европи атеизам увек служи као карактеристичан показатељ успеха у науци и подизања умова на висок степен развоја. Први пут закорачивши на ову степеницу у поривима несвесне радости која крунише успех, људи на све начине проглашавају тријумф људског ума, његову свемоћ, највиши ауторитет, не желе да се осврну ни на шта друго... али неисцрпан је људски морал идеала светости.

Међутим, није тако у свим паганским земљама, није тако ни у Јапану. Атеизам највишег друштва и равнодушност ниског потиче директно и сигурно од мањкавости религиозних учења, због тога што их је народ исцрпео до дна."¹⁹

Јапанци су знали за три религије: шинтоизам, будизам и конфуцијанство.

Шинтоизам (у преводу: "пут богова") боготворио је све у природи: изворе и лотосе, олују и сунце. У његовом пантеону било је до 8 милиона богова, духова-покровитеља и злих духова. Овај култ је био тесно повезан с националним осећањем, с патриотизмом и обоготворењем царске династије, која је водила свој родослов од богиње сунца Аматерасу. У скоро сваком селу, а да не говоримо о градовима, постојао је шинтоистички храм; испред њега се налазио ториј (у преводу "седало") – два стуба с попречним гредама. Ово је било повезано с митом о светској тами, која је наступила кад је увређена богиња сунца отишла у пећину, али су остали богови испред улаза поставили седало за петла и огледало не би ли је некако измамили. Петлао је закукурикао, богиња је извирила, угледала је у огледалу свој одраз, почела је да се диви себи, изашла је и светлост је поново почела да сија на земљи.

Шинотизам не познаје никакве моралне законе, али осећање сопственог несавршенства и елементи покајања ипак се могу запазити у неким молитвама. Углавном је то одушевљење и поклоњење пред лепотом природе, одушевљење које чак није ни мистично, већ је пре естетско. Постоје одређени обреди, богослужења, химне и величање богова и домовине. Храмове опслужују жречеви, често наследни; чак постоје и својеврсни пагански служебници.

¹⁷ *Востоков Г.* Друштвени, спољашњи и религиозни свакодневни живот Јапана. СПб., 1904.

¹⁸ *Овчиников В.* Грана сакуре // Нови свет. 1970., бр. 2, стр. 178.

¹⁹ *Јером. Николај.* Јапан // Руски архив. 1907. април.

Будизам је овамо дошао из Индије преко Кореје, а касније и преко Кине, већ с наслагама кинеских утицаја, а не у чистом облику. Он са собом није донео само духовну проблематику, већ и хијероглифско писмо и утицај кинеске, старије културе и књижевности. Моралне проблеме је постављао дубље него шинтоизам, говорио је и о страху, и о патњи, и о смислу живота, али је излаз налазио у превладавању свих жеља и у теорији реинкарнације. По овој теорији пролазећи кроз безбројне реинкарнације човек се постепено чисти, при чему је његову судбину увек одређивало његово понашање у претходном животу; овде је добијао освету за зло и награду за добро које је тада учинио. Ова зависност животних узрока и последица називала се кармом. У вулгарнијем, народном будизму једно исто биће је могло да се оваплоти и као животиња, и као птица, и као човек, управо због овог узрочно-последичног закона; у продуховљенијем и више философском смислу – овај пут реинкарнације је човека водио ка нирвани – истовремено небићу и чистом бићу, где нема више ни жеље, ни пристрасности, ни страмљења; међутим, сматрало се да су неке узвишене душе већ достојне нирване и да им ништа није потребно, али су се због самилости према слабијима враћале у свет као учитељи и помоћници људи. Такве су Буде и многобројне Бодисатве, који су у извесној мери обоготворени; њима су посвећивани храмови, њима су се људи молили, иако будизам није исповедао Бога Творца и није му био потребан Божански Спаситељ – Месија. Овде је постојало извесно самоспасавање и самоусавршавање људи на круговима реинкарнације; није ту било ни истинске духовне жудње, ни нечега што би могло да је угаси, премда је будизам знао и за аскетизам, и за својеврсно монаштво, које је за циљ имало да у човеку открије обично скривене психичке моћи, развој прозорљивости и томе сличног, а не истинску спознају и стицање Духа Светог, ка чему стреми православно подвижништво. Зато будизам није могао ни да задовољи гладне и жедне правде, који постоје у сваком народу и који су у овој паганској земљи заиста били као овце без пастира. Шинтоизам, који је проглашен за светску религију мирно је живео с будизмом. Буда и његове Бодисатве су безболно ушли у вишемилонски збор паганских богова и духова природе, које шинтоизам поштује.

А с обредне стране такође није било посебне конкуренције: весели народни празници, свадбе, рођење детета, његово посвећивање духовима-покровитељима обележавали су се у шинтоистичким храмовима, тужније церемоније – у будистичким идолиштима. Многи Јапанци су заправо на изванредан начин исповедали две религије одлазећи и у једне и у друге храмове.

Осећај свештеног страха је био слабо развијен. Познат је случај из каснијег периода живота светог Николаја кад је посетио идолиште у којем није било ничег на шта би могло да се седне. Јапанци обично седе на поду, на асури, која се назива тата. Гостољубиви жрец је предложио посетиоцу да седне на жртвеник.

Из Кине је у Јапан дошао и конфуцијанизам, који је више био морални него религиозни систем. Он је на изванредан начин систематизовао односе између млађих и старијих, опхођење поданика према владарима, деце према родитељима и старијим рођацима, службеника према господарима и начелницима; он је уређивао хијерархијску лествицу, одређивао је норме породичног и друштвеног живота и по самој својој суштини је био дубоко рационалистички.

Али он се укоренио у социјалном уређењу. Много векова је све овде било одређено правилима, почевши од тога да земљопоседник није могао да сагради себи кућу већу од одређених димензија и да је морао да једе одређену храну; свака друштвена класа је имала потпуно одређене обавезе, а у породици је власт родитеља била беспоговорна, чак се и положај деце у домаћем кругу одређивао по старешинству. Конфуцијанизам је био у хармонији с овим исконско јапанским уређењем.

Јеромонах Николај је дошао у ову земљу како би се борио с паганством и како би проповедао хришћанство. Могла су постојати два пута. Први је оштра осуда и шинтоизма, и будизма, и конфуцијанизма као заблуда, без обзира на њихово порекло и историју народа, и на искрена вишевековна духовна трагања њихових најбољих представника, који су на свој начин били жедни и гладни истине. Овај пут је за апостола могао бити пут праведног гнева, Илијине ревности, срдачне жеље да скине огањ с неба на паганске храмове.

И могао је постојати други пут – пут схватања духовних трагања и историјских процеса, и оних зрна добра и истине, проблесака Божанског Откровења, који су ипак постојали у овим лажним учењима и на извештан начин припремали народ за примање хришћанске истине. На овом другом путу сигурно је било могуће без вређања религиозних осећања учинити пагане свеснима непотпуности њихових древних религија.

Светитељ је изабрао овај други пут још у првим годинама свог боравка у Јапану. Све речи још увек младог јеромонаха Николаја о конфуцијанизму у његовом горе цитираном писму Стремоухову сведоче о дубини и ширини схватања овог вероучења: "У књигама Конфуција није се изразио појединачан човек, изразила се сама Кина у својим карактеристичним лепим цртама, у оном добру које је извела добро из своје природе, и то, дакле, може и треба да чува као своје сопствено. У време материјалног сиромашења Кине пред њом је постављен живи портрет ње саме у време физичког и моралног здравља. Да ли је Кина могла да не препозна саму себе и да не заволи себе у пређашњем виду, а заволевши себе да не постави ово пред собом као образац за вечита времена?"

Тако је млади научник схватио силу и значај конфуцијанизма за Кину и за јапанску културу која је била у зачетку, али је видео и њему савремено, тј. с краја XIX века, стање конфуцијанизма, који више није могао да задовољи Јапанце, код којих су се појавиле узвишеније духовне потребе и сопствена национална самосвест.

Архимандрит Сергије, верни помоћник преосвећеног Николаја у мисионарству, у својој књизи "На Далеком истоку" говорећи о савременом конфуцијанизму, јасно формулише: "Свега има умерено, све је по реду, све је по закону, све је ограничено само земљом. Добро је ако човек узме од Конфуција његова овоземаљска правила, без њихове основе, ако догме пристojности примени на себе и на своју душу, с хришћанским схватањем, тада се, наравно, много доброг може очекивати од таквог човека: у чврстости убеђења, и доследности за њихово спровођење у живот. Али ако с формом прихватања буде и дух, човек неће моћи да се уздигне изнад земље."²⁰

Овде видимо да се принципијални однос светитеља Николаја према старим јапанским вероучењима у раду Православне Мисије којом је руководио сачувао и у каснијим годинама његовог живота.

Зато је отац Николај и осећао Јапан као поље сазреле жетве. За подвиг жетве је требало да се припреми и мудро, и морално. За осам година боравка у Хакодатеу – у интензивном проучавању језика, културе и свакодневног живота Јапана – отац Николај није постао само учени познавалац Истока, већ и истински монах, прошавши кроз огањ духовне борбе. Иако је прва духовна чеда отац Николај стекао 3-4 године након доласка у Јапан, на широк мисионарски пут је могао да изађе у свеоружју духовног искуства тек осам година касније. "Само Господ зна колико мука сам морао да преживим ових првих година. Сва три непријатеља: свет, плот и ђаво са свом силом су устали против мене и сустопице су ме пратили како би ме бацили на земљу на првом мрачном и уском месту, и ова искушења су наизглед била врло логична: "Зар ја, као и

²⁰ Архим.Сергије. Цит. дело, стр. 247.

сваки човек, нисам створен за породичан живот? Зар човек не може у свету блиставо да служи Богу и ближњима? Зар, напoкoн, људи данас нису потребнији Русији него Јапану? И тако даље. Хиљаде сугестија шапућу ти у уши и то сваког дана и часа, и на јави и у сну, и код куће у келији, и на молитви у цркви. Потребно је много душевне силе, велико продубљивање религиозног осећања да би се све ово победило." Ове речи представљају изузетно важан документ савременог подвижништва. Суштина искушења остаје вечна – иста као Тиваиди, и у XIX-XX веку, али је формулација савремена. Суштина је свет, плот и ђаво, као што је то формулисао сам светитељ.

Али конкретан садржај ових искушења говори о времену, посебно кад су у питању друго и треће искушење: блиставо (обавезно: блиставо!) служити Богу и ближњем у свету и притом служити домовини, Русији, а не далекој паганској земљи. О породичном животу је размишљао и древни подвижник, али ова наизглед изузетно благородна саблазан служења домовини говори о томе да је млади јеромонах знао које су потребе тадашње Русије и то га чини сродним с напредном омладином тог времена, а реч "блиставо" сведочи о томе да је био свестан мере својих снага. Али он је тражио правилну тачку за примену ових сила на ближњег, без икакве духовне и душевне користољубивости, и на крају крајева, у овој борби која је трајала сваког часа, он је остао победник.

Тек након што је изучио јапанску културу и језик, тек након што је схватио противречност и сложеност јапанског карактера, и тек након што је победио самог себе, могао је да изађе на апостолски подвиг. Тада је имао око 33 године. Мера узраста Христовог.

Глава II. Подвиг

Будући светитељ Николај, у то време још увек јеромонах Николај, био је настојатељ православне цркве при руском конзулату у Хакодатеу. Већ се уверио у злoбaн однос домаћег становништва према странцима, а посебно према духовним лицима.

У кућу конзула Гошкевича долазио је шинтоистички жрец, самурај Савабе да даје часове мачевања његовом сину. Јапанци су врло вешти у мачевању, а у самурајским породицама, као што је то било код европских рицара, посебна пажња се увек поклањала владању оружјем. Савабе је потицао из угледног, али у то време сиромашног, рода Кувадзу с острва Сикоку из провинције Тоса, и зарађивао је од часова мачевања путујући по разним градовима и селима Јапана. Зато је добро познавао своју земљу. Напoкoн, дошавши у Хакодате, оженио се кћерком Савабеа – жреца древног шинтоистичког идолишта, примивши не само његово презиме, већ и звање жреца, које је у овој прородици било наследно, и место службовања свог таста.

Сам светитељ Николај овако говори о Савабеу и о свом познанству с њим: "Савабе је мирно и спокојно живео у паганству. Пошто је био жрец најстаријег идолишта у граду уживао је поштовње народа, добијајући значајан приход и знајући само за задовољство и срећу. У породици је имао прелепу младу жену, малог сина и ташту. Поносио се својом отацбином, вером својих предака, и зато је презирао странце, мрзео је њихову веру о којој је имао потпуно погрешно схватање."²¹

Сусрећући се са Савабеом отац Николај је примећивао изузетно непријатељство овог човека који га је гледао с нескривеном мржњом и једном га је упитао: "Због чега ме мрзиш?"

²¹ О оснивању Православне Духовне Мисије у Јапану. Реферат архимандрита Николаја од 15. јануара 1872. г. РГИ. Ф. 796. Оп. 151, бр. 1422а, л. 287.

Он одговори: "Због твоје вере. Дошли сте код нас да упропастите нашу земљу и да посејете међу нама издају."

"А да ли ти познајеш хришћанско учење?"

"Не."

"Да ли је право да осуђујеш оно што не знаш?"

Савабе је био фанатик-паганин, али је био поштен и праведан човек и премда нерадо, ипак се мрачно сложио: "Па, причај!"

Тако је почела прва беседа оглашења између мисионара и жреца. То је било три године након доласка светог Николаја у Јапан и он је могао да излаже своје мисли на јапанском.

У реферату Светом Синоду о својим беседама отац Николај истиче и реакцију слушаоца, очигледно, типичну за овај народ, јер се наводе исте црте о којима је у XV веку говорио Јапанац Андзиро француском мисионару Франциску Ксавијеу: радозналост, разумност, провера оног што је човек чуо не само осећањима, већ и разумом.

Кад је јеромонах Николај почео да говори Савабеу историју Старог Завета, овај је одмах "извадио свој папир и четкицу и почео је да записује оно што је било речено." "Говор је на свакој речи прекидан неслагањем и захтевима за објашњењем, али је из дана у дан противљења било све мање, и тим усрдније је настављао да хвата на папир сваку мисао и име."

У својим беседама са Савабеом свети Николај је писао митрополиту Петроградском и Новгородском Исидору: "Долази код мене један жрец древне религије да учи нашу веру. Ако се он не охлади или не погине од смртне казне (због примања хришћанства), од њега се може много очекивати." Савабе је спорио и расуђивао, али је благодат Божија деловала на њега и он се све више прилепљивао за хришћанско учење.

Ових беседа епископ Николај се сећао 2. јуна 1891. године на слављу поводом тридесетогодишњице свог доласка у Јапан: "Каква је била моја радост кад сам запазио да је слушалац с напетом пажњом почео да послушкује излагање новог, њему непознатог учења и да је његова до тада горда мисао почела смирено да се повија пред истином која га је запањивала. Очигледно, Сам Бог је усмерио његове мисли на истински пут."²² Кад је поверовао Савабе је признао оцу Николају да је желео да га убије и он је у горе поменутом реферату директору Азијатског департмана Стремоухову написао: "Самурај Савабе је дошао да ме убије. Само ме је помоћ Божија спасила од неминовне смрти да се у души Савабеа десио неочекивани преокрет и ја сам га крстио својим рукама." Светац није журио да крсти Јапанаца, пажљиво пратећи његов духовни раст. "На моје очи се одиграо процес рођења новог човека за нови живот благодаћу Божијом, а изван мог погледа почео је већ други процес испитивања и укрепљивања новорођеног Павла." Павлом – у част светог апостола Павла назван је приликом крштења јапански Савле – бивши јаросни непријатељ хришћанства, првенац Јапанске Православне Цркве.

А.Казем-Бек у чланку "Апостол Јапана архиепископ Николај (Касаткин)"²³ наводи писмо јеромонаха Николаја од 20. априла 1965. године без навођења примаоца (највероватније је то митрополиту Исидору). "Жрец нестрпљиво очекује од мене крштење. Он је солидно образован, паметан, красноречив и свом душом је одан хришћанству. Једини циљ његовог живота сад јесте да послужи отаџбини у ширењу

²² Левитски Н. Православље и православна мисија у Јапану // Православни благовесник. 1901. Т. II, књ. 1, бр. 13, стр. 190.

²³ ЖМП. 1960., бр. 7.

хришћанства и ја стално морам да заустављам његове покушаје плашећи се да ће изгубити главу пре него што успе да учини било шта у овом циљу."

Савабе је привукао за хришћанство свог пријатеља лекара Сакаја. Он је на крштењу у добио име Јован.

Обраћења осталих првих хришћана Јована Сакаја и Јакова Ураноа и ревности коју су испољили Сакај и Петар Томи, светитељ се такође сетио на прослави свог тридесетогодишњег боравка у Јапану. "Други хришћанин код нас је био господин Сакај Јован. То је био локални лекар и близак пријатељ господина Савабеа. Обраћен у хришћанство Савабе је покушао да наговори на исто то и свог друга, али је Сакај био јак у дијалектици и било је тешко победити га; тада је господин Савабе почео чешће да га позива код мене и нас двојица смо га убеђивали. Напокон, господин Сакај је био крштен и чак посвећен у звање свештеника, а у овом звању се ускоро, због болести, и упокојио. Трећи хришћанин је био господин Урано Јаков, такође бивши лекар. Његово свето крштење обавио је данашњи о.Јован Оно у Хакодатеу, а затим су се крстили и неки други. Али наведена лица су била главна међу нашим првим хришћанима.

После тога све више и више се повећавао број људи који су примали свето крштење и појављивала се могућност систематског ширења хришћанске вере у Јапану. Управо с овим циљем, ради добијања званичних овлашћења на неко време сам отпутовао у Русију и добивши дозволу и благослов од Светог Синода опет се вратио у Јапан. Након мог доласка убрзо ме је посетио господин Савабе и између осталог саопштио ми је о чудном, за време мог одсуства из Јапана, понашању господина Сакаја, који је све време проводио у бригама за што већи приход од својих послова, док су се остали хришћани трудили, насупротив томе, све да деле са својом браћом. Кад сам чуо за то хтео сам да разобличим господина Сакаја, али кад је допутовао ствар се одмах објаснила. Кад је дошао код мене господин Сакај је донео сто јена (око двеста рубаља) које је сакупио и које је пожелео да искористи за Цркву. Тако се разјаснила недоумица господина Савабеа у погледу наизглед чудног понашања господина Сакаја. Други, наизглед такође чудан случај десио се с господином Томи Петром. Једном приликом сви су приметили његов чудан нестанак. Нико није знао где се сакрио. Упитао сам жену, али ни она није знала, иако њено лице није изражавало ни несрећу, чак ни посебну забринутост. Све је то било врло загонетно и трајало је прилично дуго. Али, гле, једанаест дана после тога, једне вечери око једанаест сати господин Петар Томи долази код мене у пратњи брата господина Сакаја. Видим – невероватно је мршав, виде му се све кости на лицу које је потпуно променило боју; просто га је било жалосно гледати. На моја питања где је био и због чега је тако много смршао одговорио је да је све време проводио у уздржавању од сна и хране и у молитви за најскорије просвећење браће-пагана светлосћу истине, које је сам недавно удостојен. Кад сам чуо са за све то био сам врло запањен тако дирљивим испољавањем ватрене ревности за веру. Али ипак сам морао да му кажем да у будуће оваква ствар треба да се врши у складу с одредбама Цркве, јер иначе може да причини велику штету свом здрављу."²⁴

Ова прича не карактерише само прве јапанске хришћане, већ и самог светог Николаја, који је још у младости изабрао средњи, "царски" пут: ни у његовом духовном руководству, ни у његовом личном подвижништву није било прекомерних подвига, аскетских крајности (посебног поста, верига, кострети и томе сличног). Постојала је лична умереност у животу, постојало је самоограничавање у текућим животним околностима и потпуно предавање себе на служење Господу и ближњима –

²⁴ Јапанске црквене новине, 2. јун 1891.г.

не тражење посебних подвига, већ стрпљиво ношење искушења која су му била послата.

Савабе и Сакај су постали први проповедници хришћанства у Јапану, посебно у околностима у које отац Николај као странац није имао приступа. За странце је било отворено само неколико лука. Скоро цела провинција Јапана је била забрањена зона.

Пре крштења Савабе је наставио да испуњава обавезе жреца, али је то учинио на следећи начин: кад је служио стављао је на жртвеник Јеванђеље (на кинеском језику), читао га је уместо паганских молитава, али у тренуцима у којима је то било потребно по обреду ударао је у бубањ као што је било прописано. А после крштења није крио своје обраћење и одбио је дужност жреца. То је изазвало негодовање његових бивших парохијана; вређали су га и плували; жена је од несреће и ужаса полудела и запалила је сопствену кућу; локалне власти су га по тадашњим законима ухапсиле и затвориле у подземну тамницу у којој су услови били такви да здрав из ње више нико није излазио. Павле Савабе је све трпео чекајући смртну казну која му је претила, а његов духовни отац се неуморно и ватрено молио за њега. Савабеа је од смртне казне спасило укидање древног закона, ослобођен је, али је из затвора изашао сиромашан и одбачен.

Његов осмогодишњи син је по наследном праву породице Савабе постао жрец и тако је хранио себе и своју болесну мајку, а отац се потпуно предао туђиновању и проповедању хришћанства.

Светитељ Николај 1874. године после повратка у Јапан пише у Русију, моли материјалну помоћ за Савабеа: "Видим како пати због синовљеве судбине: пун ревности за Христа, која подсећа на ревност апостола, чије узвишено име носи, посветивши се у потпуности делу призивања Христу других људи, све време је принуђен да свог рођеног сина оставља у улози служитеља паганских богова! Каква противречност околности! Људи за свој користан рад добијају чинове, крстове, новац, поштовање! Сироти Савабе се труди за Христа онако као што се ретки људи на свету труде: у потпуности је одан свом труду, сав је у свом труду и да његов труд није узалудан, сведоче десетине људи које је привукао Христу. И шта добија за свој труд? – Тешко време невоља, до те мере тешко, да су ретки на свету људи који се не би повили или сломили под овом тежином.

Највишом наградом за себе сматрао би кад би неко откупио његовог сина од паганских богова и дао му га како би га посветио Христу. И каква утеха би била за сиротог трудбеника којег осим других невоља непрекидно притиска мисао да призивајући друге Христу оставља рођено чедо далеко од Њега да удише трулежан ваздух идолишта."

"До октобра 1878. године Савабе је становао у истој оној тамној остави у којој сам га затекао по доласку у Хакодате из Русије (у коју је свети Николај путовао због послова Мисије), али пожар који се десио тог дана уништио је и ово његово обитавалиште са свом његовом имовином и Савабе је кренуо с породицом да лута с краја на крај града тражећи одговарајуће станове. Тражење јефтиноће отерало га је у предграђе, у празну, полуразрушену кућу која је изложена свим овдашњим страшним јесењим ветровима."

У свом реферату Светом Синоду од 15. јануара 1872. године архимандрит Николај даје високу оцену и личности и делатности Павла Савабеа: "Он никад није падао духом, напротив, налазио је у себи довољно бодрости и умећа да осим породице, подржава утехом, па чак и материјалном помоћи мноштво својих пријатеља који су били симпатизери хришћанске вере међу заробљеницима у тврђави (за време последње експлозије прогона хришћана и грађанске буне) или да крије и храни друге, који су избегли заробљеништво и тамницу." Посебно су пострадали проповедници.

Архимандрит даље пише: "А затим, кад је прошла војна узбуна код њега су почели да се окупљају људи из других провинција, који су много слушали о хришћанству."

Беду није трпео само Савабе, већ су је трпели и други проповедници (Јован Сакај, Јаков Урано и други): "Човеку се срце стеже од туге кад помисли колико су се заједно напатили од сиромаштва и тескобе." Проповедника је било мало и обично је један проповедник морао да опслужује неколико рејона.

Свети Николај прича о животу Савабеа још у оној остави близу идолишта која је касније изгорела, да је тамо, где је њему самом с породицом било тесно, код њих дуго живело до 10 људи са стране, и све су то били људи који пре тога нису знали за сиромаштво, људи из познатих породица, високих чинова: "Љубав према Христу једва спознатом у неким цртама приморала их је да трпе све ово".²⁵

Оваква сведочанства светог Николаја о првим годинама постојања Јапанске Православне Цркве приморају човека да се сети древне хришћанске Цркве. Управо по узору на њу свети Николај је насађивао јапанско православље. Он је узимао овај образац у чистом виду, као да га узима непосредно из руку светих Христових апостола. Чак су се и многе спољашње околности подударале. Утихнули су, иако нису сасвим престали прогони за веру, али још нису нестале предрасуде против хришћанства. Ако је у Русији XIX века хришћанство било државна религија и уобичајена породична вероисповест, у Јапану се оно једва толерисало, а на почетку боравка светог Николаја у овој земљи било је чак забрањено за Јапанце под претњом смртне казне. Приликом свог првобитног ширења оно је делило породице: родитељи су устајали против деце, снаха против свекрве, брат против брата. Рушило се целокупно унутрашње устројство породице, које се заснивало на безусловном послушању млађих старијима, где се породична хијерархија посебно култивисала. Стварала се нова духовна породица с новим моралним и религиозним обичајима, с поновним оцењивањем личних вредности, која је истовремено чувала национални дух у његовим најбољим појавама. Благодат Божија је на нов начин – реалним, чврстим и драгоценим везама спајала људе преображавајући људске односе, а не бришући их. Стварала се црквена породица на челу с оцем, јеромонахом, затим архимандритом, епископом и напоскон, архиепископом – апостолом Јапана – светитељем Николајем.

Али није се стварала само његовим трудом или трудом само руских мисионара, већ и самих Јапанаца, првих хришћана, који су се самопрегорно посветили служењу Христу. Рађала се Црква – кћерка у односу на Руску Цркву, али самосвојна национална Црква.

На почетку још увек није било специјалне Православне Мисије, али је већ било људи који су се свецело посветили мисионарском раду.

Имамо драгоцен документ, који открива поглед светог Николаја на мисионарски рад. То је "Поздрав архиепископа Јапанског Николаја Мисионарском конгресу у Иркутску од 9. јула 1910.г." "Срећан сам," каже он, "што имам радост да служим освајању Царства Божијег на земљи. На земљи нема важнијег служења од овог. Ради њега се Бог задео у људско тело и Сам га је носио, ради његовог настављања изабрао је свете апостоле и они су по Његовој поуци постављали своје наследнике и заповедали да се исто ово чини из нараштаја у нараштај до свршетка света. Поприште овог служења је цео свет, свим народима треба да буде проповедано Јеванђеље Царства Божијег. До сад нисмо могли да обухватимо проповећу цео свет у дословном смислу речи. Време нашег историјског постојања још није довољно за то, али колико нам је Бог давао снаге и откривао могућност, чинили смо Божије дело. Не можемо да молимо

²⁵ РГИА. Ф. 796. Оп. 151. Јед.хр. 1922а, л. 287.

Бога и Његове свете угоднике да уклоне с нашег мисионарског пута све тешкоће и све што може да нам причини душевне патње, можемо само да молимо да нам олакша ношење крста помажући нам да подносимо тешкоће и с њима повезане душевне патње, које нам предстоје на мисионарском путу. Наше служење је духовно рађење деце Богу: а које рађење није повезано с мукама? И на њих унапред треба да будемо спремни. Али имамо и извор велике утехе: да бисмо бодро и успешно служили претходно треба да будемо сигурни у то да се на трудимо узалуд, да ће успех крунисати наше дело."²⁶

Светитељ је ове речи изрекао на крају живота кад је изнад Токија већ заблестало крст саборне цркве Васкрсења Христовог и кад је преко 30 хиљада Јапанаца примило православље.

Али у овом духу је од самог почетка свети Николај васпитавао Јапанце-католичете, касније Јапанце-свештенослужитеље и оне руске мисионаре који су му слати из Русије у помоћ. Овај узвишени дух и схватање смисла свог служења храбрили су их у прогонима и беда и надањивали у раду.

Лични напори јеромонаха, а затим архимандрита Николаја и првих Јапанаца обраћених у хришћанство, већ су били као онај јеванђелски "квасац", стављен "у три мере брашна" (Мт. 13, 3), који је постао почетак Јапанске Православне Цркве. Али свети Николај је схватао да појединачни напори и појединачна проповед овде нису довољни: "Чак и кад бих наставио своју делатност у овом смеру, силе једног човека су ту скоро исто што и кап у мору."²⁷

Он 1868. године тражи одмор ради одласка у домовину како би замолио Свети Синод за отварање Јапанске Православне Мисије и средства за њено издржавање, а такође да у њу буду упућени руски мисионари који би му помагали. У реферту Светом Синоду он говори о културном нивоу и духовним потребама јапанског народа и о тадашњим локалним условима повољнијим за проповед. Помиње и започети превод Новог Завета на јапански језик.

Иако су материјалне потребе Мисије биле велике, тражене су врло скромне суме. Свети Синод је, признајући пожељност организације Мисије у Јапану, затражио од министарства за финансије да преузме на себе да обезбеди тражени новац, али је министарство пристало да уплати само половину овог износа, а другу половину је предложило да преузме на себе духовно надлештво.

То је било затражено и од министарства иностраних послова које је одобрило отварање Мисије и дало ласкаву оцену делатности јеромонаха Николаја као старешине конзуларне цркве у Хакодатеу.

14. јануара 1870. године Свети Синод је донео одлуку о организовању Руске Духовне Мисије у Јапану. Требало је да у њој борави три стално запослена радника (начелник Мисије, тројица јеромонаха и један црквењак). Свети Николај је био унапређен у чин архимандрита и постављен за начелника.

Једно од првих дела архимандрита Николаја било је оснивање библиотеке Мисије, не само богословске, већ и широко научне. У "Уредби за Руску Духовну Мисију у Јапану" (параграф 15), који је написао архимандрит Николај каже се: "Мисионари ће поред својих послова бити дужни да посвећују сате и сате одржавању и ширењу свог образовања. Читање књига и трактата богословског садржаја је неопходно за напредовање и разумевање православног вероучења и да би човек увек био спреман на разрешавање питања, супротних аргумената и недоумица: научна лектира је такође неопходна у земљи у којој ће се на мисионаре гледати не само као на представнике религије, већ и као на представнике европског образовања."

²⁶ Православни благовесник. 1910., т. 11, бр. 16, стр. 146.

²⁷ Хришћанска лектира. 1859., т. 1, стр. 255.

Ова уредба о оснивању библиотеке и задацима мисионара није карактеристична само за рад Мисије у Јапану у целини, већ и за самог светог Николаја. За њега није постојала неслагласност не само између религије и науке, већ ни између религије и културе. Богословски образован, касније је добио од Петроградске духовне академије научно звање доктора теологије и постао је познат познавалац истока за којег су Јапанци говорили да историју и културу Јапана познаје боље од многих Јапанаца.

1911. године један од студената III године Санкт-Петербуршког универзитета, који је први пут био послат на путовање у Јапан с научним циљем, пише како га је примио "као професор и чак се може рећи као декан"; сазнавши који је оквиран ниво знања и циљ научног пута госта, он је навео најбољи пут и услове за рад, испричао је о институту, на којем су се учили руски језик и књижевност и препоручио је да се упозна са студентима овог института, којима је била потребна пракса руског језика и који би врло радо пристали на такву језичку размену.

О томе колико је светитељ ценио своје учествовање у богословској науци може се судити на основу својеручног потписа на Јеванђељу у његовом преводу на јапански језик; архиепископ Николај се на њему потписао као "доктор теологије".

Анализирајући живот, делатност и духовни лик овог савременог равноапостола имамо право да посебно истакнемо ширину његовог разумевања нових проблема хришћанства, које су донели XIX и XX век и његову органску везу с рођеном духовном традицијом. Још почетком XVIII века Русија је у светом Димитрију, митрополиту Ростовском имала мисионара сјајног образовања, познаваоца античке књижевности, који је основао ванкласну бесплатну школу у коју нису примана само деца духовних лица, племића и трговаца, већ и "сиромашни дечаци", у којој се нудио широк образовни програм у складу с руским условима Петрове епохе, где су се предавали аритметика, географија, латински и грчки језик, писали су се диктати на свакодневне теме. Свети Димитрије Ростовски се живо занимао за питања историје и економије, порекло Тмутаракања и дела Посошкова, и истовремено је био строги подвижник, који је утицао на руско монаштво, надахнути проповедник и талентовани писац; његова дела, посебно "Духовна азбука" ушла су у златни фонд богословске литературе, а користили су их сви следећи нараштаји руских мисионара.

Ахриепископ Јапански Николај био је један од плодова овог "Божијег сејања" у Русији и карица златног ланца људи вере и знања, која се запажа од првих векова хришћанства. Управо ово је одредило карактер рада Мисије, на челу са светим Николајем од првих дана њеног постојања.

У писму светитеља упућеном његовом другу из духовне академије Н.В.Благоразумову од 17. децембра 1902. године говори се о сиромаштву Мисије, о томе да се оснива од тога да "нема ни пребијене паре". Ово сиромаштво Мисије само су понекад ублажавале субсидије Синода, Мисионарског друштва и прилози појединих епархија, манастира и приватних лица. Оно је представљало сталну бол светог Николаја и сваку помоћ Мисији примао је с дирљивом зхвалношћу. У истом овом писму од 17. децембра он пише: "Достојни поштовања и вољени пријатељу и сараднице, оче протојереју Николаје Васиљевичу! Осећај захвалности је прво што сам осетио након што сам примио Ваше драго писмо од 17. новембра – пре свега и изражавам благодарност у души и никад нећу престати да је гајим, молећи Вас да се и у будуће бринете за Мисију с истом таквом љубављу, коју показује Ваше данашње писмо." Ипак, чини му се да је и ово мало и писмо завршава речима: "С осећањем најдубље зхвалности, искрене душевне оданости и љубави остајем Ваш покоран слуга и усрдан, премда и грешан богомолник. Епископ Николај." Тешкоћа организационог периода је углавном пала на архимандрита Николаја и Јапанце-катихете.

Осим послова мисије, било је још таквих неодложних црквених послова као што је генерални ремонт конзуларне цркве у Хакодатеу – у то време једине православне цркве у Јапану. У овом ремонту архимандрит Николај је учествовао не само руководећи њиме и скупљајући прилоге, већ и личним радом.

Богослужење се обављало на црквенословенском језику, због тога што још увек није било превода на јапански, али су се "Господи, помилуј", "Свјатиј Боже", "Вјерују", "Оче наш", Јеванђеље и Апостол читали и певали на јапанском. То су били први преводи светог Николаја.

При цркви је била отворена и прва школа руског језика за људе који су се спремали да приме хришћанску веру и желели да уче језик служећи вери; за ову школу архимандрит Николај је написао јапанско-руски речник. Било је много оних који су желели да се упишу у ову школу, али није било општежитија, и часови су се одржавали у малом стану самог начелника Мисије, тако да је он могао да заузме само једну собу која је била и спаваћа, и трпезарија, и примаћа за госте. Кад је из Русије за Мисију послата штампарија и она је смештена у истој кући и машина је непрекидно грмела. У овим условима свети Николај није прекидао чак ни свој књижевни и преводилачки рад.

Није било довољно средстава за ширење мисионарског дела. Требало је барем нешто дати за пут катихетама који су путовали у далеке крајеве, куповати школски инвентар, организовати штампање неопходних књига. Сиромаштво Мисије било је вапијуће и угњетавајуће, иако је архимандрит Николај давао већину своје плате. А.Платонова у својој књизи "Апостол Јапана" пише: "Сам је понекад трпео велику оскудицу. Није била реткост видети га код куће обученог попут неког пустињака у груб, понегде чак и закрпљен подрасник."²⁸

После одласка због болести једног од свештеника који су били послати он је у реферату Светом Синоду молио да се упозори кандидат који пожели да замени у Јапану свештеника који је отпутовао да од 2000 рубаља одређене плате бар половину не сме сматрати својом својином, већ износом који је предвиђен за потребе Мисије на оном месту на које буде одређен.²⁹

Под овим условом у Јапан је допутовао дуго очекивани помоћник – мисионар Анатолије (Тихај) у којем је будући светитељ нашао истинског сабрата и друга.

Родом из Бесарабије, школовао се у Кишињовској семинарији, али је пре њеног завршетка отишао у манастир на Атон, где је и примио монашки постриг. После четворогодишњег боравка на Атону вратио се у семинарију; након њеног завршетка 1867. године, а затим и Кијевској духовној академији, био је упућен у Јапан као члан Православне Мисије у чину јеромонаха.

Овом раду отац Анатолије је посветио 21 годину. Архимандрит Николај је о њему писао митрополиту Исидору као о човеку "потпуно достојном свог звања": "Бољег помоћника не бих ни пожелео".³⁰ Школа у Хакодатеу је прешла у руке оца Анатолија. У часопису "Мисионар" (1879.г., бр. 46) објављен је "Дневник руског православног мисионара" јеромонаха Анатолија. Његови утисци доброг посматрача врло су драгоцени за конкретну представу о културном нивоу Јапана и атмосфери коју је затекао у Хакодатеу.

"Школе постоје чак и у најмањем селу, као и свуда у Јапану. Село без школе нисам видео чак ни у најзабаченим местима... народ врло нерадо слуша хришћанство, али кад га упозна, чврсто ће га се придржавати..."

"Овде видим да се катихета који има породицу од 5 чланова издржава од 4 јена (6 металних рубаља) месечно. Не схватам како могу да живе од ових малих средстава

²⁸ Платонова А. Апостол Јапана. Пг., 1916., стр. 61.

²⁹ Реферат архимандрита Николаја од 7. јуна 1871. године РГИА. Ф. 796. Оп. 151. Јед.хр. 1422а.

³⁰ Исто, л. 202.

која добијају од Мисије. Истина, они живе у црквеној кући, али потребни су храна, одећа, књиге, папири и др., а живот у Јапану у провинцији данас није јефтин."

"Само се православни проповедници налазе у таквој ситуацији и сваком је потпуно јасно да су се искључиво ради Христа одрекли почасних дужности које доносе добар приход."

Ове шкрте, скоро пословне забелешке читаоца преносе у истинску атмосферу рада светог Николаја и његових најближих ученика и сарадника. Долазак оца Анатолија створио је могућност да се центар Православне Мисије премести у престоницу – у Токио.

28. фебруара 1872. године архимандрит Николај је допутовао у Токио. Без обзира на све тешкоће и формалне препреке већ у августу 1872. године успео је да купи земљишну парцелу на врху брда Сурагадај за изградњу зграде Православне Мисије, у којем је требало да буду смештени домаћа црква и духовне школе, прво за дечацима и младићима с програмом семинарије, а касније – и женска школа, станови начелника Мисије и његових сарадника и помоћне просторије. Уз нишгавна материјална средства архимандрит Николај је обављао ово велико и важно дело.

Међутим, материјалне и административне бригае нису га одвлачиле од главног – од духовне изградње Јапанске Православне Цркве. Све се јасније осећала потреба за свештеницима и ђаконима Јапанцима, јер је број неофита непрекидно растао. Још 1874. године архимандрит Николај је молио епископа Камчатског Павла да допутује у Хакодате и да рукоположи најбоље катихете Павла Савабеа и Петра Сасагаву за јереје, а Петра Кавана за ђакона, али су околности све време биле неповољне и епископ није могао да допутује. Од самог почетка размишљао је о неопходности саборности као покретачке и организационе снаге Цркве. Увидео је неопходност саборног избора националног свештенства, а не постављање одозго.

1874. године приликом бирања кандидата питала се цела Црква. Добивши обавештење о могућности доласка епископа Павла у Хакодате мисионари су "одлучили да унапред изаберу лица за рукополагање врло обазриво и како доликује, да сазову на саветовање сву Цркву и да њој самој понуде да начини избор."³¹ Били су послати позиви катихетама, дошло је њих 40, остали су се јавили писмом. Архимандрит Николај је рекао: "Данас смо се први пут окупили ради саветовања о избору за нашу Цркву кандидата за свештенике," и затим је предложио свим катихетама да испричају нешто о ситуацији на лицу места како би се видела општецрквена потреба за свештеницима.

Тридесет делегата је било за то да се хитно изаберу кандидати, али се десет изјаснило против сматрајући да међу њима нема довољно образованих и припремљених. Тада се и првих тридесет сложило с тим, али су сматрали да је потреба превелика и да их зато ипак треба изабрати.³² Делегати су одлучили да замоле епископа да рукоположи тројицу свештеника: Јована Оноа, Павла Савабеа и Павла Сатоа. Али нико од кандидата није пристао на хиротонију. Тек на четвртном заседању архимандрит Николај је објавио да је само Павле Савабе дао пристанак, и понудио је учесницима саветовања да кажу своје мишљење. Сви су ћутали. Тада је отац Николај рекао: "Свештеник ће бити само Павле Сабава. Нека он сад говори."

Он се поклонио и рекао је: "Ја, грешни и недостојни слуга прекјуче сам био изабран за свештеника. Али, сматрајући да је свештено служење врло тешко и навевши друге узроке одбио сам свештенички чин. Међутим, нисам добио дозволу Цркве за то. И сад сам потресен, не налазим речи. Само једно могу отворено да кажем – управо то

³¹ РГИА. Ф. 796. Оп. 151. Јед. хр. 1422а, л. 470.

³² Гласање на саборима у Јапану се увек вршило тајно.

да сам свецело посветио себе служењу Цркви и поверио се вођству нашег духовног оца. Повинујући се његовим саветима сматрао сам својом дужношћу да се потчиним његовој заповести. Вољена браћо, пре сте рекли да у нашој Цркви нема потпуно достојних по образовању и моралним особинама за свештенички чин. А још сте рекли да онај ко буде изабран због свештеника обавезно треба да има помоћ целе Цркве. Вољена браћо! Молим вас, чврсто поштујте оно што је пре речено и помозите мени, грешном." Затим је, павши пред архимандрита Николаја рекао: "Са свештеним страхом прихватам заповест целе Цркве и мог духовног оца."

После тога архимандрит Николај га је целивао и рекао је: "Јован Оно и Павле Сато су веома згрешили противећи се заповести Цркве. Уосталом, ово непослушање се није десило због злог срца. То се објашњава тиме што се нису још у потпуности упознали с правилима и учењем Цркве. Зато Црква има право да им заповеда, али су они пожелели да своје мишљење поставе изнад жеље Цркве. Ова околност је врло опасна за Цркву. Ако сад не обратимо пажњу на ово неповиновање, то ће за Цркву постати пример за будућност. У том случају ће се презирати све одлуке Цркве. Непослушање ове двојице браће не можемо да оправдамо и да не обратимо пажњу на њега. Ипак, имајући у виду њихово досадашње служење, свој суд о њима треба да ублажимо љубављу. Ако се сложимо с њиховом жељом да не слушају Цркву, дакле, да јој не служе, самим тим ће бити кажњени. Сад нису послушали заповест Цркве. Дакле, више јој не служе. Због тога их издвајамо од свих лица која су служила Цркви и после тога нека буду у реду с другим хришћанима који не служе Цркви... Али, наша међусобна братска љубав се неће променити."

После тога обратио се Јовану Оноу и Павлу Сатоу: "Обојица сад треба да напустите своја места међу катихетама и да станете заједно с другим верницима." Даље се десило оно што је заиста подсетило на прве векове хришћанства: "Видећи све ово сабрање горко заплака."³³ Но, архимандрит Николај је био неумољив, јер су се полагали темељи црквене дисциплине и послушања, без којих не може да постоји правилан духовни пут, ни Цркве, ни појединаца. Свети Николај је постављао пред проповедника, а тим пре од свештеника, врло високе моралне и духовне захтеве. Ако проповедник не сме да живи за себе, ако свака његова реч, свако његово дејство и све његово време треба да буду употребљени за друге, тим пре то мора бити обавеза наших свештеника, и тим пре они треба да се жртвују за своје дело. Проповедници треба да служе као узор за хришћане. А свештеници треба да буду такви обрасци не само за хришћане, већ и за проповеднике.

Али, захваљујући узвишеном животу самих проповедника, живот свештеника се чак ни у спољашњем смислу скоро ни по чему није разликовао од живота ових првих: иста скромност и љубав према пастви, исто одсуство раскоши у кућама; кротак однос према њима у свим животним бурама, исте беседе код своје куће и у кућама своје пастве. Једном речју, све оно што смо видели у проповедницима "сенсеја".

Уосталом, због великих обавеза свештеника, природно је да је он у поређењу с проповедницима уживао веће поштовање, већу љубав и поверење пастве. Она га за разлику од проповедника "сенсеја" и назива "симпу", што не значи просто учитељ, већ "духовни отац".³⁴

Беседа архимандрита Николаја не даје само идеалну представу о делатности проповедника и свештеника, већ сведочи и о истинском реалном животу младе Јапанске Цркве, о односима који су тада постојали између служитеља Цркве и пастве,

³³ РГИА. Ф. 796. Оп. 151. Јед.хр. 1422а. Л. 478.

³⁴ Из "Говора св.Николаја прочитаног на заједничком сабрању чланова СПб Комитета Православног мисионарског друштва 12. марта 1891. године". // Црквене новине. 1891., бр. 13, стр. 403.

која је сама нашла називе за своје руководиоце: "сенсеј" и "симпу" – исконске јапанске речи, али примењене у новом духовном значењу.

Сам светитељ је свим својим животом показивао пример истинског духовног руковође, потпуно посвећеног свом служењу.

12. јула 1875. године епископ Камчатски Павле, дошавши у Хакодате, рукоположио је Павла Савабеа за јереја, а његовог друга Јована Сакају – за ђакона. Пошто су првенци Јапанске Цркве постали и првенци њеног свештеноначалија то је била велика радост за будућег светитеља.

Међугим, било је и тешких дана. Касније је причао (тада још увек јеромонаху) Сергију Страгородском, који је дошао у Јапан као мисионар: "Има тренутака кад неко тачно као да почне да ме бичује по ранама. Сталну муку ми причињава затвореност Јапанаца за странце, извесна отуђеност од нас (наравно, не свих), а затим њихова непостојаност."

Зато су синовско послушање Павла Савабеа и других најближих ученика, њихово схватање дела мисије, њихов лични однос према самом оцу Николају били утеха и подршка на његовом тешком путу далеко од домовине.

Архимандрит Сергије (Страгородски), потоњи Патријарх Московски и целе Русије наводи у својој књизи "На Далеком истоку" речи светог Николаја о организацији и јачању Цркве: "Овде је потребно срце, способност да се човек проникне потребама ближњег и ближњих, да осети радости и туге ближњих као своје и истовремено хладнокрвно размишљање како да отклони тугу и умножи радост и одлучност да поступа у смеру у којем му указују срце и ум, и чврстину и ауторитет да се поступак учини правилом за друге и још много тога, у зависности од околности."³⁵

Природно је да желимо да сазнамо и да стекнемо јаснију представу о томе какав је био у животу: и по својој спољашњости и по домаћем животу и навикама. "Уједно с благошћу он је био челични човек који није познавао никакве препреке, практичан и уман администратор, који је умео да нађе излаз из сваке тешке ситуације. Истовремено с љубазношћу у њему је постојала способност да буде леден, неумољив и оштар с људима за које је сматрао да их треба васпитавати мерама строгости, због нечега кажњавати или заустављати. Заједно са шармом у њему је постојала велика, дугим искуством и горким искушењима стечена уздржаност, и било је потребно много времена и напора да би се заслужио његово поверење и отвореност. Истовремено с неком дечјом наивношћу веселог саговорника у њему је постојала ширина идеала великог државничког ума, бесконачна љубав према домовини и патња због њене патње и мучење због њених мука." Тако је о њему писао Димитрије Поздњејев.³⁶

То је био човек неукоритве енергије, непоновљиве усмерености ка циљу и ватрене марљивости: "Чини ми се да није сврсисходно да мисионар иде у пензију ако има макар и кап снаге да служи свом делу, тако да ја ни у својим сновима нисам покушавао да испробам пензионерски кућни мантил. Желим да умрем на бразди где је Промисао Божји судио и да орем и да сејем." У овим речима је сва његова људска природа, коју је благодаћу Божијом претопио у светост, у делатну светлост, кад се и воља и труд стављају пред Христове ноге у јединственом служењу. Опште су познати његови портрети у старости, портрети искусног јапанског архијереја. Али, у Јапан је стигао скоро као младић, као 25-годишњи јеромонах. Време га је променило, али су се неке црте сачувале до краја и о њима говоре неке фотографије из различитих периода и казивања савременика. Био је висок, развијен, физички јак, његов ход је увек описиван као "врло брз" (архимандрит Сергије Страгородски), "енергичан" (Јапанац-студент

³⁵ *Ахрим.Сергије*. Цит. дело, стр. 178.

³⁶ *Поздњејев Д.* Архиепископ Николај Јапански. (Сећања и карактеристика). СПб., 1912.

духовне академије у Петербургу Сергије Сјоодзи). "По свом спољашњем изгледу," писао је о њему Сјоодзи, "преосвећени Николај без обзира на својих педесет пет година представља још увек изванредно здравог мушкарца, високог рста, чврсте грађе, јаког и врло пријатног гласа, у највишој мери је жив, изгледа млађи него што јесте."³⁷

У "Руском веснику" за 1891. годину (новембар, стр. 24) био је објављен занимљив чланак истог овог Сергија Сјоодија "Како сам постао хришћанин". Чланак је написан без разметања, врло искрено, са занимљивим детаљима из свакодневног живота интелектуалне јапанске породице, која је сачувала националну традицију, али је већ ступила у везу с европском културом и топлим сећањима дечака, а затим младића Сергија на светог Николаја.

Први је хришћанство примио Сергијев отац и постао је предавач кинеског језика у семинарији. Чак се преселио у зграду Мисије, напустивши породицу, али не прекинувши везу с њом. С крштењем сина – тада 12-13-годишњег дечака није журио,³⁸ али га је уписао у духовну школу. Име Сергије дечак је добио на светом крштењу, а његов кум је на молбу светог Николаја био познати педагог Сергеј Александрович Рачински, који је познавао научника.

Сјоодзи пише: "Увек сам с великом пажњом и интересовањем слушао приче из живота светаца, посебно мученика, који су увек били допуна сваког бденија. Ове приче су се говориле на самој служби и скоро увек их је излагао преосвећени Николај лично. У то време му још увек нисам био представљен, али сам већ одавно, у родитељском дому чуо његово име; а сад кад сам га често виђао и слушао његове поуке почео сам да гајим према њему дубоку љубав и поштовање."³⁹

Даље говори о свом познанству с ученицима средње школе у мисионарској викендици, који су га, иако су били старији од њега, примили братски, и о свом упису у семинарију. "Моји нови пријатељи, који су се заједно са мном уписали у семинарију веома су ми се свидели. Било их је укупно око 50 и три четвртине њих били су одрасли младићи, остали су били деца као и ја, и сви заједно смо смештени у једну велику собу, која је представљала засебно царство "делија" како нас је називао преосвећени Николај кад је посећивао наше обитавалиште.

Разуме се наша соба "делија" била је највеселија и најбучнија у целој семинарији, али смо зато исто тако "делијски" напредовали и у учењу. Иако су старији од тек уписаних били смештени одвојено, сви смо се врло брзо упознали и чинили смо једну породицу повезану братским пријатељством... На челу целе семинарске породице био је, као прво, сам преосвећени Николај, а као друго, отац Владимир (инспектор семинарије) који је тада био још увек јеромонах, али односи међу нама нису били односи подређености, који човеку падају на памет кад чује реч "ректор" и "инспектор" школске установе. Ови односи су били потпуно другачији, блиски и рођачки: нису се осећале било какве преграде између руководства и питомаца.

Кад би код нас питомаца дошло до било каквих несугласица трудили смо се да их разрешимо међусобном попустљивошћу; ако нам то није полазило за руком, ствар смо препуштали суду оца Владимира или самог преосвећеног; али притом смо им се обраћали без икакве бојазни и с осећањем с којим деца од оца очекују разрешење њихових међусобних неспоразума.

³⁷ Црквене новости. 1891., бр. 13., стр. 403.

³⁸ То је уопште био принцип православног мисионарства у Јапану – да се човек крсти тек онда кад је његова жеља проверена временом, а понекад и искушењима. Тако је поступао и сам свети Николај, тако су поступали и његови ученици.

³⁹ Сјоодзи С. Цит.чл., стр. 95.

Ово морално устројство наше семинарије потпуно је било условљено оним неодољивим шармом којим је све оне који су га познавали пленио оснивач и глава наше Православне Мисије."

Сјоодзи описује светитеља у семинарији.

"За време игара питомаца кроз салу пролази преосвећени Николај. Поздрављамо га гласно и сложено и обавезно на руском. "Преосвећени с њему својственом живошћу и веселошћу одговара на наш поздрав: "Здраво, делије!""

Он је посећивао спаваонице ученика који се никако нису умиривали. "Али одједном сви гласови замру. У спаваоницу је крочио преосвећени Николај. Тихо пролази између кревета и исто тако тихо се удаљава и убрзо затим цела спаваоница тоне у дубок сан."

Даље Сјоодзи говори о оном узвишеном хришћанском расположењу које је владало у семинарији, о свесном односу према свом будућем служењу које је светитељ васпитавао у свом делању. "Сви питомци, почевши од најстаријих и завршавајући најмлађима, добро знају да живе међу паганима, да уче само због тога како би били проповедници Христовог учења у својој земљи, и да сами треба да буду достојни свог будућег звања."⁴⁰

По граду је преосвећени Николај често ишао пешке, са штапом. За време обилазака епархије путовао је сељачким колима и на коњу – планинским путевима. О свечаним и богатим архијерјеским изласцима није било ни речи.

У личном животу светитељ је био подвижнички једноставан. Често би се могао видети у старој закрпљеној раси, у изношеном подраснику, са широким, појасом који су извезле ученице духовне школе.

Сачуван је опис самог светитеља о његовој соби и условима његовог проповедничког рада у првом периоду живота у Токију: "Замислите, на пример, моју ситуацију, иако је то једна од последњих ситуација. Боже, каква врућина! Наравно, не можемо да престанемо да радимо, али није о томе реч; и ујутру до поднева, и увече од пет сати 20-30 људи има потпуно право да долази и да слуша часове веронауке. Али, где да дођу? Моја кућа је једна соба на тавану, по тачним мерама 11 квадратних стопа. Одузмите од тога простор који заузимају столови, столице и нешто попут кауча који ми замењује кревет; висина је таква да је човеку моје висине тешко могуће да се исправи. Израчунајте колико ваздуха има у таквом обитавалштву. Међутим, без обзира на то у њему се одвија катехизација 20 људи. За седење ни не питајте... на срећу има још два прозорчета, једно преко пута другог. Ако благотворна природа пошаље ветрић, није страшно. А ако нема ни дашка свежег ваздуха – загушљивост је неиздржива. Пажња с напором повезује мисли; само грло одбија да служи сат и по или два заредом. Многи Христом Богом моле да их крстим, а ја не могу да то да учиним, зато што немам где."⁴¹

Две мале, тесне собе јесу све владикине просторије у згради Мисије, чак и на крају живота. Прва је намештена, по сведочанству савременика, ако не раскошно, у сваком случају пристojно. Њени зидови су украшени гравирама; у њој се налазе сто, диван и неколико столица; друга је много једноставнија, изузев најнужнијих предмета за кућну употребу, овде се не може наћи ништа друго, чак ни најпростији украси. Осим тога, ова соба је изузетно мала – неких 7-8 корака по дијагонали.

Владика устаје врло рано, у пет сати, а понекад и пре тога и одмах почиње да ради. У 7 сати долази у крстионицу у којој се обавља заједничка јутарња молитва за ученике школе за катехизацију и појање. Преосвећени увек сам изговара почетни

⁴⁰ Сјоодзи С. Цит.чл., стр. 407.

⁴¹ Православни преглед. 1874.г. Фебруар, стр. 94.

возглас и отпуст на крају. Од 7 до 12 часова држи предавања из богословских предмета у семинарији и проповедничкој школи. У 12 сати руча. После ручка чита јапанске часописе и новине на које се претплатио. Али у један после подне обавезно седи за својим писаћим столом и бави се текућим административним пословима – црквеним и мисионарским – које зна само он и овај његов рад траје до пола пет. Понекад, међутим, преосвећени иде на часове, или у проповедничку школу, или у семинарију, јер се и у једној и у другој предавања држе после ручка. У 6 сати код њега долази учени Јапанац с којим ради на превођењу богослужбених и других црквених књига – до 9 сати.

После ових часова код преосвећеног долази његов секретар с кореспонденцијом од катихета и свештеника расејаних по целом Јапану. Сваки од њих је обавезан да једном месечно пише епископу о стању своје Цркве. Притом Јапанац увек сматра да је дужан да у писму напише огроман увод, а на крају да се обавезно извини што је написао само два инча, иако је у ствари писмо понекад дуже од два хвата (јапанска писма су се писала по ширини као обична поштанска четворка, и једна трака се лепила на другу).⁴²

Свети Николај је стрпљиво и пажљиво читао ове реферте с лица места и увек је знао какво је стање у свим парохијама и мисионарском раду. Зато се његови реферати Светом Синоду и одликују таквом конкретности.

Планови његовог рада су увек били усмерени на будућност.

Прво питање је било питање о "делатељима жетве", о религиозном образовању и васпитању будућег клира, катихета и жена-хришћанки.

1879. године при Мисији у Токију постојале су четири школе: проповедничка, семинарија, женска и за црквењаке.

У проповедничку школу примани су ученици у узрасту од 18 до 60 година, с препоруком и личним јемством локалних катихета.

Семинарија је била вољено чедо светог Николаја. У њу су примана лица од 14 до 60 година. Школовање је било шестогодишње. У програм семинарије су осим историје Новог Завета и других богословских предмета улазили руски и кинески језик и низ општеобразовних предмета: алгебра, геометрија, географија, кинеско-јапанско писмо, историја, психологија, историја, историја философије. Пред крај живота светог Николаја семинарија је стекла права средње школске установе у Јапану; најбољи ученици су се после завршетка слали у Русију у духовне академије: Кијевску и Петербуршку.

1875. године при Мисији је основана женска школа, у којој су се предавали веронаука, аритметика, јапанска и општа географија, историја, кинески, јапански и руски језик, калиграфија и шивење. Свети Николај је веома ценио учествовање жена у ширењу хришћанства и у духовном преобразовању породичног живота. Школа је могла и да припрема за клир жене, које су схватале и делиле тежње својих мужева.

Светитељ је размишљао и о монаштву. Веома је желео да оснује мушки манастир. Замонашио је и рукоположио за јеромонаха једног талентованог проповедника, који је био популаран у Токију. Ван града је било пронађено место и све што је било неопходно за изградњу манастира. Међутим, светитељеве наде се нису оправдале.

Скоро сваке године у мирно време је обилазио неки део своје епархије, проверавао је стање ствари на лицу места, црквени поредак и морално стање парохије и говорио је поуке. Пријем преосвећеног Николаја почињао је богослужењем, обично је служио локални свештеник, а затим и сам светитељ с епитрахилем и омофором (али

⁴² *Знаменски Ф. прот.* Поводом двадесетпетогодишњег архипастирског служења преосвећеног Николаја, епископа Ревелског // Црквене новости. 1905., бр. 22.

без мантије, јер обично у тесној црквеној просторији у њој није могао ни да се окрене), држао је беседу, седећи на табуреу. Очевици су говорили да је поучавајући сав горео и да је палио срца слушалаца. Говорио је врло једноставно и разумљиво и за најпростијег човека – о почетним речима молитве Господње, о радости због тога што имамо Небеског Оца, о молитви за браћу која још нису просвећена хришћанством. То је дуг наше љубави и захвалности Богу. Једном је у молитвеном дому у селу Вата владика говорио поуке на тему "Све што чините, чините у славу Божију". Има људи који су призвани на служење Цркви или су се сами посветили Богу. Они директно чине дело Божије и тако се спасавају. Али и свако остајући на свом послу може исто тако да твори дело Божије. Због тога је потребно да човек своје служење не обавља ради славе, не због користи, већ ради Бога, да га чини као дужност, коју му је Бог поверио. Земљорадник, учитељ, војник, трговац – сви су они неопходни за човечанство, за друштво, Господ је заповедио да сви они постоје. Нека се труде са свешћу да ће само испуњењем свог служења стећи Царство Небеско."⁴³

Даље се у чланку протојереја Ф.Знаменског говори о проповедима, не уско црквеним, већ јавног карактера, упућеним паганима. О једној од њих, чији садржај наводи прот. Ф.Знаменски детаљније пише архимандрит Сергије (Страгородски) у књизи "По Јапану". Тамо се (стр. 46-47) даје жив опис овакве проповеди случајно настале на параброду.

Капетан је рекао владика да би посада желела да га чује. "У нашој малој кабини окупили су се скоро сви људи који су се налазили на параброду. На полукружном дивану по крми сели су официри и механичари; на под су се сместили морнари и два човека са стране, скоро једини путници треће класе. Морнари су се колико су могли окупали и чак су обукли европска одела. Њихов капетан их је брижно прегледао погледом домаћина, показујући понекима на дугмад коју су заборавили да закопчају. Преосвећени је сео поред стола на столицу и обративши се свима говорио је око сат времена укратко излажући основне тачке хришћанског учења: о једном Богу, тајни Пресвете Тројице, о стварању света, о човеку с његовом бесмртном душом и вечним питањима, о грехопату и спасењу који су припремљени људима у Христу. Од Овог Христа потиче и учење које ми сад проповедамо. Оно се не може назвати руским или било чијим другим. Оно је Божије, јер је дошло одозго и припада свим људима без разлике у земљи и народу. Зато и примање овог учења није понижавајуће ни за коју националну свест, као што није понижавајуће преузимање, на пример, параброда, железнице и осталих проналазака корисних за живот. Објављујући своје учење као јединствену истиниту веру не говоримо да ваша садашња веровања ништа не ваљају, у будизму и шинтоизму има много доброг, што и ми признајемо. Само што ове религије нису савршене, њих су измислили сами људи пошто нису знали за истинског Бога.

То је исто што и лампа, која је смишљена да би обасјавала човекову кућу кад нема сунца. Лампа је корисна ствар, и чак је неопходна увече или ноћу, али никоме неће пасти на памет да је пали дању. Исто тако су будизам и шинтоизам добри само ако нема хришћанства, ако нема познања истинитог Бога."

Реакција слушалаца на такве проповеди била је различита. Неки су задавали озбиљна питања философског реда, као један младић, који је питао о слободи воље. Било је и припремљених наступа група пагана-фанатика, руковођених бонзама које су негодовале кад је проповед прекидана повицима и смехом.

Али свети Николај се према томе мирно односио и умео је да нађе прекорне и разоружавајуће речи позивајући се на традиционалну васпитаност Јапанаца. Светитељ је говорио архимандриту Сергију о својим обиласцима епархије: "Кад посећујем цркву,

⁴³ Знаменски Ф., прот. Цит.чл., стр. 899.

ма како мала била, за то време потпуно постајем њен члан тако да за мене као да не постоје ни друге цркве, па ни цео свет. Ако долазе писма од других цркава, не пада ми на памет да их читам у овој цркви, већ их читам ноћу ослободивши се локалних послова. Природно да ће се све стање оне цркве са свим локалним потребама, тугама и радостима, до најситнијих детаља, у потпуности улили у душу и да ми после тога није тешко да размотрим, посаветујем, убедим, поучим и т.сл. Све је то тако једноставно, јер се само по себи лије с језика, из срца. Само треба имати разумност и не обраћати пажњу на све капљице, које нестају без трага, потребни су систематичност и постојаност, не сме се заборављати коме и кад је шта речено, шта је одлучено, и треба пазити да све буде испуњено. Због тога водим записе по црквама и притом различите: о црквама, о катихетама, о молитвеним домовима, о одржаним проповедима и поукама, уредно записујући све у четири свеске о свакој цркви."⁴⁴

Ова казивања светог Николаја су важна и као руководство за епископе, намеснике и настојатеље и као откривање његове сопствене душе, која је достигла и разумност, и способност да се усредреди и да се на изванредан начин искључи од свега што долази са стране. Овде постоји изванредна равнотежа између срдачне и умне делатности – један од извора његове неисцрпне радне способности и енергије, која је запањивала људе. И о свему он говори с највећом једноставношћу, без високопарних речи, скоро пословно, премда у овим речима постоји дубока духовна и практична мудрост.

Такође је значајна и опаска да број парохијана дате цркви коју је посећивао није имао значаја. Он није заборављао речи Господа Исуса Христа о "малом стаду" и о квасцу, који је стављен у три мере брашна. Ови обиласци су обухватили најудаљенија и најзабаченија места у Јапану. За светитеља и његове помоћнике није било места нишгавних по значају или небитних због ниског културног нивоа становништва.

Тако је епископ Николај блиско примао к срцу положај племена Ајнова, домородачког становништва Курилских острва, која су некада припадала Русији, а затим су припала Јапану. Већина Ајнова се тада преселила на острво Сикотан, одакле им је излазак био забрањен. Живели су бедно, бавили су се риболовом. Међу њима је било много хришћана, који су се крстили још у периоду руске владавине; сад су били приморавани да прелазе у будизам како би се брже асимиловали, али Ајнови су опстали.

Јапански свештеник Тит Комацу пише: "Дошавши у Токио одмах сам реферисао епископу о стању ствари. Епископ је ћутке плакао и после извесног времена је рекао: "Ти си њихов најближи пастир и свештеник и треба на делу да остварујеш речи нашег Господа Исуса Христа и због тога размисли о томе темељно."

После тога је по целој Јапанској Православној Цркви било покренуто прикупљање прилога у корист несрећних сикотанских Ајнова и међу малом Ајновском и Јапанском Црквом се успоставило духовно јединство које је епископ Николај брижљиво подржавао.

Ово братско духовно општење међу Црквама такође нас подсећа на односе међу Црквама о којима се бринуо апостол Павле, који је написао Коринћанима: "А сада довршите то и на дјелу, да као што бјеше добра воља да желите, тако да учините од онога што имате. Јер ако има ко добру вољу, мио је по ономе што има, а не по ономе што нема. Јер не да другима буде олакшање, а вама невоља, него подједнако" (2 Кор. 8, 11-13).

У књизи архимандрита Сергија "По Јапану" дата је утешнија слика живота Ајнова на Сикотану. Претходних година почели су да умиру од глади и болести. Од

⁴⁴ В.: *Архим. Сергије (Страгородски)*. На Далеком истоку.

115 људи остало је 62. Влада је давала извесне субвенције, али су се она "јако лепиле за прсте чиновника". Свети Николај је тамо у име Мисије послао свештеника Тита Комацуа и катихету Алексеја Савабеа, сина оца Павла Савабеа. Вративши се у Токио обавестили су га о бедном положају Курилица. Тада је о овоме почела да пише и престоничка штампа, и влада је предузела озбиљне мере за побољшање свакодневног живота ових људи. На острво су били послати лекар и учитељ и регулисано је снабдевање намирницама.

Морал Ајнова је био врло висок. Живели су братски, све су међу собом делили, злочина код њих није било. Тако се очинска брига светитеља простирала и на ове унесрећене људе.

Велика радост Јапанске Цркве и самог епископа Николаја било је освећење храма у Кјоту, које је описао архимандрит Сергије. Овај храм је блистао од чистоће и белине, имао је звона и "велелепни иконостас". Иконе су биле послате из Русије, али су у путу оштећене. Одлично их је рестаурирала талентована уметница Ирина Јамасита. Она је копирала "Тајну вечеру" и икону архистратига Михаила за друге цркве. Тако су се у Јапану појавили и локални иконописци.

У опису освећења храма у Кјоту постоји још један утешни детаљ: суседи – нехришћани – су без икакве молбе од стране хришћана такође учествовали у празнику; "домаћини читаве линије кућа које се налазе преко пута Мисије понудили су своје куће и свечано су их украсили за одмор хришћана на дан освећења храма, а директор градске школе која има 900 ученика и налази се преко пута Мисије, код самог њеног зида, по одобрењу градоначелника понудио је сале своје школе како би приредио част за хришћане."

Дакле, видимо какво поштовање и добар однос према себи је стекла у то време Јапанска Црква којом је руководио свети Николај.

У Јеванђељу по Луки (Лк. 2, 52) је о детињству Господа Исуса Христа речено: "И Исус напредовао је у премудрости и у расту и у милости код Бога и код људи". Тако је и Његова млада Црква, идући Његовим стопама напредовала у премудрости и узрастању и попут првих хришћана јапански хришћани су били једнодушни "хвалећи Бога, и бијаху омиљени код цијелог народа" (Дап. 2, 47).

Као што добар вртлар гаји биљку у њеном расту и развоју, тако је и свети Николај носио у свом срцу Јапанску Православну Цркву, живу и целовиту, и чак и најмања црква, укључујући и домаћу, била је за њега жива и честица ове целине која расте и развија се.

Сама структура Цркве коју је основао била је истородна: док се у целини руководила годишњим саборима, сваком парохијом је управљао њен савет, који се обично окупљао недељом ради разматрања својих локалних ствари, а домаће цркве, које су у Јапану осниване по угледу на домаће цркве Акиле и Прискиле из апостолских времена општите су међу собом на братским трпезама (симбокај) и беседама и служиле су као центри за хришћане, раштркане по суседним насељима или малим градовима. Свака посета светог Николаја укрепљивала је ову хришћанску заједницу, међусобну помоћ и љубав зато што је сам био испуњен очинском љубављу и самопрегором.

У домаћим црквама верници су се окупљали на молитву и побожне беседе; овде су се читала или препричавала житија светих, разматране су локалне духовне и материјалне потребе, прикупљали су се прилози за изградњу храмова и молитвене домове. Храну за трпезе доносили су сви учесници како се не би оптерећивали често сиромашни домаћини. Жене су се удруживале у кружоке, а обавеза чланица је била да уче веронуку и да разматрају питања о васпитању деце и новог породичног свакодневног живота.

Архимандрит Сергије (Страгородски) даје широку слику још увек младе Јапанске Цркве. "Далеко у северозападном углу у тесној колиби у заједничком дворишту живе Лука и Софија (на јапанском се изговара Сохија). Код њих је и сиромашно, и оскудно, и црно, у соби човек једва да може да се усправи, али на зиду има неколико икона, испред њих је свећа, а испод ње портрет преосвећеног Николаја." Тако су ови прости људи већ тада поштовали свог апостола.

Архимандрит Сергије говори и о хришћанки Ани, која је подсећала на јеванђељску удовицу, која је положила своје две лепте у ризницу храма: "Више пута сам имао прилике да видим како је Ана после служби кад сви оду долазила у собу за молитву и тихо спуштала у чашу своју жртву за цркву. Ово је преко одређеног и користи се за неке посебне потребе. Изванредно је што ова проста, потпуно неписмена жена, поседује тако јасну веру, којој су туђа сва сујеверја са стране, да би могли да јој позавиде многи наши интелектуалци, који се надимају због разума."⁴⁵

Архимандрит Сергије у књизи "По Јапану" говори о једном обраћеном анархисти-терористи, такозваном "соси" по имену Алексеј, некадашњем националисти, који је мрзео странце. Он је из корена изменио свој живот, постао је трговачки путник како би имао повода да улази у куће и проповеда о Христу. У сиромашним кућама је давао своју робу или бесплатно или по најнижој цени и делио је већи део своје зараде. "Једном он долази у кућу, а тамо жена с малом децом седи и плаче над мужем који је управо преминуо. Новца нема ни гроша, нема чиме да обави обред, нема чиме да плати за ковчег и сахрану. Тада је Алексеј дао свој једини јен, купио је за њега оно што је било потребно, платио је где треба. Сам је направио сандук, сам је ископао гроб и сам је однео и сахранио покојника. Затим је продао своју робу, прикупио је неки новац и послао је удовицу с децом у њен завичај, код оца."⁴⁶ Кад се Алексеј (још увек млад) упокојио хришћани су га оплакивали.

Овакви примери "из житија" нису били појединачни: висок духовно-морални ниво обичних хришћана помагао је великом ширењу у домаћих цркава у Јапану.

Све ово време православна Мисија није излазила из угњетавајућег сиромаштва. Углавном је живела од субсидија Синода и Мисионарског друштва и појединачних прилога из Русије. Јапанска паства је била сиромашна и давала је своју лепту заиста од последњег. Сва тежина ове стране црквеног живота падала је на светог Николаја.

Он је предвидео да могу настати околности у којима ће субсидије и руски прилози престати да пристижу и у којима ће опстанак Јапанске Цркве зависити од ње саме. У Јапану од самог почетка постојања хришћанских цркава није могло бити говора о државним субсидијама. О томе је свети Николај говорио на сабору Јапанске Цркве 1906. године указујући и на духовни смисао и на основаност издржавања свештенослужитеља од средстава самих верника. "Уредити издржавање служитеља Цркве није лака ствар. Ове тешкоће су искусили сви народи на свим местима на којима је настајала Црква Божија. И нигде није откривено друго боље средство, зато што је тако одредио Бог и није одредио само по усменим заповестима, већ кад је дошао у човечијем обличју на земљу, а Сам је пружио пример потчињавања овој установи. Видите, чиме се Господ наш Исус Христос Који је с неколико хлебова чудесно нахранио хиљаде народа хранио Сам са Својим ученицима време Свог земаљског служења? Чиме се издржавао? Добровољним прилозима оних који су слушали Његово учење, због чега су Његови ученици имали ковчежић у који су стављани прилози који су се употребљавали за потребе Њега и апостола, који су у то време били служитељи

⁴⁵ Богословски весник. 1896., децембар.

⁴⁶ *Архим.Сергије*. По Јапану, стр. 143.

Цркве. Свемогући Господ би могао да смисли и укаже хиљаде начина за издржавање служитеља Цркве, али је Он указао само један – прилоге чланова Цркве.

И узрок овога је тако јасан да не треба много објашњавати. Спаситељ је рекао: "Јер гдје је благо ваше, ондје ће бити и срце ваше" (Мт. 6, 21). Ти дајеш као прилог за цркву своје благо, које си можда тешким трудом зарадио: јасно је да заједно с твојим благом и твоје срце иде на жртву Богу; обавезно и мишљу и осећањем учествујеш у делу Цркве."⁴⁷

1878. године у Јапану је било већ 6000 православаца и били су саграђени храмови у Сануму, Мориоку и Сендају и у другим местима је већ купљена земља за изградњу храмова – од средстава јапанских хришћана који су штедро давали прилоге, попут хришћана из I века. Одушевљење неких је било тако велико да су за свето дело прилагали сав свој иметак.

Између годишњих сабора Црквом је управљао Црквени Савет. На саборима су се ствари решавале већином гласова, тајним гласањем. Свештеници су имали по 1 глас, као и проповедници, а председавајући је имао 2 гласа.

На десетом сабору је одлучено да се пошаље молба Светом Синоду да за Јапан буде постављен епископ. Ово питање је било толико важно да је архимандрит Николај сматрао за потребно да осим упућивања писане молбе лично отпутује у Русију да се залаже за јапанску епископију. Црква коју је основао већ је сазрела за то. Прогони које је доживела на почетку заиста су за њу били као живоносна олуја и огњено испитивање апостола Јапана и његове духовне деце.

18. децембра 1878. године архимандрит Николај подноси молбу Светом Синоду за оснивање епископске катедре. Најзначајнији је његов трећи аргумент: "Епископ је неопходан како би овде звладао поредак истинске црквене управе. У дечјем узрасту се формирају црте будућег човека и ако су дечје године занемарене и човек није научен на ред, биће несрећан он сам и много несреће ће посејати око себе.

Наравно, исто тако је и с Црквом: треба користити године највеће пријемчивости хришћана кад су због младости у црквеном животу спремни да слушају све (исто, као што су и обрнуто, брзи и на одступање од свега), сад пред њима треба јасно нацртати пут истинске црквене законитости, вешто га усмерити на овај пут и чврстом руком повести њиме; од тада у Цркви почињу предања, навике, примери, и ако се затим појаве учитељи нереди и одступања – истинске овце никад неће кренути за њима, рећи ће: "Није тако било раније, томе нас учи пример отаца и остало."

Даље архимандрит Николај изражава жељу да епископ буде послат из Русије и с топлином се сећа покојног преосвећеног Павла Камчатског у којем види узор светитеља: "Он је допутовао у Хакодате у старој раси, скромно је дошао у Мисију, али кад је благословио хришћане и ушао у припремљену собу одмах је позвао на страну јеромонаха Анатолија и предавши му хиљаду рубаља рекао је тихо: "Примите за Мисију од непознатог," односно, без сумње, од сопствене плате његовог преосвештенства. И у погледу ове особине и у погледу свих других особина, како бисмо желели да управо оваквог преосвећеног Бог да Мисији. Простодушан, смирен, свима приступачан, спреман да прими свакога, да свакога саслуша; али притом је био тачан, савестан и до педантизма је тражио испуњење свега законитог од других, дакле, строго је држао поредак, напослетку био је побожан, молитвен и потпуно самопрегоран, односно човек који потпуно заборавља на себе и живи само за друге – такав епископ би био истински дар за Јапан."⁴⁸

⁴⁷ РГИА. Ф. 796. Јед. хр. 5846, л. 59.

⁴⁸ РГИА. Ф. 796. Оп. 160. Јед. хр. 890, л. 4.

У овој молби се огледао сав карактер светог Николаја. Ни за тренутак није размишљао о себи, о могућем ограничавању своје власти, јер је молио за то да буде послат начелник над њим. Описао је идеалан лик епископа и Господ је младој Јапанској Цркви дао управо таквог – њега самог, првог равноапостолног светитеља Јапана. У наведеном одломку његове молбе Светом Синоду дата је његова представа о путу и архијерејском подвигу, о неопходном споју личног подвижништва и друштвеног служења. Такав лик архипастира му се указивао кад је размишљао о судбини своје вољене пастве.

Свети Синод је оценивши његов претходни рад и узвишене духовне црте замолио његов пристанак за хиротонију за епископа. Архимандрит Николај је одговорио: "Ако из Русије овамо не може бити послат епископ, пристајем."

Међутим у ово време је настала опасност по сам опстанак православне Мисије, због финансијских тешкоћа. Архимандрит Николај је путовао у домовину ради своје хиротоније с тешким осећањем. Путовао је (по сопственим речима) "да лично преклиње за помоћ". За време испита катихета добио је писмо из Петербурга с горким одговором на његове писане молбе за материјалну помоћ Мисији. "Распусти катихете и затвори школу." "Једно сам испробао – телеграмима сам молио за помоћ, на њих чак није било ни одговора, шта ми је преостајало да чиним осим да путујем за Русију, а шта ме по доласку тамо очекује и шта очекује јапанску Мисију и Цркву? Зар иста судбина која је задесила моје молбе, писма и телеграме, али то би било ужасно! Зашто не обраћају пажњу на моје молбе од чијег испуњења зависи да ли ће Јапанска Црква постојати или неће? Не желе да помогну? Али то се не може ни замислити! Одсуство жеље би у том случају би представљало издају православља."⁴⁹

Сама интонација ових горких речи преноси онај духовни метеж, оно искушење које је преживео архимандрит Николај недуго пре хиротоније за епископа. Његово најдраже дело био је плод његовог дугогодишњег труда. Видимо на изванредан начин границу очајања и негодовања кад су његове молбе за помоћ остале узалудне. Али он није одступио ни за корак, није се уплашио, заборавио је на самог себе, на своје самољубље. Са сигурношћу је знао да чини дело Божије и то га је одржавало у најтежим тренуцима.

Добивши дозволу Светог Синода за одмор и одлазак у Русију архимандрит Николај је по сопственим речима "појурио на први параброд који је одлазио да не би каснио, ако Бог да, да спаси Мисију и овдашњу Цркву од пропасти."

Из Јапана су га једва пустили као велики дужника, тек након што су поверовали да ће из Русије банци послати износ који је Мисија дуговала. Али дошавши 12. октобра 1879. године у Петербург сазнао је да су значајни износи и од Светог Синода, и од митрополита Исидора и од московске катедре и од Мисионарског друштва већ уплаћени у Јапан. Вера га није посрамила.

Међутим, то је била само привремена мера. Синод није могао да повећа годишњу субвенцију, нада је постојала само у Мисионарско друштво чији председник је био Московски митрополит Макарије. Архимандрит Николај је кренуо у Москву и наступио је тамо на седници друштва с ватреним говором о очигледном Промислу Божијем који води Јапан ка хришћанству и о тешкој ситуацији у којој се налази Мисија која нема средстава за издржавање катихета, а број оних који жуде за тим да спознају за Христа се повећава. Друштво је уплатило велику годишњу субвенцију. Помогли су и Кијевска митрополитска катедра и Новгородски Јурјев манастир. Сад је практично постало могуће оснивање јапанског епископата и повећање броја сарадника Мисије.

⁴⁹ Писмо архимандрита Николаја митрополиту Исидору од 3. августа 1879.г. РГИА, Ф. 796. Оп. 205. Јед.хр. 490, л. 14.

На седници од 17. марта 1880.г. Свети Синод је одлучио да "архимандрит Николај буде епископ Ревелски, викар Ришке епархије, с упућивањем у Јапан".⁵⁰ 27. марта 1880. године било је заказано наречење, а 30. марта у Петербургу, у Александро-Невској Лаври – хиротонија. Хиротонију су обавили митрополити: Новгородски и Санкт-Петербуршки Исидор, Кијевски и Галички Филарет, Московски и Коломенски Макарије и епископи: Вјатски и Слободски Аполос, Рјазански и Зарајски Паладије, Ришки и Литвански Филарет, Ладоски Гермоген и Выборшки Варлаам.

За самог архимандрита Николаја хиротонија је представљала изузетно дубок духовни доживљај. Он је о њој говорио: "За време обављања тајне хиротоније осећања чини се и нехотице савладавају човека, очи му постају влажне, душа трепери, цело биће је под утицајем деснице јерераха, као што је било данас, осећа претварање у нешто друго. Човек устаје потпуно другачији у односу на то како пада на колена пред Престолом." У овим тренуцима он се "као увек, молио да цела земља буде просвећена светлошћу Јеванђеља". Приликом уручивања жезла новом епископу митрополит Исидор му је рекао: "До краја живота треба да служиш делу које си преузео на себе, и немој допустити да други освоји твој венац." "Нека бих се увек сећао овога у тренуцима размишљања," писао је епископ Николај.⁵¹

Свети Синод је дао епископу Николају право да прикупља прилоге за Мисију и Јапанску Цркву и он се трудио да чешће служи и наступа с проповедима и апелима за помоћ. Прикупио је износ који је био потребан да се у Токију подигне саборна црква која је постала бакља и центар јапанског православља.

Као прилог се нису давали само новац, већ и одежде, иконе, црквени предмети.

У писму А.В.Краснощечекова упућеном преосвећеном Сави, архиепископу Тверском и Кашинском од 23. прила 1880. године говори се о боравку епископа Николаја у Русији: "У Москви је у гостима преосвећени Николај. Имам могућност да се често виђам с њим и радујем се због његове заиста мисионарске душе; обећао је да ће вечерас доћи код нас. Живо је у нашој Цркви обећање Господње – да неће оставити Своје верне слуге: сва историја Јапанаца обраћених у хришћанство јесте низ појва о слању на њих Духа Божијег. Слушајући реч преосвећеног видиш како се понављају први векови хришћанства. Ових дана је преосвећени беседио код мати игуманије Страсног манастира после литургије коју је служио у храму обитељи. Повела се реч о томе да ли јапанске власти прогањају новообраћене хришћане. Владика је одговорио: "О, како би се обрадовали наши хришћани кад би се појавили макар мали прогони! Они жуде за тим да страдају за Христа, али влада на њих сад гледа снисходљиво. Они се радују у случајевима кад их барем укућани прогањају због обраћења, али се сад и ово ретко дешава." Наравно, било је случајева отпадања од хришћанства. Такозвани "рејтани" (они који су ослабили у вери), изгубљени у паганској средини, посебно у насељима која су далеко од цркава нису могли да издрже. Само обраћење у хришћанство такође није било лако: оно је захтевало промену живота и постављало је нове моралне захтеве, који су понекад противречили традиционалној јапанској етици. Тако Сергије Сјоодзи у чланку "Како сам постао хришћанин" говори о томе како је Јапанцима тешко чак и да схвате заповест о љубви према непријатељима, а тим пре да је прихвате и испуне.

Ма како драг епископу Николају био боравак у домовини, он ипак ни за тренутак није заборављао своју паству. "Да ли у Русији," писао је, "прође и један дан да не пожелим да одем у Јапан! Тамо су моје навике, тамо је мој посао."⁵²

⁵⁰ РГИА. Ф. 796. Оп. 160. Јед. хр. 1081, л. 20.

⁵¹ Платонова А. Цит. дело, стр. 42-43.

⁵² РГИА. Ф. 834. Оп. 4. Јед. хр. 1138. Рукописи Синода, 1879. Дневник јеромонаха Николаја, стр. 24-29.

И Јапанска Црква га је нестрпљиво очекивала. Али овде није дочекан само с радошћу, већ и с нередима. У његовом одсуству присталице самосталности Јапанске Цркве и њене потпуне независности од Руске Цркве основали су "Друштво оних који теже ка праведности" у које је ушао чак и вољени ученик и духовни син владике – отац Павле Савабе. Ова тежња је била преурањена, није узимала у обзир ни духовну, ни материјалну слабост тадашње Јапанске Цркве и могла је да доведе до раскола. Зато је свети Николај морао да затвори ово друштво и да строго поступи према његовим члановима: исти овај отац Павле Савабе је премештен из Токија у далеку парохију, а неке катихете су такође биле премештене или отпуштене. Али, ипак је први период архипастирства светог Николаја био радостан, премда и тежак: он је био повезан с изградњом Токијског храма.

Није успео да пронађе нову земљишну парцелу за њега. Морали су да граде на врху истог оног Сурагадајског брда на којем је била основана Мисија, и морали су вештачки – земљаним радовима – да повећавају површину за градњу. Ствар се компликовала још и тиме што је однос становника и штампе према самој идеји изградње православног храма скоро преко пута царског дворца, и то на једном од високих брда која су се узвишавала над градом на почетку био врло неповољан. Било је изјава о опасности која прети од руског утицаја и чак непосредних претњи по дворца.

Али, православци су успели да савладају све ово и 21. априла (3. маја) 1885. године свечано је положен темељ храма у присуству представника руске амбасаде и свег дипломатског кора.

Промени односа према изградњи помогло је и то што је 1884. године влада одузела привилегије државних религија шинтоизму и будизму. Непрекидно се повећавао број хришћана, расло је и народно интересовање за нову религију. 1886. године било је већ 12000 православаца, недостајали су проповедници. Нови јапански устав из 1889. године је гласио: "Јапански поданици имају слободу исповедања религиозних веровања уколико не ремете друштвени мир и не противрече дужности верноподаништва." и свети Николај је писао: "Од данас у Јапану од стране владе нема никаквих препрека за реч Јеванђеља."⁵³

Храм је грађен 6 година, по плану архитекте Шурупова, у византијском стилу. Архимандрит Сергије је у књизи "На Далеком истоку" писао да у њему има "море светлости и простора". То је било једно од највеличанственијих здања престонице; купола и златни крст су се видели на удаљености од 20 километара. Све иконе су биле насликане по руским узорима, без нарочите "јапанизације" (тип лица, облик очију, боја коже), као што је то практиковано у инославним храмовима. Освећење храма (у име Васкрсења Христовог) обављено је 1. фебруара 1891. године. Токијци су први пут чули благовест звона. С епископом Николајем је служило 19 свештеника и 6 ђакона, певао је хор од 150 људи. Богослужење је привукло и хришћане и пагане, запањене лепотом и величанственошћу храма. Црквени напеви су били руски (А.Кастљског, Д.Ботњанског и других композитора), иако је било тешко научити јапански хор овим напевима. То је била заслуга диригента Тихаја (брата о. Анатолија) и других руских диригента, који су учили диригенте-Јапанце. А речи возгласа и свих песама су биле јапанске.

Многи парохијани су на богослужењу били у својим народним ношњама, око припрате је висило читаво брдо јапанске дрвене обуће, а на поду храма су лежале асуре.

Народ је стајао побожно и усредсређено. Нехотице је привлачио пажњу стари ниски Јапанац у кимоноу, који се ретко, али усредсређено крстио, с дубоком унутрашњом молитвом је гледао икону на иконостасу и потпуно је био устремљен

⁵³ Реферат епископа Николаја од 8. марта 1890. године. РГИА Ф. 796. Оп. 171. Јед. хр. 2454.

према олтару. Он је стајао као најсмиренији од смиренних. То је био отац Павел Савабе – бивши пагански жрец и први православни свештеник-Јапанац.

Сам владика је служио у празничној архијерејској одежди, али без обуће, по јапанском обичају. Он је изазивао дивљење својим једноставним, скоро простонародним, строгим и надахнутим лицем, својом дубоком сабраношћу и усредсређеношћу на богослужење. На њему није било ничега од "питомог владике". У њему се осећала веома дубока духовна сила и воља, чак строгост, али с каквом нежношћу се сагнуо благосиљајући народ на припрати кад је изашао из храма, а људи су га окруживали и тискали се око њега молећи за благослов! То је био отац и пастир међу својом децом: многе је познавао по именима, знао је услове њиховог живота.

Сам епископ Николај је писао о Токијском храму: "Храм је заиста изванредно здање у престоници Јапана, о њему се и пре његовог завршетка пронела слава по Европи и Америци."⁵⁴ Овај храм је касније пострадао у земљотресу, али је сад обновљен. Недуго пре руско-јапанског рата, 1903. године у Токију је одржан сабор Јапанске Цркве, али у ограниченом саставу, углавном су му присуствовали само јереји и ђакони, а већине катихета није било. Ово је повредило светитеља, али је рекао: "Реч Божија, попут зрна горушичног, расте из године у годину, и пошто падне на земљу, више не може да пропадне, већ ће расти сваке године дајући стално нове и нове изданке. И ево, данас с великом радошћу посматрамо нови раст у животу наше Цркве. А ово, наравно, није од нас, већ од благодатне помоћи Божије." Затим се дотакао питања, које је највише занимало јапанске хришћане: како да се понашају у жалосном случају ако рат с Русијом буде неминован? "Неки од вас," говорио је преосвећени Николај, "чак су ме написмено питали за то. Кажу да ће то наводно послужити као велика препрека за проповед православља. Није тачно ако тако мислите: то не може имати никакве везе с нашом проповеђу. И ви свакога треба да уверите у ову мисао. Сам се молим да уопште не буде рата. Ако ипак не можемо да избегнемо несрећу да видимо рат, ви Јапанци, наравно, треба да покажете хришћанску љубав у својим самопрегорним делима."⁵⁵

Своју беседу светитељ је завршио казивањем о прослављању светог Серафима Саровског, пуног љубави и духовне радости и обретењу његових моштију, призивао је његову благодатну помоћ.

Рат је букнуо, али је Јапанска Православна Црква опстала у овом искушењу. Ако је за јапанске православце изузетно тешко питање био однос према Русији одакле им је дошла вера и одакле је дошао њихов духовни отац и апостол, за њега самог се појавило исто толико оштро питање: где је његово место у ово страшно време? Јапански хришћани су остали ватрени патриоти, али и он је волео Русију као њен син. Зар је могао да се моли за њен пораз? А његова паства је схватајући дилему чекала његову одлуку. И он је одлучио да саопшти о томе целој својој епархији, свакој цркви и заједници својом окружном посланицом: "Не растајем се од вас, браћо и сестре, и остајем у вашој породици и заједно ћемо испуњавати наш дуг у погледу наше небеске отацбине, којој припадамо. Ја ћу се, као увек, молити за Цркву, бавити се црквеним пословима, преводити богослужбене књиге. Ви, свештеници, усрдно напасајте ваше словесно стадо које вам је Бог поверио; ви, проповедници, ревносно проповедајте Јеванђеље онима који још нису спознали истинског Бога, Оца Небеског. Сви хришћани... растите и утврђујте се у вери и напредујте у свим хришћанским врлинама."⁵⁶

⁵⁴ Левитски Н. Православље и Православна Мисија у Јапану // Благовест. 1911., т. III, бр. 20, октобар, књ. 2, стр. 152.

⁵⁵ Сенума. Сабор Јапанске Цркве // Црквене новости, 1903., бр. 46.

⁵⁶ РГИА. Ф. 796. Оп. 186. Јед. хр. 5846.

Оваква позиција, коју је заузео преосвећени Николај пређутно је одобрена и призната од стране јапанске владе, која је донела одлуку о чувању "Токијског храма и Мисије и самог светог Николаја и једним декретом је обезбедила неприкосновеност Православне Цркве од напада фанатика, који су оптуживали хришћане за издају."

1904. године црквени Сабор је поново био малобројан. Многи хришћани су били мобилисани. Пред почетак саборних заседања после молитве преосвећени Николај је рекао: "Вољена браћо и саслужитељи! Наше сабрање се не одржава у добро време за Цркву. Међутим, и данас за своју Цркву из дубине срца треба да узнесемо благодарeње и славословље Богу. Она безбедно и мирно наставља да постоји: сви хришћани чувају своју веру, сви саслужитељи Цркве испуњавају своје дело. Ми такође треба да изразимо своју искрену захвалност царској влади за њену бригу. Од самог почетка рата по целој земљи је био разаслат декрет да се религија не меша с политиком и да се нико не спречава да поштује своју веру и да практикује своје религиозне обавезе, и као што знате, овај декрет се у потпуности поштује; ако негде букну покушаји фанатика да наруше мир православних хришћана, локалне власти их одмах спречавају. Али одлука владе чува нашу Цркву од спољашње буре; она не би могла да је сачува од невоља, кад би имала сиромашан унутрашњи живот. И од најмањег таласа трули чамац пропада, и од лаког ветра пада дрво које су изнутра разјели црви. А за нашу Цркву, ако данас нема урагана, као што сами знате, има много непријатељских утицаја од свих оних који не схватају њено чисто служење Божијој истини. Међутим, она је у потпуности цела и непоколебљива: нема међу хришћанима одступника од вере, нико од саслужитеља Цркве није побегао са свог места. Да ли је то очигледан знак да благодат Божија дише у телу Цркве, оживљава је и крепи? Зар то није очигледан показатељ да Јапанска Православна Црква не стоји на песку, већ на истом оном камену-темелцу, на којем је непоколебљиво утврђена и на којем ће до свршетка века стајати цела Васељенска Црква? Видећи ово, порадујмо се, браћо, што се не трудимо узалуд – Бог прима и благосиља наш мали труд. Како је то велика утеха и охрабрење за нас. Али наша Црква не само да живи, она и у ово, за њу тешко време, наставља да рађа нову децу за Царство Божије. Истина, ова година није много плодна; али кад погрдни узвици испуњавају ваздух и обузимају пажњу свих оних који се баве ратним хушкањима и делима, мирна реч учења Христовог бива угушена у ваздуху и не допире до срца људи: осећају је и прихватају само најтанкоћутнији; можемо се надати да ће такви бити највреднији добитак за Цркву Божију." Даље он наводи статистичке податке о расту Цркве у овој ратној години: крштено је 720 људи. Црква се састојала од 28.397 верујућих.

Међутим, светитељ је био свестан опасности која је претила Мисији и њему лично. Затварајући Сабор после отпеваног "Достојно јест" рекао је: "Вољена сабраћо! Опраштајући се данас од вас не могу да обуздам извесна осећања и зато говорим из дубине срца, и вас молим да примите моју реч у своје срце. Надам се да ћемо се видети и идуће године, као обично, у исто време. Али да ли то можемо да кажемо са сигурношћу? Видите, како се чува ово место и ја заједно с њим. Значи, постоји опасност. Уздаћемо се у то да се оваква брижљива чуварска служба неће показати узалудном и да ће анђео Божји својим крилом закрилити Мисију и заштити је од невоља. Али, у сваком случају примите моју опроштајну беседу као завештање, које уосталом, ако будем жив, нећу престати да вам понављам на сваком сусрету. Свети апостол Павле је писао својим ученицима: "Угледајте се на мене, као и ја на Христа" (1 Кор 11, 1). Наравно, неће ми пасти на памет да вам ове речи упутим у најширем смислу; без лажне скромности кажем да себе пред Богом сматрам горим и нижим од сваког од вас. Али у једном ћу вам смело рећи да се угледате на мене – то је у верности служењу. Видите, ја сам се само родио и васпитао у Русији, право из школске клупе

дошао сам овамо с обећањем да служим проповеди Јеванђеља и не издајући своје обећање прошао са цео животни пут. Знам да сам лоше и лењо ишао, али бар сам био веран свом путу, не скрећући ни надесно, ни налево. Вас је Господ позвао и поставио на овај пут. И ви исто тако будите верни Божијем призиву. За то треба да имате двоструки подстрек, ви служите Христу у својој сопственој отаџбини, служите великом и вечном добру ваших ближњих по крви. Дакле, будите чврсто одани самом служењу, носите ово лако и благо Христово бреме до краја живота; учите томе и оне који се налазе под вашим руководством. Нека вас Господ укрепи и нека вам помогне у свему томе."⁵⁷

Природно је да су за време рата везе између епископа Николаја и Православне Мисије и Русије били отежани, али су субвенције, премда са закашњењем, пристизале. У овоме је помагао и амбасадор Француске, као што се види из писма светитеља упућеног протојереју Н.В.Благодарумову од 21. маја 1904. године. У истом овом писму преосвећени Николај каже да су "Мисија и Црква по целом Јапану успешни. Влада строго пази да рат не добије било какву религиозну нијансу, да због православља, премда је његов назив повезан с Русијом, нико од хришћана не буде прогањан. На два места су постојали покушаји фанатика да узнемире православце, и влада је тако строго поступила према њима да смо наше хришћане касније морали да молимо да опросте онима који су их вређали. Хвала им за то!" Изванредне су последње речи – и као завршетак моралног облика јапанске пастве и као очинска захвалност светитеља својој духовној деци која су свето усвојила његове подвиге.

Оставши у Јапану епископ Николај је преузео на себе бригу о руским ратним заробљеницима и ангажовао је за ово јапанске православне мирјане и клир. Из писма заробљеног командира батаљона пешадијског Брјанског пука потпуковника Ковалевацког сазнајемо да су сами Јапанци основали "Друштво за духовну утеху војних заробљеника". Заробљеници су се снабдевали руским књигама – духовним и светским, крстовима и иконицима, организована је њихова преписка с рођацима, побољшано је пружање медицинских услуга. Сама атмосфера у логорима за ратне заробљенике је ублажена. Посећивали су их јапански свештеници, који су владали руским језиком, свршени студенти руских духовних академија, и служили су требе. Покојници су се сахрањивали хришћански. А после завршетка рата на братским гробовима су подизане цркве. У писмима ратних заробљеника истицан је топао братски однос јапанских православца. Влада Јапана је за време рата примала новчане донације Мисије од Светог Синода.

Епископ Николај и мирјани су ратним заробљеницима доносили пакете, морално су их подржавали и тешили. Карактеристично је писмо светитеља упућено једном официру.

"Многопоштовани Константине Васиљевичу! Одавно нисам добијао вести од Вас. Мислио сам да ћете се преселити ближе овамо, у Сидзуоко, али Вас нема у вестима. Зашто сте остали тамо? Да ли сте у вези с породицом? Али, одавно је било време да се опоравите од ране. Молим Вас, јавите се. Данас Вам шаљем две кутије књига, добијене из Санкт-Петербурга и из Севастопоља; од кога и какве књиге видећете у списку, који шаљем Николају Ивановичу Мерчанском. У писму Николају Ивановичу између осталог, жалим се на то што он, колико чујем, јако тугује. Вероватно сте и Ви криви за то. Али ако је тако, заиста, и Ви и Николај Иванович ћете за то свакако одговорати пред Богом. Ви треба на сваки начин да се држите и да чувате бодрост духа, као прво, да бисте се сачували за ваше драге породице и ради даље службе отаџбини, а затим – и то је у Вашој ситуацији веома важно, да бисте пружали

⁵⁷ РГИА. Ф. 796. Оп. 185. Једн. хр. 5880.

пример трпљења и бодрости младим официрима, чији сте Ви и Николај Иванович природни руководиоци тамо. Чујем да неки од туге силазе с ума. Каква слабост! Па то је срамота за војно лице, које обавезно морају красити особине чврстине духа и храбрости. Умели сте да покажете чуда храбрости против спољашњег непријатеља; с истинском смелошћу сте ишли у сусрет хиљадама смрти и скоро сви сте израђавани и заливени крвљу, остали сте у животу управо само по вољи благог Промисла; а сад људи слабе и повијају се пред чим? Пред маштом, пред сопственом уобразиљом! Јер шта су туга и жалост? Зар нису мшта? Замислите нешто друго, усмерите мисао другачије – и расположење духа ће се потпуно променити. Где је туга! Па нема је!

Дакле, нека они који се досађују и тугују одлуче да се не досађују и да не тугују – и већ ће пола посла бити обављено; затим нека задају себи посао: да читају, да пишу, да састављају, да проучавају нешто и нека заиста почну тиме да се баве. Зар човек нема воље да испуњава све ово што толико једноставно? Узалудно је препуштати се току мисли без јарбола, без кормила, разуме се, Бог зна куда ће отпловити... Ви и сами то знате сто пута боље од мене. Али испуњавајте оно што знате: као прво, будите захвални, бодри, ведри духом; као друго, убеђујте младе официре да буду такви, посебно оне који су прекомерно и погубно за себе наклоњени томе да тугују и жалосте се. Господ нека Вам помогне у томе, и Он ће сигурно помоћи ако Ви са своје стране будете чинили оно што зависи од Вас!

А ево и друге молбе упућене Вама. Прочитајте изузетно тужно писмо у прилогу. Лице за које се у њему пита, чини се да није међу заробљеницима. Али да ли неко од господe официра може да саопшти било какве податке о њему? Ако се испостави да има података, будите добри да ми их брзо саопштите, а ја ћу се овде још распитати у Војном министарству. Можда ће нешто одређеније и умирујуће моћи да се нађе да саопштим сестри господина Богдановског, која га тако нежно воли. Будите добри да ми вратите писмо, оно ће бити потребно ради тражења информација у Војном Министарству.

Призивајући Божји благослов на Вас остајем свом душом одан Вама и искрено поштујући Вас, Ваш покорни слуга и богомољац, епископ Николај."

И ево другог писма владике:

"Многопоштовани Сергеју Николајевичу! Ваше искрено писмо читао сам и поново читао неколико пута и увек с дубоким душевним осећањима и сузама које навиру на очи. Дубоко ме дотиче Ваша туга, за коју с једне стране има разлога, а с друге је потпуно без повода и узалудна. Жалосно је ваше заробљеништво, жалостан је данашњи пасиван живот, посебно кад сте у питању Ви, који имате призвање за активан, борбени живот, - ко то оспорава? Али носити у души реч: "Пропао сам, јер је зробиљеништво исто што и смрт, само смрт морална," – Боже, какво је то неразумно мучење себе, попут оних мучења којима се препуштају индијски факири!.. Па и наш Петар Велики само што није пао у турско заробљеништво, А Наполеон је и умро у заробљеништву, али зар им то смета да буду велики и зар се због овога срамоти њихово име? Ви пишете да сте "чинили све што Вам је говорило осећање дужности и заклетве"; каквим неприродним скоком је одавде Ваша мисао прешла на "моралну смрт"? Ваша савест Вас умирује да сте "учинили све" – и шта даље? Околности којима не владате, - којима не могу да владају ни такви генији као што су Петар Велики и Наполеон – довеле су вас у заробљеништво. Али, за шта сте Ви ту криви? Не знам како је било, али се вероватно десило нешто слично ономе како је поступио Кошћушко бацивши сабљу и рекавши "finis", само што ви нисте додали: "Rossiae", као Кошћушко "Poloniae", и затим следи оно жалосно, тј. да сте доспели у заробљеништво, али, запазите, са савешћу човека који је задовољен свим учињеним. Даље, живот у заробљеништву, наравно, није радостан; али ни заробљеништво неће трајати вечно, па

чак ни дуго; то је пролазна станица на животном путу – непријатна, попут једне од оних на којима сте вероватно имали прилике да коначите на путовањима по Русији, где су стенице и остало; али било како било, преноћивши на станици путник је оставља с изласком сунца и радостан наставља свој пут, а на њему унаоколо има много дивних пејзажа, и радосних сусрета, и родна кућа и жељени посао Вас чекају – ево Вашег програма! А зашто га мислено не разгледате и не тешите се њиме, већ неосновано, неразумно, немислордно мучите себе химерама смрти коју замишљате? У Русији вас не очекује морална смрт или нешто слично, већ поштовање, с примесом можда још веће нежности од оне на коју ће наићи људи који се не враћају из заробљеништва, већ с бојног поља. Не верујете ми? Ево Вам речи из писма које сам добио управо јуче; пише познати и поштовани протојереј Берлинске цркве при амбасади А.П.Маљцев, у своје име и у име својих парохијана, шаљући овамо свој и њихов прилог (1500 марака) за заробљенике. "Реците њима, страдалницима, да их носимо у свом срцу, да нису заборављени, да поштујемо њихова дела и подвиге, целивамо ране, да им желимо брз повратак у наш родни крај, њиховим породицама." Буквално исписујем и отворено говорећи, пишем кроз сузе. Ваша судбина је заиста дирљива, али у свима заиста такође изазива истинско поштовање; таква је сад, таква ће бити и целог Вашег живота. А скоро цео Ваш живот је пред Вама; Ви сте још у цвету младости, Ви можете да правите велелепне планове за будућност, с потпуном надом да ће се они остварити. Стекавши мудрост искуством на путу свог призивања моћи ћете да послужите много и славно, што нека Вам Господ да. Дакле, охрабрите се, не тугујте много и стрпљиво подносите вашу садашњу ситуацију са светлим погледом у будућност! Нека Вам Господ помогне у томе!..

Молитвено призивајући благослов Божји на Вас, с искреном љубављу остајем Ваш покорни слуга и богомолник епископ Николај."

Ово писмо светитеља је пуно очинске љубави, топле бриге, и умећа да охрабри човека радосном и разумном љубављу према животу, да му предложи "програм" како је сам свети Николај то назвао (душевног живота и делатности). Он размишља конкретно и истовремено поетски-сликовито (поређење заробљеништва са железничком станицом). А главна делатна сила овог писма је у непосредном осећању аутора. Он признаје да задржава сузе, и наравно, млади заробљеник је осетио да епископу није туђ, већ да му је драг и близак. Ово писмо није савет, није поука, него очински загрљај, односно оно што је најпре потребно човеку који је доспео у невољу и који губи храброст. И овде је конкретан једноставан савет – да време принудне неактивности искористи за учење нечега, за проширење умног видокруга. Владика му шаље два сандука с књигама – читајте, учите! Овде се показало све душевно устројство светитеља, конкретност његовог размишљања и његове понуде, и његов организаторски дар. Читајући ова писма ми схватамо како је он привлачио људе и водио их за собом, како је обављајући дело Божије у изузетно тешким условима – и личним, и друштвеним – с почетка нашег века, показивао да је и у свременом свету могуће носити тежину других и тако испуњавати закон Христов.

Задивљујући документ истинских братских хришћанских међусобних односа јесте писмо православних Јапанаца упућено ратним заробљеницима исте вере на Васкрс 1905. године:

"Вољена браћо у Христу! Примите честитке од православних хришћана младе Јапанске Цркве поводом пресветлог празника Васкрсења Христовог. Обраћамо вам се у светлости овог празника. У овој светлости која светли одозго, нестају разлике између народности. Они који су ушли у круг овог сијања већ су једно у Христу, сви чине једну породицу Оца Небеског. Обасјани овом светлошћу изражавамо пред вама наша осећања. Тајна искупљења људског рода обилазећи васељену напокон је стигла и у

наше крајеве и ми смо рећни што смо спознали ову жељену тајну и дошли с њом у додир. Безгранично смо срећни што смо спознали велику истину Христовог Васкрсења и све што се овим догађајем десило. Христово Васкрсење је претворило смрт у сан, страх од смрти је претворило у радосну наду на наше сопствено будуће васкрсење. Срећни смо, браћо, и због тога (молимо да прихватите речи у њиховом истинском смислу!), што с вама заједно слаavimo овај празник. Неће дуго проћи кад ћете опет оставити нашу земљу, али добар траг ће остати иза вас, и верујте да ће бити неизбрисив за нашу Цркву."⁵⁸

Ово писмо сведочи о духовној зрелости пастве светитеља Николаја, о њеној дубокој вери и о људској деликатности према побеђенима. И како запањује ово писмо ако се сетимо опхођења фашиста према ратним заробљеницима које су на све начин понижавали и физички истребљивали, иако се Немачка сматрала хришћанском земљом. Овде, у Јапану, који је тек упознао хришћанство Христов завет је постао живот, а тамо је, изузев малих изузетака, за људе постао мртво слово. Јапанско православље је показало како се може оваплотити заповеђена љубав према непријатељима уз чување самопрегорне љубави према домовини. Разрешење ове дилеме је било плод апостолства епископа Николаја.

Сам свети Николај је трпељивост владе према јапанском православљу објашњавао победоносним успехом Јапана у рату и посебним милосрдним Промислом Божјим, који је сачувао Цркву јединственом у време испитивања.

Светитељ Николај је својим понашањем за време руско-јапанског рата стекао изузетно поштовање и у Јапану и у Русији. Његов положај, положај православне Мисије и Православне Јапанске Цркве постао је непоколебљив и опште признат. Име светитеља знао је и поштовао цео Јапан. Чак 58 година након његовог упокојења, за време његове канонизације, кад су верници желели да пренесу његове свете мошти с гробља у храм, то им није дозвољено уз образложење да свети Николај припада целом јапанском народу, независно од вероисповести и његови остаци треба да остану на народном гробљу. Још за живота за њега се говорило да је његово име у земљи најпопуларније после царевог. По завршетку рата, кад је руско војно надлештво потврдило велике заслуге светитеља за помоћ руским војним заробљеницима удостојен је звања архиепископа. Али ништа се није променило ни у облику, ни у животу овог великог трудољупца. Као анђеол Јапанске Православне Цркве налазио се на својој катедри настављајући да чува и васпитава своју паству, неуморно се бринући за црквене потребе, пре свега за то ко ће га наследити као архипастир, и настављајући свој књижевно-преводачки рад до смртног часа. Сама атмосфера око Мисије коју је створио и око јапанског православља постала је другачија – пуна љубави, поштовања и поверења.

Ово свенародно признање заслуга светитеља Николаја нашло је највиши израз у прослави педесетогодишњег јубилеја његовог служења у Јапану. Част му је указала је и домовина – Свети Синод и Санкт-Петербуршка духовна академија, његови многобројни поштоваоци у Русији и руска амбасада у Токију. Честитке су упутили и јапански цар, којем је светац био захвалан због показане верске толеранције, и губернатор Токија, и јапанска штампа и инославне мисије.

У говору губернатора Токија чуо се истински глас Јапана, који се можда никада није тако обраћао странцу. Он је говорио о бившим ратним и грађанским немирима и о мржњи према странцима, која је још увек постојала за време доласка светитеља у Јапан: "Кад је допутовао знаменити учитељ Николај, који је својим призивањем сматрао ширење учења Божијег у нашој земљи, без обзира на то што се налазио у тако

⁵⁸ Платонова А. Цит. дело, стр. 71-72.

страшним околностима који су владали у држави и народу, трпећи разноразне непогодности, оскудицу, несреће и страдања, он се мирно и непоколебљиво, с великом топлином срца обраћао народу, усрдно је учио и брижљиво саветовао, и трудећи се да положи темељ православног хришћанства у нашој земљи, напослетку је постигао то да је стекао мноштво усрдних хришћана, које данас видимо. Међутим, и судбина наше државе се постепено развија и ми видимо данашњи напредак. Чини ми се да се велике заслуге које је нашој држави пружио угледни учитељ Николај не ограничавају само мисионарским успесима, већ се састоје и у томе што је помогао развој цивилизације у нашој земљи... чак и они који су некад у странце уперивали погледе који су севали од јарости, сад се према њима опходе с радошћу, љубазношћу и страхопоштовањем, и ја, удостојивши се да присуствујем овом акту, с поштовањем узносим хвалу заслугама које има угледни учитељ Николај, како за свет хуманости, тако и за нашу државу, и уједно молим Бога да Он пошље безбројне године и добра на главу угледног учитеља."⁵⁹

После завршетка свечног празничног богослужења отпевана је кантата коју је специјално за овај дан написао јапански композитор. У храму је светитељу поклоњено уметнички украшено Јеванђеље у његовом преводу. Затим се народ почастео у дворишту Мисије и одржан је концерт у којем су учествовали ученици семинарије и ученице женске епархијске школе. Кад је изашао, светитељ је дочекан повицима "Банзај!" ("Ура!"). Он се обратио народу и влади Јапана с говором захвалности. Ове јубиларне свечаности су за њега биле достојан доказ свеопштег поверења и љубави.

Глава III. Завршетак

Још 18. децембра 1878. године архимандрит Николај је у својој молби упућеној Светом Синоду за "обезбеђење оснивања Мисије" описивао план преводилачког рада. Говорећи о томе да је пожељно да се упуте три нова мисионара сматрао је да један од њих треба "искључиво" да се бави питањима превођења на јапански језик "свештених, богослужбених, религиозно-научних и морално-поучних књига". "Из Светог Писма има бар нешто што може да се користи, а из области богослужења нема скоро ничега, преведено је само најнужније за служење бденија, литургије и за обављање тајни. Нема никаквог смисла да се и даље остане само на овоме, иначе ће се у Цркви појавити протестантска самовоља и збрка. Једном речју, превод богослужења је ствар највеће нужности која је не трпи нимало одлагања. За проповедничку школу су потребни уџбеници за више разреде, за свештенике и катихете – претежно религиозно-научне књиге, за све хришћане уопште – књиге религиозног садржаја за лектуру." Предложио је да се овај рад повери начелнику Мисије, односно њему самом.

Овде пада у очи брига светог Николаја за чистоту православља у још увек младој Цркви, за то да се у њој не зачну "протестантска самовоља и збрка".

Светитељ је превод богослужбених књига започео још у Хакодатеу – од круга недељног богослужења; затим је свети Николај прешао на Цветни Триод, а касније на Посни.

"Приликом превођења изузетно сложено је било стварање нових богослужбених и религиозних термина који носе посебан хришћански смисао који се до тада није сретао у јапанском језику. Чак ни звање младих помоћника епископа Николаја, који су завршили духовне академије у Русији – "магистар теологије" – није постојало. За научно звање "магистар" постојао је одговарајући појам, али термин "теологија" није постојао. Постојао је "пут богова", жрец се називао "оним који зна пут богова".

⁵⁹ Црквене новости, 1911, стр. 1756-1757.

Владика Николај је предложио реч "сингакуси", која је састављена на следећи начин: "син" – бог, "кгу" – наука, "си" – учен човек. Ова реч је направљена по узору на друге нове речи које су ушле у јапански језик ради превођења европских термина као што су "психологија", "биологија", "психолог", "биолог". У таквим случајевима узимао се појам "душа" или "живот", додавало се "гаку" – "логија" – наука. Чак и приликом превођења једноставне молитве "Господи, помилуј" појавило се питање како превести реч "помилуј". Израз "помилуј" често се доживљава као помиловање преступника. "Између нас и нашег Бога," говорио је епископ Николај, "нема таквих односа. Ми ћемо узети реч "аварема". Тако мајка "милује" дете, "жали га" у искомском строруском смислу."⁶⁰

Приступајући превођењу Новог Завета светитељ није одмах нашао правилну методу превођења. Сећао се: "Чим сам научио некако да говорим и кад сам савладао најпростији и најлакши начин писма, који сам користио за оригинална и преведена дела, с овим знањем сам приступио превођењу Новог Завета на јапански. Тражење кинеских знакова за сваку руску реч је труд који далеко превазилази моје снаге, а и бескористан је, а с кинеског је очигледно лак: Јапанац, који добро разуме кинеску књигу преводи Јеванђеље на јапански, при чему је свака реч изражена кинеским знаком, али је поред њега написано како се чита на јапанском, а затим су сви граматички облици изражени такође фонетским јапанским знацима. Мој посао је био да с другим јапанским научником проверавам и исправљам превод. Посао се одвијао врло брзо док постепено, бавећи се кинеским текстом нисам дошао до разочарења у његов ауторитет." Свети Николај је у кинеском јеванђељском тексту видео грешке и "неравнине" и прешао је на директан превод с руског и словенског текста. "Испред мене се налазе словенски и грчки текстови богослужења, с књигама под руком, које помажу његово правилно разумевање. Мој сарадник под руком има кинеске и јапанске лексиконе и граматике; испред нас је такође кинески текст богослужења, који смо преузели из Пекинга од наше Мисије. Гледајући словенски текст и проверавајући га грчким диктирам превод трудећи се да дословце изразим смисао; сарадник записује кинеским хијероглифима заједно са знацима јапанске азбуке. Тешкоћа превода на овом стадијуму састоји се у томе што је јапанска граматика супротна нашој, односно на јапанском се субјекат се ставља напред, између њега и предиката треба сместити све што постоји у преводу; ма колико индиректних и уводних реченица било, све оне треба да стану испред главног предиката; у свакој индиректној и уводној реченици је исти такав распоред речи.

Кад су издиктиране песма или молитва и кад је одређен синтаксички однос речи у њима, почиње обрада написаног, при чему је моја главна брига – да по могућству не допустим да се ни на јоту не скрене од смисла текста; а мој сарадник се с истом таквом бригом стара за правилност и префињеност граматичких и стилских конструкција говора. Овај део је најтежи и захтева највећу пажњу. Овде је изузетно потребна кинеско-јапанска ученост, зато што, као прво, треба јасно знати смисао сваког кинеског знака како би се од многих хијероглифа синонима изабрао онај који је у највећој употреби и најразумљивији. Као друго, треба размотрити да ли да се хијероглифу остави кинески изговор или да му се да јапански, зато што су хијероглифи прелазећи из Кине у Јапан донели са собом кинеско једногласно читање које задржавају и које је и данас у потпуности доступно само темељним научницима, али које је у градацијама скраћивано и срозавано, и у знатној мери је проникло до најнижих слојева народа; истовремено, скоро сваки знак је преведен на јапански и чита се на јапански начин. Шта следити? Очигледно, требало би се придржавати чисто

⁶⁰ *Васиљев А.* Из сећања на архиепископа Николаја // ЖМП. 1962., бр. 6, стр. 75.

јапанског изговора, али веома често имамо прилике да видимо да јапанско читање знака чак и необразованим људима бива неразумљивије од кинеског. Као треће, треба размислити о томе да ли оставити знаке без јапанске азбучне транскрипције; или их због тешкоће читања знакова, или због њихове двосмислености треба оставити и у којој мери. Једном речју, треба одлучити на који ће језик текст бити преведен. Приликом размишљања о важности онога што преводимо драг нам је најпоштованији језик учености, који се не ограничава много ни знацима, нити њиховим изговором, и којем не би била потребна никаква транскрипција; али овај језик би био незгодан и за људе просечног образовања, а необразованима би био потпуно неразумљив. Приликом размишљања о томе да оно што преведемо треба да буде приступачно свима и да је управо у томе његова главна врлина, вуче нас језик масе, народни језик, али тада би наш превод био до те мере вулгаран да би га одмах презрели сви они који нису из простог народа. Одлучили смо да користимо средњи језик. Трудимо се да то следимо, иако због неодређености својстава и нејасности граница овде постоји широко поље за безбројне спорове, у којима се на све начине трудим да браним највећу разумљивост, а мој саговорник да се заштити од вулгаризама и да сачува префињеност говора. Кад су напослетку све ове тешкоће превладане, кад је текст превода одређен и кад је преведена цела књига, поново је прелазимо, брижљиво је поредећи с оригиналним текстом, пазећи да у целој књизи за исте оригиналне речи и изразе буду употребљени исти преводни хијероглифи и начин изговора".⁶¹

Колико је овај рад био брижљив показује епизода с хијероглифима, који означавају страх. Постоје ознаке за обичан страх и за страх који је сједињен с љубављу. "У "Службенику" који је данас објављен, морали смо да прештампамо цео лист, само зато што се управо један хијероглиф "страх" без обзира на нашу пажњу, поткрао уместо другог, пожљенијег, "прича светитељ.

Приликом превођења Светог Писма и богослужбених књига на јапански језик главну опасност представља употреба оних кинеских хијероглифа, који у будистичким и шинтоистичким канонима имају посебан смисао, који се разликује с православним, на пример, то су сви термини, који се тичу будистичког апсолутног бића као безличног (нирване), који се разликује с православном представом о личном Богу, рају, о човековој слободној вољи. Они су представљали посебну тешкоћу. Понекад је одређивање једног хијероглифа захтевало дуге сате саветовања епископа Николаја и његовог помоћника Накаји-сана.

Сачувао се низ казивања светог Николаја о његовим принципима превођења, о самом његовом стилу, о карактеру језика. "Сматрам да превод Јеванђеља и богослужења не сме да се спушта до нивоа развијености народне масе, већ обрнуто, верујући треба да се узвесе до схватања јеванђељских и богослужбених текстова. Вулгарни језик је недопустив у Јеванђељу. Ако наиђем на два потпуно истоветна хијероглифа или израза и ако су оба за јапанско око и ухо поједнако племенита, наравно, даћу предност општеприхваћеном, али никад не чиним уступак неукости и не допуштам никакве компромисе у погледу тачности превода, чак и ако бих морао да употребим кинески хијероглиф који је мало познат у Јапану. И сам осећам да понекад мој превод захтева већи труд од Јапанаца, али се ово у великој мери објашњава тиме што је за њих само православље ново." Требало је препознати разлике у народном у научно-књижевном јапанском језику и говорити о хришћанству тако да и хијероглифи и њихово читање и сам избор израза не изазову презир у културним круговима. А колико је знања и труда светитељу било потребно за такву проповед хришћанства која би наша кључ за ум и срце јапанског народа!

⁶¹ РГИА. Ф. 796. Јед. хр. 3449, л. 4-6.

Принципи рада светитеља Николаја јасно се могу видети у његовом преводу Јеванђеља по Јовану. О њима говори и А.Васиљев у свом чланку у "Журналу Московске Патријаршије" (1962., бр. 6). Детаљније их описује један од научника – стручњака за Исток: "У време овог рада светитеља већ су постојали католички и протестантски преводи Јеванђеља по Јовану на јапански језик. Као пример може послужити рад преводилаца различитих конфесија на 1. стиху 1. главе: "На почетку беше Реч, и Реч беше у Бога, и Реч беше Бог". Јапанци пишу мешовитим писмом: и хијероглифским (кинеским) и фонетским (својим). Хијероглифима пишу, између осталог, све термине, односно речи изузетно "апстрактне". Зато су појмове као што су "Логос" и "Господ" у преводу морали пренети хијероглифима, али који хијероглиф изабрати из океана кинеских хијероглифа који такође означавају овај појам? И почела су трагања за тим да се нађе нешто у кинеској философији и области идеја што је иоле блиско овим појмовима хришћанства, наравно, не по унутрашњем духу, већ макар по општем смислу. И врло су образовани католички мисионари, добри познаваоци кинеске философије, нашли су да ће најближа и по смислу најобухватнија реч-хијероглиф за "Логос" бити кинеско "Дао". Буквално "Дао" значи "пут, стаза", али реч "пут" (писана малим словом) претвара се у "Пут" (писано великим словом) и апстрактан и крајње значајан појам по смислу, пре свега са смислом нечега што води, што усмерава и људске судбине и живот целог света.

Тако се у католичком јапанском преводу Јеванђеља појавио овај хијероглиф. Али за Јапанца је требало навести како га треба читати, односно коју јапанску реч ту треба ставити. (Оваква "читања" хијероглифа се пишу са стране знацима јапанске фонетске азбуке, односно онима које може да прочита свако ко зна ову азбуку.). Дакле, католици су одлучили да на јапанском овај знак прочитају исто као што га читају Кинези, односно као реч "Пут" (стаза), речју "Мити" сматрајући (и сматрајући исправно!) да реч "пут" за Јапанца може да буде "пут" и "пут стварања света и владања светом". Тако су се католици одлучили за превод речи "Логос" не буквално као "Реч" (језика), већ по смислу, и тако су одмах дали појму огроман, несвакидашњи мисао.

Протестанти су одлучили да се не сме жртвовати сама грчка реч. А она се може прихватити и у обичном значењу "реч језика", односно може бити реч (писана малим словом) и Реч (писана великим словом). Дакле, они су одлучили следеће: да се не одрекну хијероглифа "Дао" ("Пут"), који сваког Јапанца и Кинеза одмах наводи на мисао о томе да се ради о нечем врховном, што води сав живот света и човека; одлучили су да оставе исти хијероглиф, али да га прочитају, односно као да подметну под њега, не "Мити" (исти овај пут), већ "Котоба", што на јапанском значи "Реч језика". Наравно, "котоба" се може написати и хијероглифима. Буквално би то значило "ласта говора" (красноречив доживљај речи у језику!), али у њему не би било ничег значајног, таквог што би могло да наведе на мисао да се ту не ради о простој речи, већ о нечем већем. Али, они су зато сматрали да се тиме чува само спољашња сликовитост оригинала, који је за тако велики појам изабрао најобичнију реч "Логос" која се истовремено лако претвара у термин, с његовим дубоким унутрашњим смислом. Свети Николај је одлучио да речи "Котоба" да оне хијероглифе којима се ова реч обично пише и које не носе никакав посебан унутрашњи мисао. И он сам и његов помоћник у превођењу одлично су познавали кинеску философију и хијероглифе с њом повезане и одлучили су да пресеку саму могућност да се хришћански "Логос" асоцира с било чим у кинеској философији, чак и ако му је то у извесној мери блиско. Исто је, али није исто! Боље је одлучити се за свакодневно значење хијероглифа и речи него на његов саблажњив значај, који је преузет из другог света туђих идеја и веровања. И ово значење, недоступно самој речи "Котоба", придаје се контекстом ("На почетку беше Реч, и Реч беше у Бога; и Реч беше Бог".) Тако овде "Котоба" не означава просто "реч

језика". Места из Светог Писма која су била тешка за превођење свети Николај је чак слао појединим црквама и заједницама на извесно саветовање на који начин да се преведу, и затим је бирао варијанту која је највише одговарала. На свој рад је гледао као на заједнички рад, на заједничко дело целе Јапанске Цркве, саборно и надахнуто Духом Светим.

Тако је светитељ тражио максимум прецизности и одговарања Божанској једноставности Јеванђеља и није се саблажњавао ни дубоком мисаоношћу католичког превода, ни лепотом протестантског. Радећи на преводу Светог Писма свети Николај је избегавао читање јапанских католичких и протестантских превода Библије, због бојазни да се и нехотице не поведе за њима и да нешто не преузме из њих". Свети Николај је сачинио потпуно посебан јапански православно-богословски речник термина, што представља гигантски лексиколошки рад од огромног значаја. Термини светог Николаја јесу тачни преводи словенских и грчких богословских термина. Близкост оригиналима и у знатној мери тежак избор хијероглифа компликовали су рад. Свети Николај каже: "После првобитног упознавања с инославним преводима видео сам да је њихов текст на неким местима неразумљив и врло често украшен до потпуног парафразирања, до пропуштања и убацивања сувишних речи. Ово ме је приморало да брижљиво пратим текст по руском и словенском преводу, који се врло ретко не слажу (увек, колико сам приметио, у корист првог) подстакли су ме да завири још и у Вулгату и у енглески текст, напослетку, набавио сам грчки Нови Завет. Гледајући почетни стих у свим овим текстовима, а на тешким местима читајући и тумачења Златоуста напослетку сам дошао до такве спорости у преводу да сам за 5 сати, који су у току дана били посвећени овом раду преводио највише петнаест стихова. У последње време сам почео да преводим сам, дајући текст тек након тога ученом Јапанцу на преглед. Тако су преведене посланице апостола Павла Галатима, Ефесцима, Филипљанима, Колошанима и пола посланице Римљанима. Осврћући се сад на ове преводе, поново видим безбројне непрецизности. А четири Јеванђеља и Дјела апостолска који су први преведени потребују нови превод." Тако је захтеван према свом раду био свети Николај.

Огроман значај за превод свих религиозних речи имао је превод саме речи "Бог". Код Јапанаца се најчешће употребљава називање божанства: "ками", као свемогућег, али је постојао још израз "Сју" – "господар", који има вазалне слуге, о којима се брине. Православни превод је истичући овај Божански Промисао користио назив "Сју". Епископ "Сју-кјо" био је као управитељ вере. После превода светог Николаја хришћански Бог се у свим преводима хришћанских вероисповести назива "Сју".

Светитељ је на преводима радио буквално до своје кончине. Он би могао да понови речи светог Димитрија Ростовског: "Мом чину (нисам га достојан) не приличи да проповеда реч Божију само језиком, већ и руком која пише. То је моје дело, то је моје звање, то је моја дужност."

При Мисији се издавао низ часописа:

1. "Кјокај хоти" ("Црквени весник", 1877.г.).
2. "Сејкјо симпо" ("Православни весник", 1880.г.). Овде су се штампали преводи и самостална духовно-морална дела јапанских аутора, углавном младих људи који су завршили руске духовне академије. У овим часописима се огледао и текући живот Јапанске Цркве (то је било једно од највећих мисионарских издања у целом Јапану).
3. "Уранисики" ("Скромност" или "Скривена врлина") – женски месечни часопис, који се издавао при женској мисионарској школи. Овде су се штампала и духовно-морална, практично-поучна и уметничка дела. Светитељ је озбиљну пажњу посвећивао женском просвећивању, схватао је улогу жене у хришћанизацији породице.

4. Часопис "Синкај" ("Духовно море") – апологетског карактера.

5. "Сејкјо јова" ("Православна беседа"), углавном посвећен проповедима и беседама и разматрању у религиозних истина.

Осим часописа, издавале су се још неке књиге и брошуре, као и преводи богослужбених књига. У издаваштву Мисије активно је учествовало "Друштво преводилаца" које је основао свети Николај, и које је упознавало сународнике с руском и европском литературом – религиозном и уметничком. Светитељ је благосиљао и преводе световних дела: "Кад човек упозна руску књижевност, кад упозна Пушкина, Гогоља, Љермонтова, једног и другог грофа Толстоја, не може да не заволи Русију."⁶²

Светитељ Николај је много пажње посвећивао и библиотеци Мисије, која није имала само духовно одељење, већ и одељење за науку и за лепу књижевност. Да би се схватила ова страна духовне делатности светог Николаја занимљиве су његове културне и научне везе. Дугогодишње пријатељство које је почело још у Петербуршкој духовној академији повезивало га је с московским протојерејем Николајем Васиљевичем Благоразумовом, чланом Мисионарског друштва, који је много помагао Јапанској Православној Мисији, био је њен представник у Русији и испуњавао је различите молбе светог Николаја. После упокојења светитеља предао је његова писма библиотеци Румјанцевског музеја, чији се директор Дашкин топло односио према Мисији, примао је њена издања и са своје стране јој је слао дупликате књига Румјанцевске библиотеке.

Светитељ пише протојереју Н.В.Благоразумову у октобру 1896.г.: "Послао сам недавно књиге које је Мисија издала на поклон библиотеци Румјанцевског музеја у Москви и Московској духовној академији и замолио сам директора музеја Василија Андрејевича Дашкова и ректора академије архимандрита Лаврентија књиге за библиотеку Мисије, односно друге или треће примерке, који су сувишни за њихове библиотеке, које вероватно увек постоје у сличним установама, и којих је из библиотеке Румјанцевског музеја већ много дато као прилог Мисији од стране В.А.Дашкова 1880.г. Ако моја писма не доспеју у фиоке, књиге ће вероватно дати, а ако доспеју, моје молбе ће остати узалудне." Даље светитељ моли протојереја Н.В.Благоразумова да књиге буду пажљиво упаковане.

Читав низ издања Мисије са сличним молбама за давање прилога у књигама за библиотеку Мисије светитељ је упутио и Петербуршкој духовној академији. Ево његових жеља у погледу садржаја библиотеке: "Што се тиче питања о томе какве су књиге пожељне за овдашњу библиотеку, наравно, пре свега из области религије, почевши од Светог Писма, светих отаца, догматике, а затим и из светских и научних, почевши од природних религија, философије, и тако даље, и притом, ако је могуће, не само на руском, већ и на другим језицима, посебно на енглеском. Мисија већ има пристојну библиотеку од преко 10 хиљада томова, и треба рећи истину, књиге се не задржавају дуго на полицама."⁶³

Врло је садржајна и преписка светитеља Николаја с познатим педагогом из XIX века, организатором руских сеоских школа, бившим професором ботанике и Московског универзитета С.А.Рачинским. Нису их повезивала само заједничка педагошка мишљења и међусобно разумевање у религиозним питањима, већ су били и земљаци.

Знаменита прва сеоска школа С.А.Рачинског на његовом породичном имању Тајеву, у Бељском срезу Смоленске губерније налазила се на неколико врста од села Јегорје на реци Берјози, у којем се родио светитељ Николај и у којем је протекло

⁶² Поздњејев Д. Архиепископ Николај Јапански. Сећања и карактеристика. СПб., 1912., стр. 35.

⁶³ Писмо протојереју Н.В.Благоразумову од 12. маја 1904. године.

његово детињство; овамо је долазио и на распусте из семинарије и академије. Ову двојицу људи повезивала је и љубав према овом живописном, искомском руском сељачком крају. "Изнад траке од ливада која се протеже дуж Берјозе уздиже се гора с високим шумицама, с белом црквом... Берјоза увире у Межу, притоку Двине. На око пет врста од ње почиње басен Волге, на двадесет врста је извор Дњепра... Одавде, из села Белашово – највише тачке, виде се "Татев", и село Јегорје – завичај епископа Николаја,⁶⁴ "пише С.А.Рачински.

Угледни руски педагог унео је у народну школу "сву ширину погледа, сву разноврсност образовања, који су добијени како из васпитања, тако и из атмосфере претходног живота и делатности (9 година професуре – Н.А.П.)". Народна школа, по убеђењу С.А.Рачинског требало је да буде саграђена на принципима народног живота и у њеном темељу је требало да се налази национално васпитање.

Светитељ Николај никад није заборављао драги Смоленски крај и у далеком Јапану Бељски срез је за њега заувек остајао "наш срез". Кад је сазнао да се уз учествовање Рачинског тамо открива Жизлинска сеоска школа, дао је као прилог за њену изградњу сву своју прву годишњу пензију и за то је наменио пензију за следећу, 1900. годину. Он пише С.А.Рачинском: "Боже! Кад човек помисли какав необухватан значај има сеоска школа! Русија је велика и пространа: заузима шестину света и у сваком њеном кутку, на 3-4 квадратне врсте има таквих брилијаната који су откривени у Татевској школи и избрушени у виду уметника, свештенослужитеља, учитеља и томе сличног. Кад би Русија била покривена мрежом школа попут Татевске, како би заблистала у свету!" "...Не можете да замислите како човек живећи у иностранству пати од недостатка људи за друштвену делатност у Русији... Одакле то? Па нема их зато што руски народ још није развијен. Постојећа образована класа једва да је довољна за службу у самој Русији... Друга ствар ће бити кад она буде образована. Дакле, развој масе је најнасушнија потреба Русије."⁶⁵

Ватрена љубав светитеља према домовини и разумевање потребе за просвећивањем и образовањем најширих народних маса приближава га тежњама најбољих посленика ове епохе. Он је толико високо ценио педагошко искуство С.А.Рачинског да је упућивао код њега питомце из јапанских мисионарских школа, придајући велики значај раду не само на њиховом образовању, већ и на васпитању. И млади Јапанци, упућени у руске духовне академије, више пута су посећивали С.А.Рачинског и Татевску школу.

Сам светитељ је објављивао чланке и у светским издањима. Сарађивао је с "Руским весником", са зборником "Древна и нова Русија" и с "Руским архивом". Научни рад светитеља није био случајан. Још док је био јеромонах писао је: "Много пута ме је на своје поље мамила наука; јапанска историја и сва јапанска књижевност – потпуно недирнута ризница, а све моје снаге су посвећене мисионарењу."⁶⁶

Тако сазнајемо за једну дубоку животну дилему архиепископа Николаја. Ипак је стекао знања која су га привлачила, постао је угледни познавалац истока, опште признати ауторитет, али за њега се није толико постављало питање количине знања, већ то на шта ће она бити усмерена. Тако је било и за Кападокијце – најобразованије људе свог доба – с питањима тадашње хеленистичке културе. Он је ишао њиховим стопама. За њега је питање било да ли ће га наука одвући од мисионарског рада који је сматрао својом дужношћу и призвањем, или ће се хармонично слити с њим и помагати му. Наука му је помогла. Без дубоког проучавања историје и културе Јапана, без

⁶⁴ Школски поход у Нилову пустињу. Сеоска школа. Зборник чланака С.А.Рачинског. М., 1891., стр. 117.

⁶⁵ Писмо С.А.Рачинском од 18. марта 1901. године.

⁶⁶ Вера и разум. 1906., бр. 17, стр. 245.

поимања њеног духа и националних особености он не би могао да постане њен апостол.

Јапанска Православна Црква се ширила и јачала је, једне бриге светог Николаја смењивале су друге, али је било и сталних, које га никад нису напуштале у току све његове мисионарске делатности. То је материјално сиромаштво Мисије и најмлађе Цркве, одсуство или недовољан број, па и неприпремљеност помоћника, и што је главно, недостатак наследника у случају тешке болести или смрти.

Беда Мисије приморавала је светог Николаја да се скоро непрекидно обраћа Мисионарском друштву и различитим руским катедрама и појединачним добротинцима са сузним молбама за субвенције и прилоге.

1902.г. светитељ пише протојереју Н.В.Благоразумову: "Мисија има непрегледно мноштво садашњих и будућих потреба, како би другачије могло и бити? Она почиње ни од чега. У Токију и Кјоту је већ прилично опремљена. А у Осаки, где се богослужење обавља у тесној и ниској соби лети је као у парном купатилу! У Хакодатеу, у којем постоји дашчани храм који је некада давно саградио конзулат, толико је труо прети да ће угушити народ који се моли." Он набраја "важне црквене тачке" на којима има много верника, али нема црква и мештани немају средстава за изградњу. А потребно је и проширење школа и црквених штампаних дела, иначе ће Јапанска Црква бити осуђена на стагнацију.

Светитељ говори о сиромаштву јапанских хришћана и малобројности богатих људи међу њима и пореди неочврсло хришћанско друштво с напуштеним и беспомоћним дететом. "Зато овде и рачунаш и штедиш на једном, да би било довољно за друго."

Из године у годину он пише своје молбе у Русију, често не добијајући чак ни пристојан одговор, а не прилог. Он моли протојереја Н.В.Благоразумова: "Дајте свежа упутства – коме да пишем. Није невоља ако се испостави да су нека или већина упутстава без успеха: спреман сам да без роптања пишем на 10-20 места, само да ми на 21. дају оно за шта молим."

Прилози су приспевали, али је било и тако да су прво под видом прилога били послати иконостас и звона, као на пример, за храм у Кјоту, а касније и рачун за њих.

Све банкарске рачуне, све новчане евиденције водио је сам до последњег дана свог живота; то су за њега биле вериге, тешке за његов устремљени и ватрени дух, али неопходне за његово свето дело у условима толико различитим од ранохришћанских, па чак и од услова мисионарског рада на Алеутским острвима (епископа Инокентија) или на Аљасци (преподобног Германа). Свети Николај је први од руских светаца живео у условима древног паганства и савремене цивилизације.

На светитеља је пао огроман административни посао управљања епархијом и различитим пословима Мисије, а помоћника из Русије или уопште није било или су били појединачни – у току многих година. Састав мисионара који су долазили из Русије био је нестабилан и очигледно недовољан. Малобројни дошљаци су издржавали сиротињске услове рада, потпуно туђ свакодневни живот локалног становништва и неуобичајену климу. Било је тешко научити јапански језик. Њихов брз повратак у Русију за Јапанце је био толико уобичајен да су угледавши мисионара који је дошао с подсмехом питали: "А кад одлази?" Неки од мисионара су морали бити враћени пошто нису могли да обаве посао.

Срећан изузетак су била браћа Тихај. Један од њих – јеромонах Анатолије, о којем је већ било речи, преко 20 година је радио са светитељем, преживео је последњи прогон хришћана у Јапану и много је учинио за духовно образовање, за семинарију, проповедничке и руске школе, а други брат је био талентовани диригент; захваљујући његовом труду богослужење на јапанском језику је имало руске православне напеве.

Отац Анатолије Тихај је био вршњак и искрени друг светог Николаја који је у њега имао потпуно поверење. Велики значај за Јапанску Цркву је имала веза с будућим Патријархом Московском и целе Русије, у то време јеромонахом, а касније архимандритом Сергијем (Страгородским).

Пошто је са сјајним успехом 1890.г. завршио Санкт-Петербуршку духовну академију требало је да остане при њој као стипендиста и да спрема магистарску дисертацију. Али, привукао га је апостолски подвиг светог Николаја и млади јеромонах је поднео молбу да буде упућен у Јапанску Православну Мисију. У августу исте године с пријатељем – јеромонахом Арсенијем кренуо је из Одесе на пут око света у Јапан и по доласку се пре свега прихватио учења језика. Већ након 2 месеца могао је да служи литургију на јапанском језику, истина, читајући текстове написане руским штампаним словима.

1891. године светитељ Николај га је преместио у Кјото – древну престоницу Јапана – као настојатеља цркве, али га је у јесен исте године вратио у Токио ради предавања догматског богословља у семинарији. Ова предавања је већ могао да држи на јапанском језику.

1893. године отац Сергије је поново био старешина у кјотском храму проповедајући и крстећи неофите. Затим је био позван на Петербуршку академију као вршилац дужности доцента на катедри Светог Писма Старог Завета, али је Јапан остао у његовом срцу. Забележио је лик његове Православне Цркве и светитеља Николаја у својим "Писмима јапанског мисионара" која су се штампала у "Богословском веснику" и у књигама "На Далеком истоку" и "По Јапану". Ова његова дела имају непролазан значај за проучавање историје јапанског православља и животопис светитеља Николаја.

Архимандрит Сергије, који је касније упућен за настојатеља цркве при руској амбасади у Грчкој, и даље је желео да оде у Јапан и 1897. године поново је отпутовао тамо као помоћник начелника Мисије. Он је волео своју тамошњу паству испуњену ранохришћанским духом и мисионарски рад је одговарао његовом духовном устројству. С њим је кренуо студент академије јеромонах Андроник, који је са страхопоштовањем и трепетом очекивао час кад ће стати пред великог апостола Јапана – светог Николаја.⁶⁷

Али, на жалост светитеља, архимандрит Сергије је 2 године касније поново враћен у домовину како би ступио на дужност ректора Санкт-Петербуршке духовне семинарије. Ова два боравка будућег патријарха у Јапану имала су велики значај за само постојање и усмерење Јапанске Цркве, за њене контакте с Мајком – Руском Црквом. Нико од руских првосветитеља није могао боље да замисли конкретан положај и особености црквеног уређења у Јапану од патријарха Сергија и ово његово мудро разумевање ушло је у основу и односе Његове Светости Патријарха Алексија за чијег живота је била дрована аутономија Јапанској Цркви и обављена је канонизација архиепископа Николаја.

Што је светитељ Николај постајао старији, тим више је расла и развијала се Јапанска Црква, тим више је он постајао свестан потребе да још за свог живота стекне достојног наследника, а сад викарног епископа с којим би могао да дели мисионарски и архипастирски труд. О томе је неколико пута неуморно писао у Русију Светом Синоду и обер-прокурору лично иако му није падало на памет да иде у пензију. "Да мисионар иде у пензију кад има макар мрвицу снаге да служи свом делу? Чини ми се да је то толико неразумно да ни у сновима никад нисам покушао да испробам кућни мантил

⁶⁷ Сачувао се његов дневник.

пензионера. Желим да умрем на оној бразди где ми је Промисао Божји досудио и да орем и да сејем,⁶⁸ говорио је.

Дух великог архиепископа и апостола није се гасио и није слабио, али су физичке снаге с годинама све више јењавале. Још 1897. године он у реферату Светом Синоду пише: "Већ сам прекорачио ону црту година после које почиње природно повлачење, што не узимајући у обзир непредвиђене друге околности, није далеко од граница овог живота, дакле предстоји ми суштинска и неодложна обавеза да се побринем за свог заменика овде. Ради користи младе Цркве у којој нема још никаквих предања, устаљених навика, искусних служитеља, заиста је неопходно да њен предстојатељ пре него што ступи на своју дужност стекне неопходно искуство и довољна познања овдашњих људи и околности."⁶⁹

О насушној потреби да му буде послат помоћник он пише и у једном од приватних писама: "Господ међу људима делује преко људи. И од нас зависи хоћемо ли Његову благодатну помоћ искористити за даље успехе или ћемо зауставити ток Његових добротинастава и показати се као рђаве слуге." Он даље пише речи, задивљујуће по смирењу: "Отворено ћу рећи да у дубини душе себе сматрам потпуним нишпавилом, нечим попут зарђалог ексера, који се у зиду чврсто држи захваљујући својој зарђалости, и зато и држи оно што је на њему окачено: разумни домаћин зна да овакав ексер неће дуго издржати и унапред укуцава поред њега други, сигурнији. После тога смело могу да кажем: ако умрем и ако не будем имао доброг наследника, овде ће се све срушити. Искусни то унапред схватају и решавају."⁷⁰

Међутим, помоћ није дошла тих година. 1904. године светитељ поново пише Светом Синоду: "Живим последње време свог живота. Одавно је било време да се размисли ко ће овде бити мој заменик. За младу Јапанску Цркву ће бити веома штетно ако у случају моје смрти или тешке болести њом почне да управља човек који се није довољно васпитавао овде ради тога, већ човек који буде изненада послат, а не буде знао ни језик, ни карактер људи који у њој живе, ни обичаје земље." У свим овим молбама светог Николаја огледа се потпуни заборав личних интереса, потпуно посвећивање себе делу Цркве. Док је светитељ на нови духовни степен подизао младу Цркву Господ је њега самог водио на нове степенице самоодрицање и подвига. Највећи саблазан био је да назове изградњу ове Цркве својим сопственим делом, а светитељ је сав напредак приписивао благодати Божијој и сам труд је приписивао пре свега обраћеним Јапанцима – катихетама, а затим – локалном свештенству.

У историји Јапанске Цркве видимо и историју личног подвижништва светог Николаја. На свом апостолском путу требало је да савлада и егоизам, и надменост, и умор, и старачку немоћ. Овде се у потпуности захтевало предавање себе Христу и ношење крста. Светитељ је Господу давао оно што је човеку најдрагоценије – своје стваралаштво, своје вољено дело којем је посветио цео живот. Зато је светитељ и био тако драг својим савременицима, зато је тако драг и нама. Он је показао да и човек који је носилац наше савремене свести, који размишља у нашим појмовима, који говори нашим језиком, који користи савремену терминологију, може да испуњава заповести Исуса Христа и да достигне светост. Ово је и тада изгледало скоро као чудо. Зато су на његов зов и могли да се одазову најбољи питомци духовних академија, посебно његове рођене Петербуршке. Свети Синод их није слао својом влашћу, већ на њихову личну молбу, због њихове трепетне љубави и схватања апостолског труда светитеља

⁶⁸ А ова бразда је била и дуга и дубока. 1909. године крстило се 1.120 Јапанаца, и у јануару 1910. године било је 265 православних парохија, а свих верника 31.538, сви свештенослужитељи и катихете су били Јапанци.

⁶⁹ РГИА. Ф. 796. Јед. хр. 3449, л. 279.

⁷⁰ Исто, л. 45.

Николаја. Кад је жетва сазрела, Господ је послао и жетеоце. Он је светом Николају послао и дао му да васпита свог достојног наследника.

1908. године у помоћ светитељу Николају је као викарни епископ био именован Сергије Тихомиров, бивши ректор Санкт-Петербуршке духовне академије. Овом човеку је било је суђено да касније постане и наследник архиепископа Николаја и да исто као и он, већи део живота посвети Јапанској Православној Цркви, премда и у новим, али такође тешким, и спољашњим и унутрашњим условима. Неколико година мисионарског и епархијског рада заједно са светим Николајем били су она школа која му је помогла да часно поднесе сва искушења.

Рођен је 1871. године у породици свештеника Новгородске епархије. Завршивши Новгородску семинарију и Санкт-Петербуршку духовну академију постао је предавач академије, а затим инспектор Санкт-Петербуршке духовне семинарије. Ту је стекао педагошко искуство, које му је добро дошло у руковођењу Јапанском Православном Мисијом с њеним школским установама.

Шест година по завршетку академије био је постављен за њеног ректора, али је три године касније замолио за премештај у Јапанску Православну Мисију код светитеља Николаја. Његова молба је била задовољена, одмах после хиротоније за епископа Кјотског отпутовао је тамо, знајући за сву оскудицу Мисије и епархије, и духовну и материјалну.

Своју делатност започео је од учења јапанског језика, у чему је брзо напредовао, и од мисионарских путовања по Јапану. За њега је светитељ Николај писао Светом Синоду да даје добру наду у то да ће његово служење бити дуго и плодно. "Својим благим карактером и свим добрим особинама своје душе већ је стекао љубав и поштовање свих Јапанаца." Као да је камен спао светитељу са срца. Он 3. маја 1911. године пише архиепископу Томском и Алтајском, Макарију: "Сад могу мирно да умрем са сигурношћу да је Мисија у добрим рукама."

Поставља се питање: како је епископ Сергије могао тако релативно брзо и природно да постане прво помоћник, а касније и наследник светитеља Николаја и зашто је доспео у Јапан не познајући ни земљу ни њен језик? Несумњиво, читао је реферате светог Николаја који су из године у годину слати Светом Синоду, који су показивали и бројчани раст и духовни напредак, и крајње сиромаштво Јапанске Цркве. Он је читао ове тужне молбе светитеља за помоћ и за то да буде именован викарни епископ који би могао да постане његов наследник и како је о.Сергије требало да поверује у апостолство светог Николаја и да буде прожет његовим стремљењима да би оставио заиста све – домовину и рођену академију, ситуиран и угледан положај, научно-богословски рад, вршњаке и пријатеље (он је био 35 година млађи од светитеља), али је очигледно да је отац Сергије Тихомиров зачуо исти онај духовни призив на академији, као и студент Иван Касаткин много година пре тога, а у суштини исти зов који су чули апостоли на обали Тиверијадског језера. Међају се околности, мења се форма, али смисао остаје исти, и човек иде на зов Господа Исуса Христа.

Тако је пошао и епископ Сергије, поставши од ректора ученик, и због овог смирења и љубави Господ га је поставио за наследника равноапостолног Николаја и поглавара Јапанске Православне Цркве у најсложенијим околностима светских ратова и спољашње раздвојености од Мајке – Руске Цркве. Заиста, била је потребна школа светог Николаја кад је епископ Сергије у време локалног националистичког притиска морао да умири црквену смугу и да сачува верност Руској Цркви.

1917-1918. године епископ Сергије није могао да допутује у домовину на њен Помесни Сабор, али је поздравио избор патријарха Тихона. 1931. године за заслуге на обнављању токијског храма који је 1923. године пострадао од земљотреса чувар патријарашког трона митрополит Сергије га је унапредио у звање митрополита.

1945. године чувар патријарашког трона митрополит Алексије позвао је митрополита Сергија на Сабор, али он због болести није могао да допугује. Написао је: "Веома се радујем сазивању Сабора... бираће се патријарх. Кад бих и ја имао право избора мој глас би био: чувар патријарашког трона Алексије, митрополит Лењинградски и Новгородски, био би најдостојнији патријарх. Клањам се до земље гробу Његове Светости Патријарха Сергија." Исте, 1945. године упокојио се у педесетој години свештеничког служења, у четрдесетој години архијерејства, у седамдесет петој години живота. Пола живота је провео у Јапану. Патријарху Алексију је писао: "Давидове године су већ достигнуте. Он је ове године проживео "ашче в силах". Умарам се. "Поју Богу мојему дондеже јесам," говорим и тешим се. Али, хоће ли ме дуго бити? У сваком случају, био сам послушан закону."⁷¹

Најпотпунији и најпоузданији опис последњих година, предсмртне болести и кончине светитеља Николаја припада Јапанском митрополиту Сергију, који је у то време још увек био епископ.

Физички је свети Николај постепено слабио и предосећао је приближавање смрти, али се показало да је његова енергија неисцрпна. Три године пред смрт, 1909. године, писао је епископу Сергију: "Нећу брзо умрети, јер сте Ви на путу, а без Вас се не може обавити парастос." Ово је била пријатељска шала, али се иза ње крије осећање дубоке духовне блискости и међусобне љубави двојице јерарха. Архиепископ Николај је говорио: "Ех! Да ми је сад да почнем од четрдесет година! Млађих година ми није жао. Црква је већ започета и то пристојна Црква... сад је наступило време да се украшава, да се развија. Изузетно занимљив рад! Потпуно бих му се посветио! Ето, хтео бих да порадим!"⁷² Али, мисао о смрти га није напуштала; то је била проста и природна мисао великог трудбеника. "Не плашим се смрти, али ако ми је остало да живим, требало би и да се припремим, и превод да завршим, ни тестамент још нисам написао, ни епископу Сергију још ништа нисам показао," рекао је лекару кад га је упозоравао (на његову молбу) на озбиљност стања и могућу близину смрти.⁷³

Епископу Сергију је свети Николај говорио: "Свети цар Давид каже да наш живот траје 70 или 80 година. Ја сам сад управо између седамдесет и осамдесет година и прилази ми смрт, иако се томе не радујем, не зато што ми је жао сопственог живота, већ зато што ми је жао дела које сам започео, али га још нисам завршио (односно превода богослужбених књига на јапански језик). Кад би ми Бог дао макар пет година живота, завршио бих ово дело, али је очигледно да се то неће десити. А и проживео сам у Јапану 50 година, али гледајући протекли живот примећујем да у њему ништа нисам учинио. Он је за мене прошао као магла. Свети апостол Павле је рекао: "Јер ко те истиче? Шта имаш што ниси примио? А ако си примио, што се хвалиш као да ниси примио?" (1 Кор. 4, 7)."

Тако је смирено светитељ оцењивао свој велики апостолски труд. Али ово смирење и ова проста човечност у њему су се сједињавали с дивним осећањем духовне слободе и радости у Христу, које је носио у себи и преносио људима из околине. Епископ Сергије га више пута назива "сунашцем". Постоји дивно место у његовим успоменама. Молио је светитеља да се причува и да не иде у цркву. А он је одговорио: "Ја сам слободан човек," и отишао је. Познавао је унутрашњу слободу која је јача од било какве немоћи и закона тела. За њу је исти овај апостол Павле рекао: "Јер закон духа живота у Христу Исусу ослободи ме од закона гријеха и смрти" (Рим. 8, 2). И овај

⁷¹ Казем-Бек А. Православна Црква у Јапану // ЖМП. 1960., бр. 8, стр. 68.

⁷² Сергије, еп. Јапански. У сећање на Високопреосвећеног Николаја, архиепископа Јапанског // Хришћанска лектира. 1913., јануар, стр. 48.

⁷³ Из обавештења епископа Сергија Светом Синоду од 21. фебруара 1912. године о упокојењу начелника Јапанске Духовне Мисије архиепископа Николаја.

закон слободе је надахнуо светитеља на умору и ове речи "ја сам слободан човек" су једне од кључних његовог кредо. Он више ништа није остављао за себе, чак ни самосвест о себи као о црквеном посленику, чак ни самосвест о свом апостолском подвигу.

Физички је почео да слаби већ од краја новембра 1911. године. Ево одломака из његових дневничких записа: "13/XI Цео дан сам патио од гушења. Увече сам радио. 14/XI Опет нисам спавао и цео дан сам боловао, али сам преводио." У писму епископу Сергију 15/XI 1911. године он пише: "Превод, између осталог, не трпи." Последњу литургију светитељ је служио на први дан Божића, затим је примао госте и био је на јелци у женској школи при мисији. Посебно лоше му је било 29. децембра и уочи Нове године; 11. јануара 1912. године одведен је у америчку болницу светог Луке у Цукидизију. 17. јануара је одржан конзилијум лекара. Дијагноза: потпуно ослабљено срце, запуштена болест бубрега, склероза вена. Али, и у болниције радио, завршавајући превод Цветног Триода. Његов последњи рад био је превод молитава на вечерњи на празник Свете Тројице. 15. јануара доктор га је прегледао и рекао да се стање побољшало и да ће моћи да живи још десетак година. Владика је почео брзо да хода по соби и да прави планове: "Сутра ћемо припремити за штампу Пентакостарион и латити се старих превода."

Међутим, поново му је позлило. У тешким тренуцима физичке и душевне слабости рекао је: "Осећам да слабим, свакодневно слабим. Бар да се ова трагедија што пре заврши! Јер, какав је то живот ако не могу да радим!" Захтевао је да буде отпуштен из болнице и вратио се у Мисију. Петнаест минута након повратка почео је да пише економски извештај Мисије за 1911. годину.

24. јануара завршио је упознавање епископа Сергија с пословима Мисије и епархије и рекао му је: "Наша улога није већа од улоге плуга. Ево, сељак је орао, орао, плуг се истрошио, па га је бацио. И ја сам се похабао. Нови плуг ће почети да оре. Пазите, орите! Часно орите! Непрекидно орите!"⁷⁴ 30. јануара извештаји су били потписани и он их је својеручно прошио. Ујутро 3. фебруара попио је чај и узео банкарску књижицу Мисије, исписивао је цифе, али су руке почеле да му дрхте. Рекао је, показујући на њих: "Тешко ми је као што никад није било. Видите, ни прсти ме више не слушају. Не, чини ми се да умирем." У 4 сата по подне почела је агонија. У 7 сати увече за време читања молитава "кад се душа од тела растаје" светитељ се упокојио од парализе срца.⁷⁵

Замолио је да буде сахрањен поред Токијског храма, а ако то због локалних услова не буде могуће, онда на гробљу Јанака. По јапанским обичајима се у центру града поред храма нико није смео сахранити. Зато је и сахрањен на гробљу Јанака. Пратиле су га на десетине хиљада Јапанаца – и хришћана, и пагана, а испред ковчега је ношена Смоленска икона Мајке Божије – Одигитрије, коју је са свештеним страхом чувао целог живота и која је приликом његове кончине за њега била благослов домовине.

⁷⁴ *Сергије, ен.* Цит. дело, стр. 47-49.

⁷⁵ Подаци о смрти, као и низ библиографских позивања на материјале о светом Николају преузети су из дипломског рада протојереја Јована Кондрашова, студента Лењинградске духовне академије.